

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

**MARIÁNSKÁ ZBOŽNOST A POUTNÍ MÍSTA
JIŽNÍCH ČECH**

Vedoucí práce: Mgr. Martin Klapetek

Autor práce: Lucie Novotná

Studijní obor: Humanistika

Ročník: IV.

2008

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

26. dubna 2008

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Martinu Klapetkovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále mým nejbližším, s nimiž jsem navštívila a zdokumentovala mnohá poutní místa a bez jejichž pomoci a podpory by tato práce nemohla vzniknout.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 MARIÁNSKÁ ÚCTA	8
1. 1 PANNA MARIA A VZNIK MARIÁNSKÉ ÚCTY	8
1. 2 PROMĚNY MARIÁNSKÉ ÚCTY OD STŘEDOVĚKU DO MODERNÍ DOBY	12
1. 3 MARIÁNSKÉ DRUŽINY	16
1. 4 MARIÁNSKÁ POUTNÍ MÍSTA	18
2 MARIÁNSKÁ ÚCTA V ČESKÝCH ZEMÍCH	23
2. 1 PROMĚNY MARIÁNSKÉ ÚCTY V ČESKÝCH ZEMÍCH V DOBĚ OD 12. STOLETÍ AŽ DO POČÁTKU MODERNÍ ÉRY	23
2. 2 MARIÁNSKÉ DRUŽINY V ČESKÝCH ZEMÍCH	27
2. 3 MARIÁNSKÁ POUTNÍ MÍSTA V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	29
3 MARIÁNSKÁ POUTNÍ MÍSTA V JIŽNÍCH ČECHÁCH.....	35
3. 1 MARIÁNSKÁ TRADICE V JIŽNÍCH ČECHÁCH	35
3. 2 PŘEHLED VÝZNAMNĚJŠÍCH MARIÁNSKÝCH POUTNÍCH MÍST V JIŽNÍCH ČECHÁCH	39
4 NEJVÝZNAMNĚJŠÍ MARIÁNSKÁ POUTNÍ MÍSTA V JIŽNÍCH ČECHÁCH	52
4. 1 CHLUM U TŘEBONĚ	52
4. 2 KLOKOTY	56
4. 3 LOMEC	58
4. 4 ŘÍMOV	61
4. 5 SEPEKOV	64
4. 6 SVATÝ KÁMEN	66
ZÁVĚR	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	71
SEZNAM PŘÍLOH	77
PŘÍLOHY	
ABSTRAKT	
ABSTRACT	

ÚVOD

Tématem předložené bakalářské práce je mariánská úcta a s ní spojená poutní místa nacházející se v regionu jižních Čech, resp. v českobudějovické diecézi.¹ Mariánská úcta je tématem velmi zajímavým a v české odborné literatuře doposud ne příliš probádaným. Jedním z důvodů, proč jsem si vybrala toto téma, je i to, že jižní Čechy v minulosti patřily (a i v současnosti patří) k místům, která byla silně religiózní a v místní lidové zbožnosti vždy hrála velkou roli právě úcta k Matce Boží.

Pomineme-li starší barokní mariánské atlasy a další podobné publikace věnované jednotlivým mariánským místům, máme dnes k dispozici některé starší české práce - z 19. a první poloviny 20. století, které byly psány převážně katolíky; jedná se tedy o práce pojaté spíše konfesně než přísně vzato vědecké. Jako příklad je zde možno uvést *Almanach mariánský*.² Po roce 1948 nebylo, ze známých důvodů, příliš žádoucí studovat jakákoli témata z církevních dějin (snad jen vyjma husitství a násilné rekatolizace), a tak se i problematika mariánské úcty a zbožných poutí na mariánská místa stala zcela okrajovým tématem.

Výrazné zlepšení nastalo po roce 1989, kdy se tímto tématem začali zabývat nejen katoličtí autoři, ale i nekonfesní badatelé, odborníci (historikové, uměnovědci, duchovní) i laici (popularizátoři a různí místní nadšenci). Obnovené pozornosti se tak dostalo jak problematice vymezení mariánské úcty a zbožných poutí v oficiální i lidové zbožnosti,³ dále vznikaly práce uměleckohistorické,⁴

---

¹ Území českobudějovické diecéze prošlo mnohými proměnami. Po roce 1808 bylo rozšířeno připojením Železnorudska a Grafenriedu a v roce 1937 přibylo ještě Vitorazsko. Poslední změny proběhly v roce 1993 v souvislosti se vznikem plzeňské diecéze, které bylo postoupeno 89 farností v západní části českobudějovického biskupství a to především všechny farnosti vikariátu Domažlice, část farností vikariátu Klatovy a Nepomuku. Zároveň bylo k českobudějovické diecézi přičleněno 15 farností od pražské arcidiecéze. Podrobněji NOVOTNÝ, Miroslav - KADLEC, Jaroslav, *Biskupství*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006², s. 46-47.

² PODLAHA, Antonín, *Almanach mariánský*, Praha 1905.

³ ZUBER, Rudolf, *Osudy moravské církve v 18. století II.*, Olomouc 2003; NEŠPOR, Zdeněk R., *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006; KALISTA, Zdeněk, *Česká barokní pout'. K religiozitě lidu v době barokní*, Žďár nad Sázavou 2001; DOLEŽALOVÁ, Iva, *Vznik kultu Marie v kontextu pozdního starověku*, Religio 4, 1996, 2, s. 149-156; HANZAL, Josef, *Mariánský kult v barokních Čechách*, in: FRANCEK, Jindřich (ed.),

popisy stavebního vývoje, umělecké výzdoby poutních míst či práce o historii jednotlivých mariánských míst⁵ i celkové přehledy⁶ apod.

Celou práci jsem si rozdělila do čtyř kapitol, úvodu a závěru. V první kapitole se zabývám mariánskou úctou v obecné (evropské) rovině, tedy jejími počátky, jaký měla význam pro věřící a jak se postupem času, od středověku až do moderní doby, proměňovala. S tím souvisí rovněž vznik prvních vyobrazení Panny Marie, stavba prvních mariánských kostelů, slavení mariánských svátků a také vznik a rozvoj prvních poutních míst souvisejících s úctou k Panně Marii. Úctu k Bohorodičce šířily v první řadě mnohé církevní řády a k tomuto účelu byly také zakládány mariánské družiny pro laické věřící. Proto se též stručně věnuji přiblížení podstaty a vývoje mariánských sodalit a nastínění jejich významu.

Druhá kapitola se věnuje přiblížení šíření úcty k Panně Marii, vzniku mariánských poutních míst a mariánských družin v českých zemích. Taktéž české země zaznamenaly proměny ve vývoji mariánské úcty - tj. vzestupy v době středověku, baroka i „mariánského“ 19. století byly vystřídány úpadkem a zákazy

---

Rekatolizace v českých zemích, Pardubice 1995, s. 17-27; NOVOTNÝ, Miroslav, *Pod praporem Královny nebes. Pietas Mariana a mariánské družiny v českých zemích v 16.-19. století*, in: JIRÁNEK, Tomáš - KUBEŠ, Jiří (edd.), Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby (= III. pardubické bienále, 29.-30. dubna 2004), Pardubice 2005, s. 89-102. a TÝŽ, *Mariánské družiny na jihu Čech od konce 16. do počátku 20. století*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 5-43; WEIS, Martin, *Jihočeské Ave*, Praha 2001 a TÝŽ, *Mariánské zrcadlo*, České Budějovice 2002.

⁴ ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999 a TÝŽ, *Zahrada mariánská. Mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*, Sušice 2000.

⁵ BŘICHÁČEK, Pavel - POLÁKOVÁ, Monika, *Sepekov. Mariánské poutní místo*, Písek 2006; *500 Jahre Wallfahrt Maria Schnee beim Heiligen Stein (1500-2000)*, Festschrift, b.m., b. r.; GAŽI, Martin, „K lékařce nebeskej“ *Poutní Podsrp a vnímání nemoci na českém venkově 18. století*, Kuděj 2004, 1, s. 17-31; KOVÁŘ, Daniel - ODLOŽIL, Petr, *Římov. Historie obce a poutního místa*, České Budějovice 1998; PROKOPOVÁ, Zdeňka, *Každodenní život mariánského poutního místa Kájov v letech 1656-1725*, Jihočeský sborník historický, 1997-1998, s. 51-63; ROYT, Jan, *Zahrada mariánská. Mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*, Sušice 2000; STUHLÁ, Pavla (red.), *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci*. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu, Vodňany 2005; ŠIPANOVÁ, Mlada - HRDINA Pavel, *Lomec. Poutní kostel Jména Panny Marie*, Lomec 2004.

⁶ BOHÁČ, Zdeněk, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995; KOUTECKÁ, Helena, *Stručný místopis mariánské úcty v Čechách a na Moravě*, Praha 1992; BUKOVSKÝ, Jan, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000; ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006; TÝŽ, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradsko*, České Budějovice 2004.

v časech pohusitských, v době josefinismu, během nacistické okupace i komunistické totality. K zatím poslední obnově dochází po roce 1989.

Konečně třetí kapitola práce je zaměřena již přímo na vlastní region jižních Čech, a přehledně přibližuje kolik mariánských poutních míst se nachází právě v jižních Čechách, co vedlo k jejich vzniku a co upevňovalo jejich význam mezi věřícími. Všimá si proto nejen jednotlivých kostelů a kaplí, ale i místních tradic, legendických vyprávění či zázraků spjatých s těmito místy. Dále zde uvádím stručný přehled poutních míst v jednotlivých vikariátech současné českobudějovické diecéze oblasti, a to jak místa stále existující tak i ta, která již zanikla.

V poslední kapitole se detailněji zabývám šesti vybranými významnými poutními místy spjatými s mariánským kultem. Jedná se o poutní místo Chlum u Třeboně, Klokoty, Lomec, Římov, Sepekov a Svatý Kámen (u Rychnova nad Malší). Tyto lokality jsem si vybrala s ohledem na jejich nesporný význam v minulosti, popř. i v současnosti. Dále také proto, že jsou architektonicky i umělecky velmi zajímavá, váží se k nim různá legendická vyprávění a příběhy typické právě pro poutní místa. A v neposlední řadě i proto, že mám k těmto místům i osobní vztah.

Cílem práce bylo tedy spojit jednotlivé aspekty v jeden celek a podat celkový obraz vzniku, významu, vývoje a proměn mariánské úcty a jihočeských mariánských míst od počátku až po dnešek, více přiblížit zejména vybranou šesticí míst (historicky, architektonicky, umělecky i nábožensky) a to především na základě dostupné literatury (z pramenů jsem využívala jen některé⁷), jejíž dílčí sumarizace a přehled byl rovněž jedním z cílů práce. Jsem si vědoma, že celá problematika si zasluhuje daleko hlubší, detailnější a dlouhodobější výzkum, založený především na studiu dostupných dochovaných pramenů.

---

⁷ Viz Seznam použité literatury a pramenů.

1 MARIÁNSKÁ ÚCTA

1.1 PANNA MARIA A VZNIK MARIÁNSKÉ ÚCTY

Panna Maria, Matka Boží je v křesťanství chápána jako zosobnění čistoty, pokory, poslušnosti a oddanosti Kristu. Její jméno se odvozuje od egyptského *Marje*, což znamená milovaná, ale až do konce 18. století bylo vykládáno jako *stella maris* (Hvězda mořská).⁸ Někteří vědci se domnívají, že v aramejštině má toto jméno smysl paní nebo kapka moře. A jiní dokonce tvrdí, že toto slovo se dá přeložit jako hořká či moře hořkosti.⁹

Počátky mariánského kultu lze hledat již v prvních staletích existence křesťanství. Jeho kořeny lze nalézt u autorů raně křesťanských textů (včetně apokryfních), v teologii církevních Otců a v lidovém prostředí pozdně helénistické doby. O Panně Marii se především dovídáme z Matoušova a Lukášova evangelia, zejména z vyprávění o Kristově dětství. Tato evangelia nehovoří o událostech Mariina života před Zvěstováním, o nichž nám podává informace *Protoevangelium Jakubovo*, které popisuje setkání rodičů Panny Marie sv. Jáchyma a sv. Anny u Zlaté brány a zázračné narození Panny Marie, která „v čistotě bude“, a také její uvedení do Chrámu.¹⁰ Ani o konci života Panny Marie není v Písmu nic řečeno. Její skon podrobně vysvětluje opět apokryfní literatura. Podle některých názorů smrt a nanebevzetí Panny Marie se uskutečnilo v Efezu a podle jiných ve svatém městě Jeruzalémě. Podle tradice bylo Panně Marii 64 let, když zemřela. Apokryfní texty i zbožné pověsti uvádějí shodně, že před smrtí byl k Panně Marii seslán anděl, který jí oznámil, že přišel její čas. Jednotlivé legendy se rozcházejí v pojetí Mariina nanebevzetí. Jedna zbožná

---

⁸ ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 2.

⁹ WEIS, Martin, *Mariánské zrcadlo*, České Budějovice 2002 (=Studie Teologické fakulty Jihočeské univerzity, sv. 22), s. 39.

¹⁰ Apokryfní spisy a zbožné pověsti také vyprávějí, jak se Panna Maria velmi brzy stala sirotkem a také, že ve věku tří let se rozhodla zasvětit svůj život Bohu. Ve velmi útlém věku byla uvedena do jeruzalémského Chrámu, aby zde byla vychovávána. Zbožné pověsti nám také vyprávějí, jak byl Panně Marii vybrán snoubenec sv. Josef a také do detailu líčí cestu a život v Egyptě a poslední okamžiky jejího života. Například syrský apokryf *O smrti Mariině* (z konce 5. st.) nám podává informace, že Panna Maria na konci svého života chodila v Jeruzalémě po místech utrpení svého syna, a byla tak jakousi „zakladatelkou“ pobožnosti křížové cesty. WEIS, M., *Mariánské zrcadlo*, s. 35. Více k tomu také ROYT, J., *Zahrada mariánská*.

křesťanská pověst líčí, jak byla Panna Maria vzata andělem do nebe a na zemi zůstal jen její plášť, který údajně uschovával apoštol Tomáš. Jiná legenda nám vypravuje o jejím pohřbu v Jeruzalémě, kterého se zúčastnili i všichni apoštolové, až na Tomáše, který přišel pozdě a velmi litoval, že se nemohl s umírající Matkou Páně rozloučit. A tak poprosil apoštolů, aby odvalili hrobový kámen. A když tak učinili, zjistili že místo, kde byla Panna Maria pochována, bylo prázdné. Nalezli zde pouze pohřební šat a velké množství růží, které intenzivně voněly. Apoštolové tedy uznali, že pán si nepřál, aby tělo Matky Boží podleгло zkáze smrti, a bylo vzato do nebe.¹¹

Panna Maria byla v prvních dvou křesťanských stoletích pojímána jako druhá Eva¹² a v prvních třech stoletích byla uctívána ve velice těsném spojení s Ježíšem. Od 4. století se objevují první samostatné formy mariánské úcty, které můžeme najít například v hymnech sv. Efréma Syrského nebo u sv. Řehoře Naziánského. Církevní Otcové sv. Ambrož a sv. Jeroným ve svých dílech staví Pannu Marii za vzor panenství a žádají její napodobování a následování.

Velký zlom v růstu mariánské úcty znamenal koncil v Efezu v roce 431, na kterém bylo obhájeno a slavnostně potvrzeno učení o Panně Marii jako Matce Boží. Ke cti Bohorodičky začaly být stavěny kostely a zaváděny svátky. Vedle svátku Očišťování a Zvěstování Panny Marie, které byly původně svátky Páně, vznikly v době patristické ještě svátky Zesnutí (Nanebevzetí) a narození Panny Marie.¹³ O christologické a eklesiologické funkci Panny Marie se jednalo již od 2. století na prvních všeobecných koncilech, na nichž byla vyhlášena první dvě mariánská dogmata. Tato dogmata mají spíše christologickou povahu, neboť efezský článek víry, který prohlašuje Marii za Bohorodičku (*Theotokos*)

---

¹¹ WEIS, M., *Mariánské zrcadlo*, s. 52-53.

¹² Zde by jistě byla na místě otázka v čem Eva - „hříšná pramáti“ může být předobrazem Panny Marie. Obě ženy Bůh obdařil svou milostí, obě ženy byly matkami lidstva. Eva měla dávat život tělesný, Maria jako naše duchovní matka zprostředkovává svým dětem život milosti. Obě ženy prošly zkouškou od Hospodina. Eva měla prokázat oddanost svému Pánu a Bohu poslušností, zachováváním jediného příkazu Hospodinova. Panna Maria měla říci své Ano k životu ve strádání, bolestech a nakonec měla na důkaz své oddanosti stát pod křížem svého jediného syna, Ježíše Krista. Dále k tomuto WEIS, M., *Mariánské zrcadlo*, s. 16.

¹³ ROY, J., *Zahrada mariánská*, s. 8 a také WEIS, M., *Mariánské zrcadlo*, s. 79.

zdůrazňuje v první řadě jednotu božské i lidské podstaty osoby jejího syna.¹⁴ Zároveň v této době bylo velmi diskutovaným tématem teze, že Marie byla pannou před porodem, při porodu a hlavně po porodu. Toto obhajovaly takové osobnosti jako např. sv. Augustin, sv. Jeroným či sv. Ambrož. Konečně až na ekumenickém koncilu v Konstantinopoli roku 553 bylo přijato dogma o tom, že Marie byla vždy pannou.¹⁵

V této době byly také vybudovány nejstarší mariánské kostely v Efezu a Římě.¹⁶ Významný prostředek šíření mariánského kultu představovaly rovněž svátky a procesí slavené východní církví na Mariinu počest již od 4. století. Významnou roli sehrála i sílící lidová mariánská zbožnost. V souvislosti s tím lze sledovat rovněž počátky růžence a nedlouho potom i vznik prvních mariánských poutních míst hojně navštěvovaných věřícími. Středověká mariánská zbožnost našla svůj výraz a zhmotnění v gotických katedrálách zasvěcených Matce Boží.

Současně s tím se rozvíjí úcta k tzv. milostným obrazům na poutních místech, které představují další důležitý prostředek k šíření mariánské úcty. Nejstarší uctívané obrazy pocházely dle tradice od sv. Lukáše. V Priscilliných katakombách v Římě nacházíme vyobrazení Panny Marie z počátku 3. století. Zde spatřujeme trůnící Madonu s prorokem Bileámem, který ukazuje na hvězdu - symbol Krista „jež vyjde z Jákoba“. Na raně křesťanských památkách se také vyskytuje typ Panny Marie Orans - modlitebnice vztahující své ruce k nebesům.¹⁷ V Římě byla před koncilem v Efezu roku 431 založena bazilika S. Maria Maggiore, jejíž vznik je spojen se zázrakem, a proto bývá tato Panna Maria označována jako Panna Maria Sněžná.¹⁸ Mozaiky s mariánskou tematikou,

---

¹⁴ NOVOTNÝ, Miroslav, *Pod praporem Královny nebes*, in: JIRÁNEK, T. - KUBEŠ, J. (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby* (= III. pardubické bienále, 29.-30. dubna 2004), Pardubice 2005, s. 89-91.

¹⁵ K problematice mariánských dogmat srov. MINAŘÍK, Metoděj, *Mariánská dogmata*, Kostelní Vydří 1991 a ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 8.

¹⁶ Bazilika Santa Maria Maggiore.

¹⁷ ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 19.

¹⁸ Legenda vypráví, že se v roce 352 papeži Liberiovi (352-366) zdál sen, ve kterém mu Panna Maria sdělila, aby nechal ve městě postavit kostel na místě, kde najde sníh. V horkém srpnu (5. 8.) roku 352 se na římském Eskvilinu sníh skutečně objevil, a tak papež rozhodl o stavbě kostela a půdorys nového chrámu vyznačil berlou do sněhu. Myšlenku však realizoval až jeden z jeho

nacházející se na vítězném oblouku této stavby, byly vytvořeny za papeže Sixta III. (432–440); další pozoruhodné mariánské mozaiky z konce 13. století se nacházejí v apsidě tohoto kostela. Nejstarší vyobrazení Panny Marie s Kristem, na kterých je vyobrazena jako královna a Kristus je posazen frontálně v jejím klíně, pocházejí z Říma a z oblasti východní církve (kde je ikona nejen obrazem, ale přímo předmětem kultu, znamením ortodoxie) z první poloviny 5. století. Nejreprezentativnějším typem mariánského obrazu se stává tzv. *Hodégétrie* (Vůdkyně na cestách), uctívaná jako paladium Byzance až do zničení Turky v roce 1453. Ke vzniku této ikony se váže legenda, která hovoří o tom, že obraz je „rukou neutvořený“, neboť podle dalších legend se sv. Lukáš marně pokoušel namalovat Bohorodičku a ta vztáhla svou ruku na obraz, kde se zjevila její podoba. Poté se Lukáš stává patronem malířských cechů, jejichž adeпти jako mistrovský kus museli předložit obraz Panny Marie. Na těchto obrazech má bohorodička většinou černou barvu pleti. K nejznámějším svatolukášským obrazům patří polská Panna Maria Čenstochovská a Panna Maria Brněnská.¹⁹ Tento typ Panny Marie Hodégétrie má mnoho variant, avšak základem je stojící či trůnící Panna Maria, která je oděná v plášti, jenž je zdobený třemi hvězdami na symbol toho, že Panna Maria byla pannou před porodem, během porodu i po porodu. Na jejím levém boku sedí v chitónu oblečený a levou rukou žehnající Kristus se svítkem v pravé ruce.

Od raného středověku se velmi šířilo zobrazení stojící či trůnící madony, vycházející z byzantského typu *Hodégétrie* či *Nikopoi*. Velmi rozšířena byla zobrazení Panny Marie jako Trůnu moudrosti. Trůn často zdobí lvi, což je poukaz na trůn Šalamounův. Po polovině 14. století se ve střední Evropě rozšiřuje typ tzv. Madon na lvu, jenž má zřejmě svůj původ v Čechách. Vyvíjí se na podkladě staršího typu Madony stojící na draku a na lvu, inspirovaného textem žalmu 91, 13: „*Po lvu a bazilišku choditi budeš, a pošlapeš lvíce i draka.*“ Ve vrcholném a pozdním středověku postupně dominuje typ trůnící či stojící Panny Marie královny nebes s královskou korunou na hlavě a se žezlem v ruce, někdy

---

nástupců papež Bonifác I. (418-422), celá stavba byla dokončena až za pontifikátu Sixta III. (432-440).

¹⁹ Tento obraz se nachází v kostele Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně.

také drží jablko, což značí Pannu Marii jako druhou Evu,²⁰ a jindy má v ruce kříž v podobě vinné ratolesti. V ruce Krista se často objevují nové atributy jako například ptáček - stehlík jako symbol utrpení, či jablko, značící Krista jako „druhého Adama“. Méně častými symboly jsou například kniha, holubice, kříž, hrozen vína, granátové jablko či lilie.

Na přelomu 13. a 14. století vzniká celá řada nových devočních motivů, k nimž patří zejména typ piety (Panna Maria s mrtvým synem na klíně). Postupně také vzniká typ tzv. vertikální piety, kde podobně jako na mystických krucifixech je vyjádřeno expresivním způsobem Mariino i Kristovo utrpení. Umístění malého těla mrtvého Krista na klíně Panny Marie je poukazem na to, že se jako dítě z Mariina klína zrodil a zase se do něho navrácí. Dalším typem piety je pieta horizontální, kde tělo Panny Marie i Kristovo tvoří pomyslný kříž. Podobný obsah má i námět Oplakávání Krista, kde Panna Maria drží Krista na klíně a loučí se se svým synem posledním polibkem. Motivy, v nichž Panna Maria prožívá hlubokou bolest ze ztráty milovaného syna, mají podtrhnout její spoluúčast na Božím utrpení a také na spáse lidstva.

1.2 PROMĚNY MARIÁNSKÉ ÚCTY OD STŘEDOVĚKU DO MODERNÍ DOBY

Doba renesanční, oproti gotickému období, přinesla mnohem uvolněnější pojetí Panny Marie. Nástup evropské reformace přinesl výrazný útlum úcty k Boží Rodičce, a to zejména v Německu a ve Švýcarsku. Od konce 16. století došlo ke znovuoživení mariánské úcty, nejprve v Itálii a ve Španělsku a o něco později i ve střední Evropě. Nastupující doba baroka přinesla další zniternění mariánského kultu. V barokní katolické spiritualitě byla Kristova matka pojímána jako zosobnění pokory, poslušnosti a oddanosti, jako vzor všech ctností, zejména spravedlnosti, mírnosti, statečnosti, moudrosti a chudoby. Panna Maria byla uctívána nejen jako Bohorodička či matka celé církve, ale i jako matka,

---

²⁰ ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 22.

přímluvkyně a důvěrná pomocnice každého věřícího, který k ní může utíkat s prosbou o pomoc v každodenních strastech. Současně s tím doznala velkého rozmachu mariologie, o jejíž rozkvět se zasloužili především mariánské ctitele z řad některých řeholních společenství.²¹ Mezi barokní mariánské ctitele patřil známý misionář, ženevský biskup a zakladatel salesiánek, František Saleský. Na konci 18. století, kdy byla mariánská úcta osvícenskými teology a státními úřady kritizována, vystoupil na její obranu bavorský benediktin Virgilius Sedlmayer a zakladatel redemptoristů Alfons z Liguori.

V 17. a 18. století vznikla celá řada publikací věnovaných milostným či zázračným mariánským vyobrazením. Tuto literaturu můžeme rozdělit na mariánské atlasy, které podávají přehled uctívaných vyobrazení v krajích a zemích na evropském kontinentu či v celém tehdejší křesťanském světě, a na knihy věnované jednotlivým vyobrazením. Nejvýznamnější z nich byla zřejmě kniha profesora teologie a filosofie, jezuitu Wilhelma Gumppenberga *Atlas Marianus* z roku 1657, jež se stala vzorem a východiskem pro další mariánské atlasy vydávané v barokní době. Osecký opat Augustin Sartorius ho v roce 1717 přeložil do němčiny a plzeňský zeman Antonín Frozínus ho částečně přeložil do češtiny pod názvem *Obroviště mariánského Atlanta*. Dalo by se říci, že snad ke každému mariánskému místu byla vydána kniha popisující legendickou historii místa a zázraky s ním spojené.²² Důležitý zdroj pro poznání poutí představují např. pamětní knihy, v nichž jsou zapsána příchozí procesí a pak také tzv. knihy zázraků. Velkou skupinu spisů věnovaných mariánským vyobrazením tvoří literatura, která nepodává jenom jejich komentovaný přehled, ale zpracovává je tematicky, tedy že je klasifikuje např. z hlediska jejich pomoci proti nepřítelům v boji. Některé řády vydávaly publikace podávající přehledy jejich historie, světců a mariánských milostných vyobrazení.²³

---

²¹ Barokní mariologii založily práce jezuitů, kapucínů a servitů. Pojmu mariologii poprvé použil Ital Mikuláš Nigido roku 1602. Velkým přínosem v této oblasti byla díla jezuitů Petra Canisia a Francisca Suareze a kapucínského generála Vavřince z Brindisi.

²² Příkladem takového spisovatele v českých zemích byl Bohuslav Balbín.

²³ ROYT, Jan, *Poutě a poutní místa v Čechách*, in: BOBKOVÁ, Lenka - NEUDERTOVÁ, Michela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkinianae, Philosophica et historica 3, Studia historica II, Ústí nad Labem 1995, s. 311, a dále o Gumppenbergově *Atlasu*

Úcta Panně Marii byla také vzdávána mnohými církevními řády. Každý cisterciácký chrám je zasvěcen Nanebevzetí Panny Marie, františkáni hájili Neposkvrněné početí a v barokním období spravovali mnohá poutní místa. I kartuziáni si za patronku svého řádu zvolili Pannu Marii, karmelitáni se odvolávají na ochranu „Naší milé paní z Karmelu“, servité a také augustiniáni eremité považují Pannu Marii za zakladatelku řádu. Při jejich chrámech byla zakládána bratrstva Panny Marie Dobré rady. Řád dominikánů sice neuznal dogma o Neposkvrněném početí, ale horlivě prosazoval modlitbu růžence zakládáním růžencových bratrstev v poslední třetině 15. století. Také Řád německých rytířů si zvolil Pannu Marii za patronku. Premonstráti stavěli mnohé chrámy zasvěcené Neposkvrněnému početí Panny Marie. Díky působení jezuitů byl mariánský kult zapojen do misijní činnosti, a kapucíni v době baroka spravovali četné svatyně Panny Marie Loretánské. Piaristé mají ve svém znaku řecké iniciálky jména Mariina a redemptoristé všude kde působili, zakládali mariánská bratrstva. Velká úcta byla vzdávána Panně Marii v ženských řádech a kongregacích vznikajících v 19. století.

V době barokní se utváří specifické pojetí poutě. Barokní pouť tedy měla svůj řád, který se řídil podle ročního období, jak o tom svědčí poutní a modlitební knihy, často ručně opisované a bohatě zdobené. Poutní procesí vedl duchovní a některý z poutníků nesl prapor s vyobrazením Panny Marie či patrona kostela odkud procesí přicházelo. Během cesty procesí zpívalo náboženské, nejčastěji mariánské poutní písně. Poutníci se pravidelně zastavovali k modlitbě u architektonicky ztvárněných zastavení s vyobrazeními Kristových pašijí, mariánských obrazů či legend světců. Díky dlouhé existenci poutí v 17. a 18. století, vznikly nádherné aleje stromů podél poutních cest směřujících k poutnímu místu a chránících poutníky před nástrahami počasí. K odpočinku poutníků vznikaly při cestách zájezdní hostince či hospice a při nich kaple k zbožnému rozjímání. Poutě tedy pomáhaly urbanizovat krajinu, přičemž můžeme tak hovořit i o její sakralizaci. V samém závěru poutní cesty bylo

---

i o dalších barokních (obecných, regionálních či řádových) přehledech milostných mariánských vyobrazení pojednal ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, zvl. s. 28-55.

obvykle zdůrazněno místo tzv. poklona, z něhož poutníci poprvé spatřili poutní kostel. Při příchodu procesí do poutního místa jeho duchovní správce poutníky přivítal, a ti se pak odebrali do kostela k bohoslužbě. Mnozí poutníci darovali milostné soše ošacení, šperky, svíčky a na oltář zavěšovali jako výraz poděkování stříbrné, cínové nebo voskové napodobeniny částí těla, které byly na přímmluvu Panny Marie či příslušného světce uzdraveny. Obvyklým zvykem bylo také zavěšování votivních tabulek s vyobrazením zázraku na stěny kostela či ambitu. Vlastní závěr poutí představovalo požehnání poutníků. Z poutě si do svých domovů poutníci odnášeli četné devocionálie, k nimž patřily kopie milostných soch a obrazů, medailky, podmalby na skle a zejména pak tzv. svaté obrázky. Nejvíce poutí se odehrávalo v létě, obecně byla Panně Marii věnována sobota, která předchází přede dnem Páně.²⁴

Tato zlatá doba barokního poutnictví byla násilně ukončena nástupem osvícenství.²⁵ Řada poutních míst v této době zanikla. Z oltářů byly odstraněny votivní dary a tabulky. V devatenáctém století došlo k znovuoživení mariánské úcty. K znovuoživení a zesílení významu mariánské úcty napomohlo vyhlášení dogmatu o Neposkvrněném početí Panny Marie papežem Piem IX. (1846-1878) dne 8. 12. 1854. Opětovný rozmach výrazně podpořil již v roce 1815 papež Pius VII. (1800-1823), když v tomto roce obdařil odpustky tradiční májové mariánské pobožnosti. Dalším, kdo se významně zasloužil o šíření mariánského kultu, byl Pius XII. (1939-1958), když 8. 12. 1942 zasvětil celý svět Neposkvrněnému srdci Panny Marie, poté 1. listopadu 1950 vyhlásil dogma o Nanebevzetí Panny Marie a celý rok 1954 vyhlásil za Mariánský rok. Období vymezené vyhlášením dvou posledních mariánských dogmat, tedy mezi léty 1854 a 1950, je některými autory proto označováno jako „*mariánské století*“.²⁶

Od dvacátých let 19. století v katolických zemích postupně ožila činnost jak starších, tak i nově zakládaných mariánsky orientovaných laických bratrstev, spolků a mariánských družin, jejichž rozvoj v této době dosáhl zřejmě svého

---

²⁴ ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 36.

²⁵ V českých zemích za panování Josefa II.

²⁶ Do mariánského století spadají mj. dvě důležité události - mariánská zjevení v Lurdech (1858) a ve Fátimě (1917).

maxima. Předními propagátory mariánského kultu se ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století staly rovněž nové řeholní i laické kongregace, např. salesiáni, mariáni, školské sestry, služebnice Panny Marie.

1.3 MARIÁNSKÉ DRUŽINY

Bratrstva jsou laické organizace zakládané a řízené katolickou církví, neoddělitelně spjaté s církevním a náboženským životem, ale také s životem společenským.²⁷ Vznikala již ve středověku, ale jejich velký rozmach přineslo až baroko. V důsledku reformace začala v 16. století éra tzv. konfesionalizace²⁸ evropské společnosti. V tomto období v církevním a náboženském životě sehrála důležitou úlohu jasně zformulovaná a dogmaticky vyhraněná vyznání víry. Konfese se staly ideovým základem všech křesťanských církví a pro věřící byly základním znakem, který určoval jejich náboženskou příslušnost. Katolické vyznání si udrželo jednu z hlavních konfesí, a protože se změnilo náboženské prostředí, muselo dojít k vnitřní reformě církve, k jejímu přizpůsobení se nové situaci. Důležitou součástí tohoto procesu byl tridentský koncil, který organizačně i věroučně reformoval katolickou církev. Zde bylo také přijato *professio fidei Tridentina*, katolické vyznání víry. Důležitým znakem nově se utvářejícího náboženského života v tomto procesu konfesionalizace byl důraz na aktivní účast laiků v náboženském životě. Na katolické straně sehrála významnou roli zbožná bratrstva, jejichž cílem bylo získání věřících ze všech společenských vrstev, pevně je připoutat k určitému kultu, zintenzívnit jejich náboženský život a nabídnout jim společné rituály. O těchto společenstvech lze v raném novověku hovořit jako o sdruženích, jejichž hlavním cílem bylo organizovat jak vnější

---

²⁷ Nejnověji se tématu náboženských spolků a bratrstev věnoval sborník: JIRÁNEK, Tomáš - KUBEŠ, Jiří (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby* (= III. pardubické bienále, 29.-30. dubna 2004), Pardubice 2005 a také MIKULEC, Jiří, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

²⁸ Z českých autorů o konfesionalizaci souhrnně pojednal zejm. Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století II.*, Olomouc 2003, zvl. s. 375 an.

náboženský život laiků (účast na pobožnostech a slavnostech, na pohřbech členů bratrstva, projevy křesťanského milosrdenství apod.), tak i jejich vnitřní, soukromou zbožnost (předepisované modlitby, náboženské úkony, shromažďování odpustků apod.). Do existence bratrstev se promítly i další prvky raně novověké společnosti jako například úcta ke katolickým světcům a světicím a především mariánský kult a eucharistický kult, jímž církev reagovala na protestantské odmítání reálné přítomnosti Krista v hostii a na popírání obětního charakteru mše. Dalším znakem byla víra v očistec, s níž souvisel postupný rozmach odpustků. Obrovský rozmach těchto bratrstev je spojen s vývojem barokní katolické zbožnosti ve druhé polovině 17. a v první polovině 18. století. Rozvoj bratrstev musel nutně poznamenat i jejich postavení v náboženském životě celé země. Bratrstva se tak stala zcela běžnou záležitostí. Každé královské město, ale i města poddanská, mělo alespoň jedno toto bratrstvo. Početní nárůst bratrstev i množství jejich členů, který můžeme pozorovat v barokní době, souvisel s tím, že raně novověká bratrstva měla tendenci se více otvírat světu, a především představovala jeden z nejfrekventovanějších způsobů veřejné demonstrace pravověří. Pro rozvoj každého bratrstva a také pro získání nových členů bylo důležité budovat společenskou prestiž, k čemuž sloužily nejen různé slavnosti, výzdoba bratrského oltáře a luxusní bohoslužebné předměty v majetku bratrstva, ale také významné a vysoko postavené osobnosti, které byly členy bratrstva.

S rostoucím množstvím bratrstev a s nárůstem jejich členů přišel i negativní jev, a to nebezpečí určitého zevšednění těchto společenství a zformalizování její činnosti. Charakteristickým znakem raně novověkých bratrstev byl vznik více těchto společenství v jedné obci či dokonce v jednom kostele, což mohlo vést ke ztrátě oné výlučnosti, kterou lze předpokládat u členství ve středověkých bratrstev. Přímé informace o takovém „zevšednění“ členství v bratrstvu v pramenech většinou nenajdeme.²⁹

---

²⁹ Více k tomuto tématu MIKULEC, Jiří, *Proměny náboženských bratrstev Čechách v raném novověku*, in: JIRÁNEK, T. - KUBEŠ, J. (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby* (= III. pardubické bienále, 29.-30. dubna 2004), Pardubice 2005, s. 19-35.

Důležitou součástí těchto laických spolků byly již zmíněné mariánské družiny. V Římě roku 1563 byla založena první jezuitská *sodalitas mariana*, studentská družina Zvěstování Panny Marie, jejíž ustanovení schválil v roce 1584 papež Řehoř XIII. (1572-1585), a taktéž ji povýšil na mateřskou družinu všech mariánských sodalit. V roce 1773 došlo ke zrušení Tovaryšstva Ježíšova, a tím také jezuitských družin. Přestože některé mariánské družiny částečně přežily likvidaci řádu, nedokázaly zabránit svému pozvolnému zániku během následujících desetiletí. Na počátku 19. století však došlo k jejich opětovnému obnovení. Hlavním posláním těchto sodalit bylo nepřetržité pěstování úcty k Panně Marii, posilování náboženské uvědomělosti a mravnosti jejich členek a členů, kteří byli povinni napomáhat ke spáse bližních a k obraně katolické víry proti všem pochybovačům. Pravidla těchto náboženských spolků vyžadovala aktivní zapojení každého člena do akcí celé družiny - např. společné měsíční svaté přijímání či účast na církevních i družinských slavnostech a procesích, četba katolického tisku a doporučených knih, účast na akademiích a přednáškách, pořádání dobročinných akcí. Každá družina měla své zvláštní zaměření. Družiny učitelek se především věnovaly školní práci a péči o děti a mládež, zatímco o výzdobu kostelů a péči o bohoslužebná roucha měly na starost družiny paní a dívek. Důležitým posláním studentských sodalit byla především řádná výchova mladé katolické inteligence, specifickou skupinu představovaly také dětské mariánské družiny, které měly připravit děti již od útlého věku k řádnému křesťanskému životu.³⁰

1. 4 MARIÁNSKÁ POUTNÍ MÍSTA

Pod pojmem pouť rozumíme putování se zbožným úmyslem na památné a posvátné místo jako k zvláštnímu zdroji milosti. Poutě, jak ji chápeme z hlediska etnografického, je vždy spojena s podniknutím cesty na posvátné místo

---

³⁰ NOVOTNÝ, M., *Pod praporem Královny nebes*, s. 89-102.

s překonáváním vzdálenosti.³¹ Putování odpovídá lidské přirozenosti touze přiblížit se Bohu, která je charakteristickým znakem náboženské pouti, a proto také k pouti neodmyslitelně patří modlitba, půst, pokání a svatá zpověď.

Zde je nutno poznamenat, že konání poutí není výlučným specifikem křesťanství, ale že i jiná náboženství a vyznání pojem pouti znají a jejich vyznavači z vyšších pohnutek putují na svatá místa. Například hinduisté putují k posvátné řece Ganze v Indii, kde během staletí vznikl velice rozsáhlý chrámový komplex v Benáresu, který tvoří více než tisícovka chrámů, od kterých vedou ke břehu řeky monumentální schodiště. Základním pilířem islámu je pouť věřícího do svatého města Mekky, staré židovství předepisovalo věřícím mužům pouť do Jeruzaléma, a to třikrát do roka, a také starověká náboženství Egyptanů, Řeků, Římanů či Peršanů znala a prakticovala pouť na posvátná místa spojená s působením jednotlivých božstev.³²

Již od doby pozdní antiky je u křesťanů silně zastoupena touha po spatření míst, na nichž se odehrávaly děje Nového zákona, místa spjatá s pozemským životem Ježíše Krista, jako například Betlém a Nazaret, či míst kde učili a naposledy spočinuli jeho první stoupenci a následovníci. Další místa jsou spojená se životem Panny Marie, se životy apoštolů, mučedníků, poustevníků a ostatních světců.³³

Mnoho věřících křesťanů tehdy následovalo příkladu sv. Heleny, která byla matkou římského císaře Konstantina a navštívila svatá místa v Palestině a také nechala vybudovat nové chrámy. Jednou z těch, která se také vypravila na zbožnou pouť do Svaté země někdy v 80. letech 4. století, byla Egerie.³⁴ Velká

---

³¹ ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, České Budějovice 2004, s. 21.

³² WEIS, Martin, *Historie poutí a jejich duchovní rozměr*, in: STUHLÁ, Pavla (ed.), *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci*. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu, Vodňany 2005, s. 3.

³³ Tématu středověkých a barokních poutí se věnovali zejm. OHLER, Norbert, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2000 a KALISTA, Zdeněk, *Česká barokní pouť. K religiozitě lidu v době barokní*, Žďár nad Sázavou 2001.

³⁴ I když ani její jméno není zcela jednoznačné a její vlasti byla pravděpodobně Galicie. Ale zcela jistě se jednalo o ženu vysokého společenského postavení, s nemalými finančními prostředky. Její cesta trvala tři roky, cestovala na koních či s vojenskou eskortou a také byla přijímána biskupy, duchovními a mnichy. Srov. HEJTMANOVÁ, Marcela, *Itinerarium Egeriae - putování Egeriino*, České Budějovice, 1999.

pozornost byla také věnována Římu a to zejména hrobům apoštolů sv. Petra a Pavla. Kromě Říma dalšími významnými místy byl například Jeruzalém a také středisko kultu sv. Meny v dnešním Abú Mina, kam v 6.-7. století putovali věřící z celého křesťanského Středomoří. V severozápadním Španělsku v Santiagu de Compostela se nachází jedno z nejproslulejších evropských poutních míst s ostatky sv. Jakuba Většího.

Po roce 1000 došlo k velkému rozvoji zbožných poutí. Církevní instituce vyvíjely velké úsilí, aby získaly ostatky svatých mučedníků a v nově budovaných svatyních jim byla vyhrazena nejčestnější místa co nejbližší hlavního oltáře. Evropou stále častěji procházela procesí křesťanských poutníků, kteří mířili nejen do Říma a dalších míst na italském pobřeží, ale také se vydávali přes moře do Palestiny. Poutníci, kteří putovali do Santiagu de Compostela měli ve 12. století k dispozici text, jakéhosi průvodce, jak putovat na toto místo.

V průběhu středověku bylo uctíváno stále více svatých a s tím rostl i počet poutních míst. Oproti úctě k mučedníkům a věrozvěstům sílila úcta k Panně Marii, a s tím souvisí i vznik mariánských poutních míst, a to na místech, kde se Panna Maria zjevila nebo kde měli její uctívání obraz (např. Altötting, Chartres, Kvelaer, Loreto, Marizell, Montserrat, Rocamadour, Čenstochová, Walsingham). Vlastní rozhodnutí vydat se na svatou pouť vyplývalo u středověkého křesťana z intenzivního osobního náboženského přesvědčení, někdy byl ovšem podobný závazek uložen i soudním rozhodnutím jako pokání za spáchání určitého deliktu.³⁵ Tato cesta mohla být i velmi nebezpečná, proto mnoho z těch, kteří se rozhodli ji podstoupit, sepsali před odjezdem poslední vůli, jak má být naloženo s jejich majetkem v případě, že se nevrátí. Nejobvyklejší způsob putování byl pěšky či na koni nebo oslu. Pro přespaní sloužily různé krčmy, útulky, církevní ubytovací zařízení či hospice. Poté co poutníci dospěli k cíli své cesty, zapojili se do liturgického dění včetně bohoslužeb, slavnostních procesí, vigilií i meditací a také se snažili co nejbližší se dostat k uctívaným relikviím a navázat s nimi fyzický kontakt. Častým jevem na navštívených

---

³⁵ CHARVÁT, Petr, *Pouti ke svatým místům ve středověké Evropě*, Dějiny a současnost 4, 1996, s. 7.

místech se stalo dávání či prodávání poutníkům drobných symbolů místního kultu (tzv. poutnických odznaků), zhotovených z běžně dostupných materiálů, tj. z hlíny či kovu. Tyto předměty se nosily na těle a později si je poutníci přišívali na oděv a sloužily jako viditelné znamení toho, že dotyčný vykonal zbožnou pouť na místo, odkud odznak pochází.

I když k velkému rozvoji zbožných poutí a poutnictví došlo zejm. v 17. a 18. století, nezůstalo ani 19. století prosto tohoto fenoménu, ba naopak. Po určitém poklesu v důsledku racionalistického osvícenství a nástupem počínající industrializace a modernizace společnosti, poutní hnutí v celé Evropě znovu ožilo. Nejslavnějším poutním místem v 19. století se staly francouzské Lurdy, kde se roce 1858 chudé negramotné pasače Bernardettě Soubirové v jeskyni nedaleko Lurd několikrát zjevila Panna Maria, oděná sněhobílou řízou, přepásanou modře zbarveným pásem, jehož třepení splývalo až k jejím nohám, na hlavě měla roušku spadající na ramena. Podle tohoto popisu byla v roce 1864 vytvořena socha, která je umístěná na místě zjevení. Nedaleko místa zázraku byla v letech 1889-1891 postavena novorománská tzv. dolní bazilika (novogotická bazilika horní je z let 1871-1876).³⁶ V poslední třetině 19. století se po celé Evropě rozšířil zvyk napodobovat v chrámech lurdskou jeskyni se sochou. K neméně navštěvovaným poutním místům, v nichž došlo v 19. a 20. století k mariánským zjevením, patří pařížský Rue du Bac (1830), La Salette (1846), Pointmain (1871), Pellevoisin (1876), portugalská Fátima (1917) či belgické Beauraing a v Banneux. (1932 a 1933).³⁷

Stranou tohoto obecného procesu nestály ani české země, kde se v průběhu 19. století mocně rozvíjelo zbožné putování navazující na středověké a zejména barokní tradice. Rovněž v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se proto nachází mnoho významných (a dodnes živých) mariánských poutních míst.

---

³⁶ Srov. ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 44 a především AUSINA, Gérard - PRODOMI, Luigi, *Lourdes. The Life of Bernadette - The Apparitions - The Shrines*, Lourdes 2003.

³⁷ Mezi významná zjevení ve 20. století, dodnes církví zatím neuznaná, patří zjevení v Medžugorje v Hercegovině. K tomu srov. HRONKOVÁ-OURODOVÁ, Ludmila, *Proměna mariánských poutí v jižních Čechách ve 20. století*, in: STUHLÁ, Pavla (edd), *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci*. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu, Vodňany 2005, s. 66.

Významné místo zde zaujmají mj. i jižní Čechy, jimiž (a zejména jejich mariánskými poutními místy) se budu zabývat v následujících kapitolách své práce.

2 MARIÁNSKÁ ÚCTA V ČESKÝCH ZEMÍCH

2.1 PROMĚNY MARIÁNSKÉ ÚCTY V ČESKÝCH ZEMÍCH V DOBĚ OD 12. STOLETÍ AŽ DO POČÁTKU MODERNÍ ÉRY

Kořeny mariánské úcty v českých zemích můžeme hledat již ve vrcholném středověku.³⁸ Významná role zde připadla nejprve církevním řádům, zejména pak johanitům, německým rytířům a cisterciákům. Velký rozvoj mariánské úcty v českých zemích přinesla však až vláda lucemburských panovníků, v první řadě císaře Karla IV. K hlavním nositelům a šířitelům úcty k Matce Boží v období před rokem 1420 patřili opět řeholníci - především příslušníci žebravých řádů a dále i premonstráti a augustiniáni. Velkým ctitelem Bohorodičky byl rovněž pražský arcibiskup a významný mariánský donátor Arnošt z Pardubic i jeho pozdější nástupce v úřadě Jan z Jenštejna, který v roce 1387 zavedl v Čechách slavení původně františkánského svátku Navštívení Panny Marie.³⁹ Husitská a pohusitská éra a náboženský rozkol v zemi, kde se jen přibližně 10 % obyvatel hlásilo k římské církvi a kde se většina řeholních společenství potýkala se zásadními existenčními problémy, přinesla citelný pokles v pěstování mariánské úcty - s dílčí výjimkou v případě laických růžencových bratrstev, jejichž počet postupně vzrůstal i v předbělohorském období. K největšímu rozkvětu mariánské kultu v českých zemích tak došlo až od poloviny 17. století v souvislosti s prosazením rekatolizace po porážce stavovského povstání.⁴⁰ Zejména doba vrcholného českého baroka (cca 1. polovina 18. století)

---

³⁸ Podle tradice je úcta k Panně Marii spjata již s misí byzantských věrozvěstů Cyrila a Metoděje, kteří vybudovali na Hostýně první mariánskou kapli. Srov. NOVOTNÝ, M., *Pod praporem královny nebes*.

³⁹ Jan z Jenštejna nebyl přímým nástupcem Arnošta z Pardubic. Tím byl od 12. července 1364 Jan Očko z Vlašimi, který byl od roku 1351 olomouckým biskupem. Dne 18. září 1378 ho jmenoval papež Urban VI. (1378-1389) jako prvního Čecha kardinálem. V listopadu téhož roku se Jan Očko zřekl arcibiskupského úřadu, který po něm převzal právě Jan z Jenštejna. Více k tomu VÁVRA, J., *Vývoj kultu mariánského v koruně České*, in: PODLAHA Antonín (usp.), *Almanach mariánský*, Praha 1905, s. 149-160; WEIS, M., *Mariánské zrcadlo*, s. 106.

⁴⁰ Již samotné vítězství habsbursko-ligistických vojsk v bitvě na Bílé hoře bylo v rekatolizační tradici spojováno se zázračným zjevením a zásahem Panny Marie. Proto na toto místo začali již od roku 1621 přicházet mnozí katoličtí poutníci z českých zemí i z ciziny a záhy se také začalo s výstavbou poutního kostela Panny Marie Vítězné na Bílé hoře. Srov. HANZAL, Josef, *Mariánský kult v barokních Čechách*, in: FRANCEK, Jindřich (ed.), *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995, s. 19.

zaznamenala mimořádný rozkvět *pietas Mariana*. Ta se tak se stala nejen jedním ze základních znaků barokní zbožnosti, ale také nedílnou součástí oficiální *pietas Austriaca*, tj. rakouské (habsburské) oficiální (státní) zbožnosti. S rozkvětem barokního mariánského kultu souvisí nejen úcta k milostným sochám a obrazům, ale také obnova poutí a budování mariánských poutních míst, kostelů a kaplí v Čechách i na Moravě. Ve druhé polovině 18. století existovalo v Čechách přibližně 390 mariánských kostelů a kaplí - mnoho z nich se nacházelo zejména v jižních a jihozápadních Čechách.⁴¹ V barokních době se velké úctě těšila v českých zemích především Panna Maria Staroboleslavská. Stará Boleslav je vůbec nejstarším poutním místem v Čechách; původní středověkou tradici putování do Boleslavi obnovili již ve 2. polovině 16. století pražští jezuité. Cílem poutníků, kteří putovali do staroboleslavského mariánského chrámu, se stalo tzv. Paládium země české, tj. gotický měděný reliéf Madony Staroboleslavské.⁴² Staroboleslavské paládium se také stalo nejuctívanějším mariánským zobrazením barokních Čech.⁴³

Dalším starobylým, významným a hojně navštěvovaným mariánským poutním místem v Čechách se stala Svatá Hora u Příbrami⁴⁴ a Panna Maria Svatohorská. Poutní areál převzali a v letech 1647-1773 spravovali rovněž jezuité, tentokrát však z březnické koleje. Rovněž úcta k Panně Marii Svatohorské, která

---

⁴¹ V českobudějovické diecézi, založené v roce 1785, existovalo celkem 82 významných mariánských poutních míst; naproti tomu v litoměřické diecézi jich bylo pouze 17 a v královéhradecké jen o málo více - 24. Srov. HANZAL, J., *Mariánský kult v barokních Čechách*, s. 19.

⁴² V první polovině 17. století vystavěl Giovanni Maria Filippi ve Staré Boleslavi velký chrám a to nad místem, kde podle legendy místní sedlák vyoral reliéf paladia. Chrám byl s Prahou spojen poutní cestou lemovanou celkem 44 zastaveními, na nichž se nachází vyobrazení podle svatováclavské legendy a zázračných mariánských obrazů a soch, které byly tehdy v Čechách nejvíce ctěny. Dodnes jsou dochována pouze některá zastavení. Tato zastavení, a také i na jiných poutních místech, se později stala nedílnou součástí krajiny. Poutníci ve Staré Boleslavi ctili, mimo tohoto paladia a svatováclavských relikvií zázračný kříž, který se nacházel v kostele sv. Václava. Srov. ROYT, J., *Poutě a poutní místa v Čechách*, s. 310.

⁴³ V legendách bylo spojováno s téměř se všemi českými zemskými patrony jako byl sv. Cyril a Metoděj, sv. Václav či sv. Ludmila.

⁴⁴ Poutní místo Svatá Hora je typickým příkladem českého barokního místa, které je výrazně situované v krajině. Kostel je obklopen ambity, na kterých se nachází vyobrazení mariánských litaní a zázračných českých poutních obrazů. Stavba a výzdoba Svaté Hory probíhala v letech 1658-1709. Nejvyšším výrazem úcty k sošce Panny Marie Svatohorské se stala její oficiální korunovace v roce 1732, provedená korunkami posvěcenými od papeže. Srov. ROYT, J., *Poutě a poutní místa v Čechách*, s. 311.

se v 17. století rozšířila po celé zemi, má podstatně starší kořeny, které sahají až do 14. století.

Již od konce 16. století se v českých zemích postupně rozšiřoval další významný kult zaměřený k Panně Marii, tj. úcta k Madoně Loretánské, která bývá nejčastěji zobrazována sedící s dítětem v náručí na střeše domu přenášeného anděly z Nazaretu do italského Loreta.⁴⁵ O rozšíření loretánské legendy, která pojednává o zázračném přenesení svaté chýše - domku, v němž Panna Maria počala z Ducha svatého, se velkou měrou zasloužili i autoři oblíbených barokních mariánských atlasů. Přibližně šest desítek českých a moravských kaplí a kostelů bylo zasvěceno Panně Marii Pomocné, jejíž vyobrazení se tak stala zřejmě nejoblíbenějším milostným obrazem v českých zemích doby baroka.⁴⁶

Stejně jako ve středověku pocházeli nejhorlivější širitelé mariánské úcty z prostředí řeholních společenství. Vedle předhusitských, resp. předbělohorských církevních řádů jako byli benediktini, cisterciáci, premonstráti či členové rytířských a žebravých konventů, nově se do této „mariánské rodiny“ začlenili především jezuité a piaristé a také příslušníci některých raně novověkých řeholních kongregací. V těchto společenstvích byla Panna Maria uctívána nejen jako jejich zakladatelka, ale také ochránkyně, učitelka či patronka. V řádovém prostředí se úcta k Panně Marii obvykle vztahovala k určitému mariánskému titulu např.: františkáni ctíli Pannu Marii Loretánskou,⁴⁷ dominikáni zase Pannu Marii Růžencovou,⁴⁸ u karmelitánů byla uctívána Panna Maria Karmelská (Královna svatého škapulíře), augustiniáni eremité uctívali Pannu Marii Dobré

---

⁴⁵ Kopie loretánské svatyně se v 16.-18. století rozšířily po celé katolické Evropě. První loretánskou kapli v Čechách nechal postavit již roku 1584 Kryštof mladší z Lobkovic v jihozápadních Čechách v Horšovském Týně; do konce 18. století byly v českých zemích postaveny další čtyři desítky těchto kaplí, které se staly oblíbeným cílem zbožných poutníků. BUKOVSKÝ, Jan, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000.

⁴⁶ NOVOTNÝ, M., *Pod praporem královny nebes*, s. 92-94.

⁴⁷ Františkáni patřili spolu s kapucíny k nejčastějším správcům loreť nejen u nás, ale v celé katolické Evropě. NOVOTNÝ, M., *Pod praporem královny nebes*, s. 95.

⁴⁸ Sestavení a zavedení modlitby růžence připisuje legenda sv. Dominikovi, jemuž se ve snu zjevila Panna Maria, která ho naučila této modlitbě a obdarovala ho věncem z kuliček. Od konce 15. století se úcta k růženci, jemuž byla připisována zázračná účinnost v boji proti heretikům a pohanům, značně rozšířila.

rady,⁴⁹ Societas Jesu se obracela k Panně Marii Foyenské a tzv. Černí Španělé (montserratská benediktini z pražských Emauz) vzdávali hold Panně Marii Montserratské.⁵⁰

Úctu k Panně Marii prokazovaly tyto řády také zakládáním laických náboženských družin. Významnou roli zde se hrávali především jezuité, jejichž mariánské sodality (zakládány při jednotlivých jezuitských kolejiích již od konce 16. století) tvořily spolu s dominikánskými růžencovými a karmelitánskými škapulířovými bratrstvy téměř 75% všech řádových bratrstev působících v barokních Čechách.

Zrušení Tovaryšstva Ježíšova v roce 1773 spolu s josefínskými dekrety z let 1782-1784 přivodilo postupný úpadek náboženských bratrstev a tedy i mariánských družin. Mnoho poutních míst bylo uzavřeno a chrámové poklady byly předány státnímu náboženskému fondu. Pod vlivem liberálních myšlenek francouzských i rakouských osvícenců, prosazujících mj. novou ideu sekularizovaného státu, došlo k narušení staleté tradice náboženského života lidu. Barokní patos, pompéznost a víra v zázračné a vzájemné prostupování sakrálního a profánního, projevující se v umělecké oblasti mimo jiné také bohatostí forem a duchovním obsahem, byly nahrazeny chladným rozumem racionalistických filosofů, který našel odezvu v neméně neosobním klasicismu. Ten plně prosadil v tzv. „vysokém umění“, ovšem v prostředí lidovém se příliš neuplatnil, a to tím spíše, že rezidua barokní religiozity přetrvávala v lidovém venkovském prostředí až hluboko do 19. století. Navíc záhy po smrti Josefa II. došlo k postupnému obnovení četných poutí a poutních míst.⁵¹

Porážka Napoleona Bonaparta, následná obnova monarchistického legitimismu a nástup reakce v Evropě spolu se vznikem Svaté aliance napomohly

---

⁴⁹ Podle legendy byl v roce 1467 zázračně přenesen milostivý obraz Bohorodičky z albánského Skutari do poutního kostela v italském Genazzanu, který spravovali augustiniáni eremité a ti se pak stali hlavními šířiteli úcty k Panně Marii Dobré rady (kopie obrazu se rozšířily v augustiniánských kostelech zejména ve střední Evropě). ROYT, J., *Obraz a kult v Čechách*, s. 258.

⁵⁰ Zčernalá dřevěná soška patronky Katalánska Panny Marie Montserratské (*La Morenety*) pochází asi z 12. století. V českých zemích se tento kult prosadil až s příchodem montserratských benediktinů do Prahy ve 30. letech 17. století. Blíže ROYT, J., *Obraz a kult v Čechách*, s. 263-265.

⁵¹ ROYT, J., *Poutě a poutní místa v Čechách*, s. 313.

rovněž ke znovuoživení mariánské úcty a k obnově činnosti mariánských laických družin v katolických zemích, jejich největší rozkvět přinesla zejména první třetina 20. století.⁵² Rovněž i v moderní době se pěstování a šíření úcty k Panně Marii stalo jedním z hlavních úkolů některých starších a zejména nově zakládaných řeholních i laických kongregací jako byli např. redemptoristé, salesiáni, mariáni, školské sestry či služebnice Panny Marie. Podobný vývoj lze sledovat i v metternichovském Rakousku, a tedy i v českém prostředí (zejména pak po roce 1850).

2.2 MARIÁNSKÉ DRUŽINY V ČESKÝCH ZEMÍCH

Hlavní rozkvět činnosti mariánských družin nastal v českých zemích až po skončení třicetileté války a logicky tedy úzce souvisel se změnou náboženských poměrů po bitvě na Bílé hoře a s následnou rekatolizací země. Mariánské družiny (bratrstva) se v Čechách objevují ve větší míře již od druhé poloviny 14. století. Jejich vývoj byl však narušen či někde i zcela ukončen husitskou reformací. Do raného novověku se v českých zemích udrželo jen sedm těchto předreformačních bratrstev. Početnější skupinu bratrstev, vzniklých v 16. století, představovaly literátské kůry kostelních zpěváků, které měly velký význam pro společenský život daného místa. Jejich rozvoj můžeme pozorovat ve druhé polovině 16. století, tedy v období tzv. konfesionalizace. Většina předbělohorských literátských kůrů byla nekatolická, neboť literátské kůry na rozdíl od náboženských bratrstev nebyly vázány na jedno vyznání. Poslední skupina předbělohorských bratrstev, na rozdíl od obou předchozích, která nemohla mít nic společného s raně novověkou konfesionalizací, z ní přímo vycházela. Jednalo se především o bratrstva zakládaná nejprve v pražských městech. Impulesem pro jejich vznik byla snaha katolické strany

---

⁵² Tomu napomohl rovněž papež Pius VII. (1810-1823), když již v roce 1815 obdařil odpustky tradiční májové mariánské pobožnosti.

o posílení a zaktivizování svých členů. Mezi nejdůležitější patřily jezuitské mariánské družiny, které byly zakládány v Čechách již od roku 1575.⁵³

V každé zemi a také v každém městě, kde se jezuité usídlili, vznikaly u škol družiny, které byly zpravidla zasvěceny Panně Marii. První jezuitskou mariánskou družinou, která se stala vzorem pro ostatní české družiny, byla studentská družina Zvěstování Panny Marie, jenž vznikla v roce 1563 v Římě. Tato sodalita byla roku 1584 schválena papežem Řehořem XIII., a také povýšena na mateřskou družinu (*Prima Primaria*) všech mariánských sodalit. Již předtím, na počátku ledna 1575, byla ve staroměstském Klementinu založena první mariánská družina v Čechách, a to studentská kongregace Neposkvrněného početí Panny Marie.⁵⁴ Do Bílé hory bylo v Čechách a na Moravě založeno celkem dvanáct takovýchto jezuitských sodalit.⁵⁵ K zakládání dalších mariánských družin dochází v souvislosti se zřizováním nových jezuitských kolejí a škol po roce 1620. Mimo studentských družin byly také zakládány měšťanské sodality a ve výjimečných případech i rolnické družiny zasvěcené Panně Marii a sv. Isidorovi. V souvislosti se zrušením Tovaryšstva Ježíšova v roce 1773 došlo také k postupnému úpadku mariánských sodalit.

V českých zemích bylo působení družin postupně obnoveno až v poslední třetině 19. století. První novodobé družiny byly založeny v Praze (zejm. Mariánská družina Neposkvrněného početí Panny Marie pro muže a jinochy u sv. Ignáce v Praze roku 1872) a v Brně (1876). Ale až od prvních desetiletích 20. století lze hovořit o skutečném rozmachu družinského hnutí. O výrazném rozvoji družin lze hovořit již před první světovou válkou,⁵⁶ ovšem

---

⁵³ Do roku 1620 vznikly tyto družiny ve čtyřech městech; na Starém Městě pražském, v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a v Chomutově, tedy tam, kde mělo Tovaryšstvo své koleje. Více k tomuto tématu MIKULEC, J., *Proměny náboženských bratrstev Čechách v raném novověku*, s. 19-35.

⁵⁴ Také jezuitská kolej v Českém Krumlově měla od roku 1592 svou latinskou družinu, a v roce 1602 ji získala kolej i v Jindřichově Hradci. Viz MIKULEC, J., *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, s. 11 a také NOVOTNÝ, M., *Pod praporem královny nebes*, s. 97.

⁵⁵ Olomoucká studentská kongregace Navštívení Panny Marie se v roce 1575 stala první moravskou jezuitskou družinou a o 17 let později byla v Brně založena jako první měšťanská družina Zvěstování Panny Marie sdružující Čechy, Němce a Italy. Srov. ZUBER, R., *Osudy moravské církve v 18. století II.*, s. 297-298.

⁵⁶ V roce 1915 působilo v Čechách 50, na Moravě a ve Slezsku 49 družin. Blíže NOVOTNÝ, M., *Pod praporem královny nebes*, s. 101.

skutečný rozkvět přinesla až následující dvě desetiletí.⁵⁷ Vůbec nejvíce těchto družin se nacházelo v Praze, výrazné zastoupení v Čechách měly také českobudějovické družiny. Na Moravě a ve Slezsku se nejvíce mariánských družin nacházelo v Brně, Olomouci a v Opavě. V českých zemích byly hojně zakládány především ženské (dívčí, studentské a učitelské) družiny, zatímco mužské (studentské, chlapecké, bohoslovecké) podstatně méně. Také vznikaly družiny smíšené či dětské, ale jen v omezené míře. Snahou družin působících v Čechách a na Moravě bylo docílení souladu činnosti jednotlivých družin a posílení spolupráce, k čemuž přispívaly nepravidelně svolávané celostátní všeobecné nebo pracovní sjezdy mariánských družin⁵⁸ a taktéž věstník mariánských družin *Ve službách Královny*.

2.3 MARIÁNSKÁ POUTNÍ MÍSTA V ČESKÝCH ZEMÍCH

O počátcích většiny českých poutních míst nám podávají informace zbožné legendy, které líčí například zázraky,⁵⁹ které se staly na přímluvu Panny Marie či nám sdělují, kde se Panna Marie zjevila. Na památku této zázračné události byl namalován milostný obraz či vyřezána socha, a zpravidla zde byla také postavena jednoduchá malá kaplička, kam mohli přicházet lidé se svou prosbou či svými díky. Postupem času se z některých těchto prostých kapliček stalo významné poutní místo, které bylo navštěvováno mnoha poutníky,⁶⁰ stejně tak z milostného obrazu či sošky, která se nacházela v této kapličce, se v některých případech stal symbol celé země či národa jako například již zmíněný, svými rozměry nepatrný reliéf Panny Marie ze Staré Boleslavi či

---

⁵⁷ V roce 1934 působilo v Čechách 123, na Moravě 109 a ve Slezsku 25 mariánských družin, v nichž bylo zapojeno téměř 15.000 členů a členek. Blíže NOVOTNÝ, M., *Pod praporem královny nebes*, s. 101.

⁵⁸ Na Moravě se konaly také zemské sjezdy družin.

⁵⁹ Zázrakem se rozumí nějaké zvláštní jevy, které odporují běžným přírodním zákonům a pocházejí tedy od samotného Boha. Na větších poutních místech se vedly tzv. knihy zázraků, které sloužily k zapisování svědectví o zázračných jevech, např. o uzdravení z těžké nemoci. Srov. ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradsko*, s. 24.

⁶⁰ WEIS, M., *Historie poutí a jejich duchovní rozměr*, s. 5.

soška Panny Marie ze Svaté Hory u Příbrami. Mnohá poutní místa jsou spjata nejen s milostným obrazem, ale také s kultem zázračných pramenů a studánek. A proto se staly součástí některého poutního areálu i léčebné lázně.

Kořeny poutních míst v českých zemích lze hledat již v době předhusitské či předreformační. Příkladem nám mohou být mnohé mariánské milostné sochy a obrazy, které mají svůj původ v gotice, ale uctívány byly v 15. století, jak značí mnohé votivní dary. Proti kultu mariánských obrazů a soch se postavili husitští radikálové a tak mnoho cenných památek bylo během husitské reformace zničeno. Avšak již za vlády Vladislava Jagellonského⁶¹ dochází k částečné obnově mariánského kultu a poutí - zejména v jižních a západních Čechách, kde se katolická víra silněji udržela a příkladem toho mohou být i některé tamní oltáře.⁶² Poutnictví v českých zemích neukončila ani doba vrcholné reformace. Ovšem k největšímu rozvoji zbožných poutí v českých zemích došlo až v době vrcholící rekatolizace, tj. v období pobělohorském. Velké množství kostelů v českých zemích bylo postaveno nebo přestavěno právě v době baroka. Jednalo se tedy o místa, která se buďto dochovala z minulosti a kde došlo k (částečné) přestavbě v duchu barokním, anebo o místa, na nichž byly vybudovány zcela nově poutní kostely či celé areály.⁶³

V 17. století se ustanovil charakteristický typ českého barokního poutního místa. Poutní kostel je obklopen ambity s nárožními kaplemi a branami, ke kterým směřují poutní cesty. Na stěnách ambitů se nacházejí nástěnné malby nebo jsou zavěšeny obrazy zachycující tradiční mariánské a kristologické cykly či symboly loretánské litanie. Českou zvláštností je vyobrazení milostných soch a obrazů, které jsou uctívány v českých zemích a ve střední Evropě jako například Svatá Hora, Římov, Bílá Hora, Hájek atd.⁶⁴

---

⁶¹ Vladislav Jagellonský byl od roku 1471 českým králem a od roku 1490 uherským. Zemřel v roce 1516.

⁶² Například monumentální archa v kostele sv. Markéty v Kašperských Horách, z níž se dochovaly sochy Panny Marie, sv. Markéty a sv. Linharta. ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 28-30.

⁶³ WEIS, M., *Historie poutí a jejich duchovní rozměr*, s. 5.

⁶⁴ ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 38.

V Čechách a na Moravě se v 17. a 18. století staly hmotným projevem úcty k Bohorodičce mimo jiné i mariánské sloupy završené sochou Panny Marie Immaculaty (Neposkvrněné početí). Sloupy se nacházely v každém větším městě. Panna Maria je zobrazena, jak šlape na hada, který je stočen kolem zeměkoule. Někdy Kristus zabíjí hada svým křížem. Panna Maria mívá kolem hlavy dvanáct hvězd.⁶⁵ Dalším projevem úcty k Panně Marii byla ve středověku a novověku cyklická vyobrazení života Bohorodičky. Jednalo se o sochařská díla, nástěnnou, knižní, ale i deskovou malbu či o grafické ztvárnění. Jako inspirace sloužila autorům nejen evangelia, ale i apokryfy a také středověká literatura.

Jak již bylo uvedeno, rozkvět poutních procesí nastal po skončení třicetileté války v roce 1648. V následujících desetiletích se čeští poutníci vydávali na své zbožné poutě často i za hranice země. Oblíbená poutní místa se nacházela především v relativně blízkém rakouském Mariazell či v bavorském Pasově a Altöttingu i jinde.⁶⁶ Díky cestám šlechticů a duchovních za hranice naší země, byly přineseny do Čech milostné obrazy a sochy uctívané snad ve všech evropských státech. Z Itálie se rozšířil do českých zemích kult černé Panny Marie Loretánské. Dalším častým typem byla Panna Marie Klasová,⁶⁷ Panna Marie Sněžná a Matka Boží z Valle di Vegezzo (Panna Marie Klatovská).⁶⁸ Mezi oblíbené patřily také obrazy východního původu.⁶⁹

---

⁶⁵ Nejstarší mariánský sloup v Čechách pochází z roku 1653 a nacházel se v Praze na Staroměstském náměstí; byl postaven jako památka zázračného zachránění Prahy od Švédů v době třicetileté války. Viz ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 8.

⁶⁶ Např. v bavorském Neukirchen bei Heiligen Blut byla uctívána gotická socha Panny Marie, která pochází z české vesnice Loučimi.

⁶⁷ Originál obrazu pochází z Milána a souvisí s rodinou Viscontiů. Manželka vládce Milána Giana Galeazza, Kateřina, po delší době porodila dědice a jako výraz díky založila roku 1396 kartuziánský klášter S. Maria della Grazie. V klášteře na obraze je namalována sama Kateřina ve svatebních šatech posetými klasy. Kopie obrazu byly šířeny do celé Evropy. Podle legendy jednu z kopií přinesl v roce 1410 do Českých Budějovic Václav Institorius. Ve skutečnosti pochází obraz až ze 60. let 15. století a byl zejména v období baroka uctíván v klášterním kostele dominikánů. Srov. ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 25-26 a také ROYT, Jan, *Panna Maria Budějovická*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006², s. 386-387.

⁶⁸ K nám přinesl tento obraz italský osadník Bartoloměj Ritcolt - ovšem klatovský obraz je poněkud „umravněn“. Italský originál totiž představuje Pannu Marii kojící. Nápis *Ingre mio Matris, sedes sapientia Patris (V klíně Matky spočívá moudrost Otce)* je proveden dle originálu. Viz ROYT, J., *Poutě a poutní místa v Čechách*, s. 312.

Z původních originálů byly často vytvořeny kopie a to nejen jednotlivých obrazů či soch, ale i celé kaple.⁷⁰ Kopie měly být co nejvěrnějším obrazem původního poutního místa, čímž měla být zdůrazněna kultovní autenticita a posvátnost místa. V Čechách byly nejvíce rozšířené kopie obrazu Panny Marie Pomocné, pocházející z Pasova. Poutníci si z poutí odnášeli také různé upomínkové předměty, které je měly chránit v různých životních situacích, jako například v nemoci, při porodu a podobně. Jednalo se o svaté obrázky tištěné různými dobovými technikami na papír, pergamen či hedvábí. Zpátky do chrámu nosili poutníci různé votivní dary jako například malované obrázky, šperky, mince či svíčky. Tyto votivní předměty byly za josefínských reforem z poutních míst odstraněny. Vzácně se dochovaly v torzálním stavu ve Staré Boleslavi a na Bílé Hoře.⁷¹

Poutní procesí vedla nejen za hranice země, ale také některá česká poutní místa byla navštěvována poutníky z okolních zemí, např. na české straně Šumavy se scházeli bavorští, rakouští a čeští poutníci. Oblíbenými poutními místy na jihu Čech se stal Svatý Kámen u Českého Krumlova, Hojná Voda či Svatá Trojice u Trhových Svinů a mnoho dalších poutních míst, kterými bylo protkáno celé rakousko a bavorsko-české pohraničí.

Z četných poutních míst hojně vyhledávaných v době baroka lze alespoň ve stručném přehledu zmínit např. severočeský Bohosudov s uctívanou Pietou. Poutní chrám je obklopen ambity se sedmi kaplemi, které připomínají sedm Bolestí Panny Marie. Dalším velmi navštěvovaným poutním místem tohoto regionu byl Chlum sv. Máří, či Bezděz, kde emauzští benediktini vybudovali poutní kostel Panny Marie Montserratské z hradní kaple. Středověké mariánské sochy byly uctívány například v Chomutově a v České Kamenici. Severočeský Květnov s mariánskou sochou Maria Gravida je dodnes velmi oblíbeným poutním místem.

---

⁶⁹ Tak byla ctěna Panna Marie Vladimírská, Panna Marie Piekarská či Panna Marie Čenstochovská. Více ROYT, J., *Poutě a poutní místa v Čechách*, s. 312.

⁷⁰ Tímto způsobem vznikla například kopie chrámu z bavorského Altöttingu v Nové Včelnici.

⁷¹ ROYT, J., *Poutě poutní místa v Čechách*, s. 312.

Pražská Loreta na Hradčanech byla a stále je často navštěvovaným místem. Na Malé Straně od roku 1628 vzdávají v karmelitském kostele Panny Marie Vítězné čest poutníci z mnoha zemí voskové sošce Pražského Jezulátka. Sošku kostelu darovala v témže roce paní Polyxena z Pernštejna.⁷² Rovněž na Novém Městě pražském byly uctívány četné milostné obrazy a sochy. Poutníci z Prahy se pravidelně účastnili poutí na Bílou horu, do Břevnova k hrobu sv. Vintíře a k obrazu Panny Marie Delitiae benedictinae, ke kapli Panny Marie Altöttingské na Kajetánce a do lorety v Hájku.

Ve středních Čechách se bezkonkurenčně největší pozornosti těšila Svatá Hora u Příbrami,⁷³ zatímco v západních Čechách byla hojně uctívána milostná socha Madony v plzeňském chrámu sv. Bartoloměje, jejíž barokní kopie zdobí i mariánský sloup nedaleko kostela. Velké úctě se těšila též pozdně gotická socha Madony v poutním kostele v Nicově u Plánice, který byl postaven podle návrhu Kiliána Ignáce Dientzenhofera, avšak jedním z nejvíce navštěvovaným západočeským poutním chrámem byl městský kostel Panny Marie v Klatovech.

Také východní Čechy jsou protkány hustou sítí poutních míst, k nejstarším patří Bozkov, Broumov a hora Tábor u Lomnice s křížem, který měl podle legendy vyřezat Arnošt z Pardubic. Okouzlujícím poutním místem jsou Malé Svatoňovice, kde byla socha Madony nalezena na stromě a také se tu nachází zázračná studánka o sedmi pramenech. Dalším zajímavým mariánským poutním místem východních Čech je místo nacházející se na Homoli u Václavi, k němuž vede schodiště o 150 stupních odpovídající počtu andělského pozdravu Zdravas Maria v růženci. Protože poutníci z východních Čech často putovali do rakouského Mariazell, byla na připomínku těchto poutí postavena v Heřmanicích kaple Panny Marie Mariazellské - „malá Mariazell“.⁷⁴

Součástí zemí Koruny české bylo až do poloviny 18. století i Kladsko, kde byl v městském chrámu Panny Marie pohřben první pražský arcibiskup a velký mariánský ctitel Arnošt z Pardubic. Mezi nejznámější poutní místa

⁷² ROYT, Jan, *Křesťanská pouť po barokních Čechách*, Český lid 79, 1992, s. 329.

⁷³ ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 38-39.

⁷⁴ ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 42-43.

Kladsko patří Vamberžice a Warta, kde se setkávaly velké davy poutníků z Čech, Německa i Polska.

Nejen v Čechách, ale také na Moravě nacházíme mnoho poutních míst. Nejstarším poutním místem jsou podle legendy Tuřany u Brna. Nejproslulejšími poutními místy Moravy jsou Svatý Kopeček u Olomouce, Hostýn a Velehrad. Poutní místo Křtiny jsou dodnes nejnavštěvovanějším poutním místem, kde je v poutním chrámu uctívána středověká socha Panny Marie.⁷⁵

O významných poutních místech jižních Čech pojednává následující kapitola.

---

⁷⁵ Více o tomto pojednává ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 38-43. A TÝŽ *Křesťanská pout' po barokních Čechách*, s. 328-335.

3 MARIÁNSKÁ POUTNÍ MÍSTA V JIŽNÍCH ČECHÁCH

3.1 MARIÁNSKÁ TRADICE V JIŽNÍCH ČECHÁCH

Důvodem ke vzniku poutních míst bývají zázračné projevy, zjevení či náhlá (nečekaná) uzdravení, která se stala na přímluvu Panny Marie či světců. Nejčastěji vznikají poutní místa jako připomínka určitých zázračných projevů, které zúčastnění považovali za přesahující lidské možnosti, nebo zjevení Panny Marie nebo nějakého světce s určitou spojitostí s konkrétním místem. V mnoha případech se jednalo o uzdravení nemocného člověka poté, co se omyl nebo vypil vodu⁷⁶ ze studánky, jak tomu bylo například na Dobré Vodě u Nových Hradů. V jižních Čechách jsou mariánská poutní místa nejčastěji spjata právě s pramenem léčivé vody a také s milostnými obrazy. Mezi jihočeská místa, ke kterým se vztahují legendy o zjevení, patří například Svatý Kámen u Rychnova nad Malší, kde se již v době předreformační měla zjevit na kameni Panna Maria. Příklady zjevení máme i z nedávné doby.⁷⁷ Některé kaple či kostely vznikly jako projev vděčnosti za záchranu života - Chlum u Třeboně, Křemešník, Lomec či Nová Včelnice, jiná jako díky za šťastný návrat z války - Čekanice. Další poutní místa jsou spojena s epidemiemi moru a cholery. Na jiných místech nebyla příčinou uzdravení voda, ale vyslyšení proseb či modliteb k Panně Marii.⁷⁸ Tyto zázraky se na větších poutních místech zapisovaly tzv. Knih zázraků, které se zachovaly například na Dobré Vodě u Nových Hradů, kde jsou zapsány zázraky z let 1701-1727. Na jiných místech se vedly farní kroniky, například v Doudlebech se dochovala Pamětní kniha, začínající latinskými zápisy faráře Vavřince Fürbitze, který sám byl svědkem jednoho takového zázraku.⁷⁹

---

⁷⁶ Pro křesťany je voda symbolem života a čistoty. Podle lidové tradice je čistá voda ve studánkách obrazem panenské čistoty Panny Marie. Studánka byla také nazývána „okem Panny Marie“. Nemocný tak mohl v modlitbě prosit Matku Boží, aby k němu shlédla.

⁷⁷ Jezuitovi Janu Gurremu se v polovině 17. století zjevil ve snu Ježíš Kristus a Panna Maria. Tato událost ho přiměla k založení poutního areálu v Římově a také stavby kopie italské Lorety. Dva chlapci spatřili u Chotovin na Tábořsku na hladině studánky Pannu Marii a později zde vzniklo hojně navštěvované poutní místo. Viz ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006, s. 11-12.

⁷⁸ Například v Českých Budějovicích to byl obraz Panny Marie Budějovické, v Doudlebech obraz Madony.

⁷⁹ ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, s. 24.

Na mnohých poutních místech zanechávali věřící votivní dary, což jsou drobné předměty jako mince, šaty, křížky či svaté obrázky, které lidé darovali z vděčnosti Bohu, Panně Marii nebo světcům. V českých zemích byly velmi rozšířeny především v období pozdní gotiky a v baroku. Poději v období josefinismu a komunismu se pohlíželo na tuto praxi velmi odmítavě. Proto bylo v těchto obdobích odstraněno velké množství votivních darů z milostných soch a obrazů. Nelze opomenout ani tu skutečnost, že votivní dary byly z mnohých poutních míst ukradeny.

K rozkvětu mariánského kultu dochází v českých zemích (a nejen v českých zemích) v 17. a 18. století, a jinak tomu nebylo ani v jižních Čechách. S tím také souviselo obnovení poutnictví, úcty k milostným sochám, obrazům a budování mariánských poutních míst. Zejména v jižních Čechách je dobře patrná mariánská sakralizace krajiny. Na území dnešní českobudějovické diecéze se nachází 662 farních či filiálních kostelů a kaplí, z nichž je více než polovina zasvěcena Panně Marii.⁸⁰

Avšak záhy v období josefinismu byly zrušeny nejen náboženské poutě, pobožnosti a náboženská bratrstva, ale také některé kláštery a řeholní domy i kostely a kaple.⁸¹ Naopak v této době vzniklo několik zcela nových kostelů na místech, kam to měli lidé příliš daleko na nedělní bohoslužby, resp. některé kaple byly přestavěny na kostely - například malá poutní kaplička sv. Jana Nepomuckého ve Svatém Janu nad Malší byla přestavěna na kostel. Také vznikala nová biskupství včetně českobudějovického.⁸²

---

⁸⁰ Více NOVOTNÝ, M., *Pod praporem královny nebes*, s. 94 a ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*.

⁸¹ Tak byl zrušen klášter augustiniánů v Borovanech, kapucínů a dominikánů v Českých Budějovicích a také zanikly kostelíky a kaple například sv. Rozálie u Čížkrajic či Panny Marie Sněžné u Olešnice.

⁸² V Českých Budějovicích vzniklo z rozhodnutí Josefa II. v roce 1783 biskupství, do jehož čela jmenoval jako prvního českobudějovického biskupa dosavadního olomouckého kanovníka J. P. Schaaffgotsche. Biskupství potvrdil bulou o dva roky později papež Pius VI. (1717-1799). Rezidencí nového biskupa se stala nedávno postavená budova piaristické koleje, zatímco piaristé museli vzít za vděk budovou zrušeného kláštera dominikánů. Dále vzniklo biskupství v Brně a olomoucké biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství. ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, s. 29, a také KADLEC, Jaroslav - NOVOTNÝ, Miroslav, *Biskupství*, in: *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006², s. 46-47.

Po roce 1792 za vlády Františka I. došlo ke zmírnění předchozích zákazů a znovu byly zavedeny poutě na místa, která byla za josefínských reforem zakázána.⁸³ Počátek 19. století byl pro mnohé lidi ve znamení skepse k víře v zázraky a k Božím zásahům do lidského života. Podobný názor měli i někteří duchovní. Postupně ale došlo k jisté obnově starých poutních míst, s čímž souvisela i proměna katolické církve v 19. století. Na jednotlivých místech byly prováděny dílčí stavební úpravy, byly stavěny kaple křížové cesty (například na Dobré Vodě u Českých Budějovic) i menší kaple na místech, kde stávaly svatyně (například kaple Panny Marie Karlovské v Týně nad Vltavou). Také na začátku 20. století byly budovány na poutních místech nové drobné stavby.⁸⁴

Poutní místa v regionu se i v první polovině 20. století těšila velkému zájmu zbožných poutníků. Např. podle záznamů ve farních kronikách můžeme vidět, že na počátku první světové války se vydalo velké množství poutníků do Říмова, Kájova a na Lomec, aby prosili za „odvrácení hrůz válečných“. V průběhu války prosili mnozí poutníci o ochranu a ukončení bídy a hladu.⁸⁵ Zejména němečtí věřící hojně putovali na Dobrou Vodu u Nových Hradů, mezi jejich oblíbená místa patřil také kostel Panny Marie Sněžné ve Svatém Kameni. Do Říмова se vydávali především poutníci z Českobudějovicka, Třeboňska, Českokrumlovska a také Němci z českého pohraničí, Rakušané z Lince i z Vídně; nově začaly být pořádány i české pouti na místa, která byla dříve převážně německá - například do Kájova či na Svatý Kámen. Poutníci z Českobudějovicka však navštěvovali i vzdálenější poutní místa - především Svatou Horu u Příbrami, Mariazell či Sonntagberg v Rakousku.⁸⁶

Poutníci z Táborska a z Bechyňska mířili zejména do Klokot; z Prácheňska se vydávala procesí především do Podsrpu u Strakoníc. Poutní místo Lomec se těšilo především lokální pozornosti, neboť své kroky sem

---

⁸³ Například ke Svatému Kameni nebo do Trhových Svinů k Nejsvětější Trojici.

⁸⁴ Např. v Hájku u Soběnova na místě, kde stávala kaple vznikl pseudogotický kostelík a u Komořic a u Olešnice na místě, kde stávaly poutní svatyně, postavili místní obyvatelé spolu s tamními faráři pomníčky, které označují zaniklé svatyně.

⁸⁵ HRONKOVÁ-OURODOVÁ, L., *Proměna mariánských poutních míst v jižních Čechách ve 20. století*, s. 68.

⁸⁶ ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, s. 31-32.

směřovali v první řadě poutníci z blízkého okolí - z Vodňan, Němčic, Netolic, Chelčic, Bavorova, Blanice, Sedlce a Lhenic.⁸⁷

V době druhé světové války, kdy mnozí věřící a kněží byli vězněni a někteří z nich zemřeli v koncentračních táborech, došlo k pozastavení poutnictví. K plné obnově poutí mohlo dojít až po skončení války, ale toto období netrvalo dlouho, neboť již v roce 1948 se k moci dostala komunistická strana a došlo k omezení všech náboženských svobod. O rok později byl zestátněn majetek katolické církve a od jara roku 1950 byla v rámci „Akce vyklizení klášterů“ postupně likvidována jednotlivá řeholní společenství - mužská i ženská. Řeholníci i řeholnice byli nuceni postupně omezit, resp. úplně zastavit všechny své aktivity i v oblasti školské a charitativní.⁸⁸ Během čtyřicetileté komunistické diktatury byla omezována činnost i světské církve (obsazování biskupství⁸⁹ a far, výchova kněží atd.), rovněž mnohé církevní objekty a budovy byly zcela zničeny či vážně poškozeny⁹⁰ a pochopitelně byly omezeny i aktivity řadových věřících včetně tradičního zbožného putování, které dostalo v této době i novou formu.

Poutní ruch utichl zejména v menších místech a v první řadě v oblastech tzv. Sudet, kam se po jejich faktickém vylištění a zdevastování v důsledku „odsunu“ původního německého obyvatelstva nastěhovali nejruznější „zlatokopové“ a lidé bez jakékoliv vazby k tomuto území. Naproti tomu se např. v Římově a na Dobré Vodě u Českých Budějovic i na dalších větších poutních

---

⁸⁷ HRONKOVÁ-OURODOVÁ, L., *Proměna mariánských poutních míst v jižních Čechách ve 20. století*, s. 67.

⁸⁸ Např. v Českých Budějovicích byly ošetřovatelky z řad členek Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského nuceny opustit svá místa v nemocnici, zatímco sestry z Kongregace Školských sester de Notre Dame musely ukončit svou činnost v diecézním ústavu hluchoněmých a stejně jako řeholnice z Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti byly nuceny předat všechna svá školská zařízení do státní správy a opustit místa učitelek a vychovatelek. Blíže srov. např. JAKŠIČOVÁ, Dana, *„Vezmi dítě a vychovej mi je!“ Učitelská a výchovná činnost Kongregace Školských sester de Notre Dame v Českých Budějovicích v letech 1871-1950*, diplomová práce, Historický ústav Jihočeské university, České Budějovice 2003; MARŠÁKOVÁ, Miluše, *Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti v Českých Budějovicích*, diplomová práce, Historický ústav Jihočeské university, České Budějovice 2002.

⁸⁹ Např. devátý českobudějovický biskup Josef Hlouch (1902-1972) byl do úřadu jihočeského biskupa uveden v roce 1947, ale již od května 1950 byl internován ve své rezidenci a od roku 1952 byl držen v zajetí na různých místech v Čechách a na Moravě. Správy diecéze se krátce ujal až v době Pražského jara. A svou diecézi tak fakticky spravoval pouze několik málo roků. Srov. KADLEC, Jaroslav, *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice 1995, s. 40-43.

⁹⁰ Ve Svatém Kameni byla zbořena budova kláštera a poničen kostel. Zbořeny byly také například kostely v Hojně Vodě a v Pohorí na Šumavě.

místech v diecézi konaly poutě i v této době, i když v omezené míře. Věřící byli pod tajným dohledem státní bezpečnosti a poutě měly charakter spíše světský, společensko-zábavný, jejich původní duchovní rozměr byl v řadě případů takřka zcela potlačen.

O obnově náboženského života ve všech jeho aspektech (a tedy i poutnictví, na jehož počátku stála 1990 velká pouť do Říмова vedená českobudějovickým biskupem Miloslavem Vlkem) můžeme hovořit až po roce 1989, kdy dochází k opravám poničených kostelů, na jejichž financování se podílejí především z Čech odsunutí rakouští a němečtí katolíci.⁹¹ Bohužel, v této době také dochází k znesvěcování posvátných míst a ke svatokrádežím. Proto některé kostely musely být vyklizeny. I když podstatně ubylo věřících a církev se potýká s vážným nedostatkem kněží, většina poutních míst v regionu postupně ožívá. Mezi hlavní a nejnavštěvovanější mariánská poutní místa českobudějovické diecéze v současnosti tak patří Bechyně, Dobrá Voda u Českých Budějovic, Dobrá Voda u Nových Hradů, Chlum u Třeboně, Kájov, Kašperské Hory, Klokoty, Lomec, Maková Hora, Nepomuk, Podsrp, Římov, Sepekov, Skočice u Vodňan, Strašín, Sušice, Svatý Kámen a Vyšší Brod.⁹²

3. 2 PŘEHLED VÝZNAMNĚJŠÍCH MARIÁNSKÝCH POUTNÍCH MÍST V JIŽNÍCH ČECHÁCH

Na území dnešní českobudějovické diecéze⁹³ se v polovině 18. století nacházelo 96 poutních míst zasvěcených Panně Marii. V době josefínských reforem zaniklo devět a během komunistické diktatury dalších sedm mariánských poutních míst. Dnes tedy můžeme v českobudějovické diecézi vidět a navštívit

---

⁹¹ Tak byl například opraven v letech 1990-2000 poutní kostel ve Svatém Kameni. K historii a opravě poutního místa srov. *500 Jahre Wallfahrt Maria Schnee beim Heiligen Stein (1500-2000). Festschrift*, b.m., b. r.

⁹² ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, s. 31-33 a také ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 12-13.

⁹³ Jedná se území bez oblastí Klatovska a Domažlicka, které byly po roce 1993 přičleněny k nově vzniklé Plzeňské diecézi. Blíže k tomu z úvodu srov. poznámku č. 1.

celkem 80 mariánských poutních míst, z čehož je 43 mariánských kostelů a 37 mariánských kaplí. Nejvíce mariánských poutních míst se nachází v Českokrumlovském vikariátu (16) a naopak nejméně ve vikariátu Nepomuckém (1). Nejčastější zasvěcení kostela či kaple je Nanebevzetí Panny Marie (19), nejméně častá jsou Obětování Panny Marie, Panny Marie Loretánské, Panny Marie Královny, Panny Marie Einsiedelské, Neposkvrněného početí Panny Marie, Zasnoubení Panny Marie a Panny Marie Mariazellské, která se ve sledované oblasti vyskytují pouze jednou.⁹⁴ Tradice mariánských poutí na jihu Čech sahá hluboko do středověku. V jižních Čechách se nachází zejména mnoho poutních míst s gotickými obrazy i sochami Panny Marie.

Velké úctě se Matka Boží těšila např. v **Českých Budějovicích**. Od počátku 15. století zde byl uctíván v dominikánském klášteře v kostele Obětování Panny Marie gotický deskový obraz Panny Marie Klasové.⁹⁵ Vznik kostela souvisí se založením města Přemyslem Otakarem II. ve druhé polovině 13. století. Ve středověku byla v dominikánském kostele uctívána také Pieta. Nástup reformace a postupné uzavření dominikánského konventu ve městě (v letech 1548-1587) přivodily i přechodný konec poutí k milostnému mariánskému obrazu. Jejich oživení přinesl až opětovný příchod dominikánů na konci 16. století a především vývoj pro roce 1620, kdy císařský generál Balthasar de Marradas nechal přestavět v dominikánském kostele původní svatomarkétskou kapli na mariánskou kapli, do níž byl obraz Budějovické Panny Marie přenesen ve slavnostním procesí v květnu 1634. Následně se milostný obraz stal paládiem města, chránícím jej před nejrůznějším nebezpečím (např. před vpádem oddílů švédských vojáků v roce 1639 či před morem na počátku 18. století). Již v průběhu 17. století začala do dominikánského kostela přicházet pravidelně pořádaná procesí z Jihlavy, Písku, Trhových Svinů a z Rožmberka nad Vltavou,

---

⁹⁴ Viz tabulka v příloze č. XXIII., vycházející z ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*.

⁹⁵ Šaty Panny Marie jsou posety klasy, proto nese název Panna Marie Klasová. Kopii obrazu můžeme spatřit v Mláce u Třeboně. Viz ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 36-37. Dále též MÜLLER, Jan - PAVELEC, Petr - ROYT, Jan - THOMA, Juraj, *Dominikánský konvent*, in: *Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006²*, s. 105-107 a ROYT, Jan, *Panna Maria Budějovická*, in: *Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006²*, s. 386-387 (viz foto v příloze).

k nimž se připojovaly i menší průvody z několika šumavských městeček a vesnic. Slávu zázračného obrazu šířily také spisy vydávané českobudějovickými dominikány, z nichž se mohli poutníci dozvědět o historii a zázracích obrazu Panny Marie Budějovické. Zázračné uchránění města před morovou nákazou v roce 1713 přimělo městskou radu, na popud českobudějovického děkana, ke slibu, že budou na svátek Obětování Panny Marie (21. listopadu) pořádat každoroční děkovné procesí z farního kostela do klášterního chrámu. Tato procesí, v nichž byl nošen mariánský obraz (spolu s ostatky patrona města sv. Auratiana⁹⁶) přetrvaly i josefínskou érou; ještě v první třetině 20. století doznívala tradice těchto procesí, ale od roku 1919 se ho již neúčastnili představitelé města a procesí se stalo výhradně církevní záležitostí.

K oživení a posílení mariánské úcty ve městě významně přispěli po roce 1885 zejména českobudějovičtí redemptoristé a petrini. Redemptoristé dali zhotovit pro milostný obraz nový trůn umístěný nad svatostánkem na hlavním oltáři (1895) a též sepsali několik spisů týkajících se historie milostného obrazu. Petrini pořádl pravidelná procesí ke kapli Panny Marie Lurdské v Těšíně u Hrdějovic, který před rokem 1918 představoval oblíbené výletní místo pro obyvatele města. Původ tohoto malého poutního místa s novogotickou kaplí a studánkou sahá do doby baroka, kdy zde podle tradice mělo dojít k zázračnému uzdravení léčivou vodou. Petrini zde pro poutníky vykonávali bohoslužby spojené s kázáním pod širým nebem.⁹⁷

Zákaz pořádání delších poutí v roce 1772 vedl českobudějovickou městskou radu ke zrušení tradiční a oblíbené mariánské pouti do Kájova a jako náhradu zavedla nově procesí na nedalekou **Dobrou Vodu** k poutnímu kostelu Panny Marie Bolestné, kam přicházela menší procesí z Českých Budějovic již od 17. století. V 18. století sem přicházela z krajského města alespoň dvě procesí ročně, poutní cesta vedla od katedrály (nebo později od kostela Božského srdce

---

⁹⁶ Svatý Auratian žil ve 2.-3. století a byl raně křesťanským mučedníkem. Do dnešních dob je nejen patronem města Českých Budějovic, ale také českobudějovické diecéze a Čech. RULÍŠEK, Hynek, *Svatý Auratian*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006², s. 543.

⁹⁷ PROKOPOVÁ, Zdeňka, *Poutě a procesí*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006², s. 427-429.

Páně na Rudolfovské třídě) a byla lemovaná kapličkami. Poutní kostel Panny Marie Bolestné na Dobré Vodě u Českých Budějovic nechal postavit Jan Karmínský z Ebenfeldu u pramene léčivé vody; stavba byla realizována v letech 1733-1735 podle plánů Kiliána Ignáce Dientzenhofera a podnes tak představuje jednu z nejvýznamnějších sakrálních staveb vrcholného baroka na jihu Čech. Legenda, která se váže ke vzniku poutního místa, je vymalována na klenbě chrámové lodi velkolepou freskou od Václava Vavřince Reinerja. Poutě na Dobrou Vodu byly zrušeny v souvislosti s dekretem císaře Josefa II. z 1782 a poprvé obnoveny v 19. století, nový rozmach pak přinesla až doba po roce 1989.⁹⁸

Další významné jihočeské - nábožensky i architektonicky - mariánské poutní místo se nachází v **Římově** jižně od Českých Budějovic. Kořeny tohoto poutního místa sahají až do doby před třicetiletou válkou, kdy zde stála jen malá tvrz. Nejstarší částí areálu je loretánská kaple, kterou nechal v roce 1650 postavit českokrumlovský jezuita (lékárník) Jan Gurre.⁹⁹ Kostel sv. Ducha byl přistaven v roce 1677 (podrobněji níže a také foto v příloze). Rovněž nedaleko Českých Budějovic, v místě zvaném **Olešnice**, se nacházel kostelík Panny Marie Sněžné, ke kterému putovali lidé z okolních vesnic. V době josefinismus ztratil kostelík na významu a po roce 1787 byl zbořen. Dnes na jeho místě stojí Boží muka.

Další známý a poutníky velmi oblíbený poutní kostel zasvěcený Nanebevzetí Panny Marie se nacházel na **Dobré Vodě u Nových Hradů**. Kostel, který vznikl u pramene, o kterém se věřilo, že je léčivý, nechal postavit v roce 1728 majitel panství hrabě Albert Karel Buquoy.¹⁰⁰

Na hranicích s Dolními Rakousy v obci **Údolí** u Nových Hradů se nacházela mariánská barokní kaple, z níž přímo pod oltářem vyvěral pramen léčivé vody (odtud zřejmě i původní německý název Jetzkobrunn, tj. teplé či léčivé zřídlo, nebo studna).¹⁰¹ Za povšimnutí jistě stojí, že tato kaplička byla

---

⁹⁸ KOTALÍK, Jiří Tomáš, *Kostel Panny Marie Bolestné na Dobré Vodě*, in: Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006², s. 241-242 (viz foto v příloze).

⁹⁹ RYNEŠ, Václav, *Římov v době barokní. Listy ze římovské kroniky 1626-1773*, Acta regionalia 1970-1971, s. 141-161.

¹⁰⁰ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 48-50, 52-54, dále Viz WEIS, Martin, *Jihočeské Ave*, Praha 2001, s. 127-131.

¹⁰¹ Podle tradice chránila voda oči před nemocemi.

vystavěna v roce 1790, tedy v době, která poutím ani poutním místům příliš nepřála. Po roce 1945 místo zpusťlo a později byla kaple zbořena.¹⁰² Dalšími mariánskými místy na Českobudějovicku jsou poutní kaple Panny Marie Karmelské v **Borovanech**, **doudlebský** kostel sv. Vincence s kopií obrazu Madony Doudlebské (nedaleko něj se nachází při prameni kaplička Panny Marie a sv. Barbory). Procesí poutníků směřující do Doudleb a do Říмова se obvykle zastavovala též v **Lišově**, kde nedaleko kostela sv. Václava byla roku 1896 postavena kaple Panny Marie Lurdské.¹⁰³

Asi nejvýznamnějším poutním místem na Českokrumlovsku byl poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie s kaplí Smrti Panny Marie v **Kájově**, který již od doby pozdního středověku patřil k nejhojněji navštěvovaným jihočeským poutním místům vůbec. Kostel vybudovaný ve 14. století patří k nejstarším mariánským poutním místům v celých Čechách. Do dnešní podoby byl přestaven po té, co byl husity zpusťšen. Tato přestavba, provedená v letech 1471-1485, mu vtiskla podobu, díky níž patří kájovský kostel k nejhezčím ukázkám jihočeské pozdní gotiky, zvláště v případě síťové klenby. Na hlavním oltáři je umístěna socha trůnicí Madony s Ježíškem pocházející z 15. století. Pod kostelem na úpatí kopce se nachází mariánská studánka se zázračnou vodou.¹⁰⁴

Českokrumlovské klarisky daly v roce 1655 postavit ve **Svatém Kameni**, v místě mariánského zjevení, poutní kostel Panny Marie Sněžné. Poblíž kostela se nachází kaple se dvěma balvany, mezi kterými prochází úzká ulička a na jednom z nich je umístěna dřevěná socha Panny Marie Sněžné (podrobněji níže a foto v příloze).

Klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie ve **Vyšším Brodě** založil již někdy před rokem 1259 Vok z Rožmberka jako poděkování za záchranu života. Kostel byl původně dřevěný, dnešní podoba je z konce 13. století. Na bočním mariánském oltáři v jihovýchodní kapli se nacházel gotický obraz Madony

---

¹⁰² ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradsko*, s. 100-101.

¹⁰³ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 120.

¹⁰⁴ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 92-95, a také *Atlas Mariánská poutní místa*, Dačice 2007; podrobně o kájovském poutním místě a jeho významu v době barokní pojednala PROKOPOVÁ, Zdeňka, *Každodenní život mariánského poutního místa Kájov v letech 1656-1725*, Jihočeský sborník historický, 1997-1998, s. 51-63.

s Ježíškem (Madony Vyšebrodské). Na zalesněném kopci několik kilometrů od Vyšší Brodu je místo, kterému se dodnes říká **Maria Rast** - Odpočinek Panny Marie. Před polovinou 16. století, jak praví legenda, zde na velkém balvanu odpočívala Panna Maria s Ježíškem a na balvanu pak zůstaly dvě prohlubně. Od druhé poloviny 19. století až do doby druhé světové války se Maria Rast přiřadila k místům vyhledávaným zbožnými poutníky; v 80. a 90. letech 19. století zde byly vybudovány dvě kaple a také křížová cesta z Vyššího Brodu.¹⁰⁵

Před josefínskými reformami byla v okolí **Hořic** na nejvyšším vrchu Randlesberg postavena dřevěná kaple Bolestné Panny Marie, kde se na hlavním oltáři nacházel obraz Piety Taferlské, který byl malován na měděném plechu. Později byla ke kapli přistavěna křížová cesta s kamennými zastaveními a ve skalce byla vytesána kaple Božího hrobu. V roce 1893 bylo pod poutním místem vystavěno divadlo pro konání Hořických pašijových her. Po roce 1945, v souvislosti s odsunem původního německého obyvatelstva a s nástupem komunismu, kaple i divadlo zpusťly a v roce 1966 byly srovnány se zemí.¹⁰⁶ Podobný osud potkal rovněž farní kostel Panny Marie Dobré Rady v **Pohoří na Šumavě** a také poutní kapli Panny Marie Pomocné v **Rožmitálu na Šumavě**. Stejný úděl ve vysídlených pohraničních oblastech v dobách komunismu sdílela i řada dalších lokalit, například kaple Panny Marie Lurdské v **Horním Ureši** (postavena v roce 1924). V městečku **Horní Planá** se na zalesněném návrší, zvaném Dobrá Voda, nacházela při prameni dřevěná kaple Bolestné Panny Marie z roku 1668, na jejím místě byl v letech 1777-1779 postaven zděný kostel. Zděná kaple, na místě původní dřevěné kaple, byla vystavěna v letech 1709-1710 rovněž na Křížové hoře v **Českém Krumlově**. Kapli Bolestné Panny Marie dal postavit tehdejší majitel českokrumlovského panství kníže Jan Kristián z Eggenbergu. Nedaleko Kaplice, poblíž vesnice **Soběnov**, na malém zalesněném návrší, kde byl

---

¹⁰⁵ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 239-244. Také BOHÁČ, Zdeněk, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995, s. 199-202.

¹⁰⁶ Tradice hořických pašijových her sahá až do 13. století, obnovena byla v roce 1816, kdy hořický tkadlec a sběratel Paul Gröllhesl (1785-1864) za pomoci místního faráře sepsal a s místními obyvateli nacvičil pašijovou hru s názvem „*Utrpení a smrt našeho Pána Ježíše Krista - truchlohra o pěti jednáních a jedné předešle Hřích prvních lidí v ráji*“. Nejprve se hrávalo o postních nedělích a velikonočních svátcích v sálech místních hospod a bez kostýmů, v červnu 1893 bylo otevřeno divadlo. Blíže srov. www.horicensumave.cz.

podle legendy spatřen kříž obalený mravenci, byla v roce 1789 vystavěna poutní kaple Panny Marie, která byla pro potřeby poutníků v letech 1831-1832 přestavěna a rozšířena.¹⁰⁷

V oblasti Prachaticka nelze pominout především dřevěnou kapličku nacházející se na zalesněném vrchu **Stožec** u Volar. Kapličku, zasvěcenou Navštívení Panny Marie, nechal z vděčnosti za své uzdravení postavit v roce 1791 kovář Jakub Klausner z Volar. O 13 let později byla kaplička přestavěna na kamennou a později k ní byly vybudovány i tři křížové cesty - ze Stožce, z Českých Žlebů a z Dobré. Na počátku 20. století byla kaple upravena ve švýcarském stylu s dřevořezbami. Před úplnou zkázou po roce 1945 ji zachránila oprava v letech 1986-1988.¹⁰⁸ V obci **Stachy** byla v roce 1781 postavena kaple Bolestné Panny Marie, v níž se nacházel deskový obraz Sedmibolestné Panny Marie a mnoho votivních darů, například podmalby na skle. Blízko Stašského potoka stojí hřbitovní kostel Bolestné Panny Marie pocházející z téhož roku a v centru obce se nachází pozdně empírový kostel Navštívení Panny Marie z let 1842-1849.¹⁰⁹

Z dalších míst tohoto koutu jižních Čech lze připomenout kapli Panny Marie vybudovanou na kopci v **Pěkné** u Volar, která byla v letech 1957-1958 zbořena a dodnes se dochovala jen kamenná pokladnička, nebo kapli Pomocné Panny Marie na Dobré Vodě u obce **Ktiš**, která po roce 1945 rovněž zpusťla, ale zcela nezanikla, neboť počátkem devadesátých let 20. století byla přestavěna na rekreační objekt. Podobný osud měla i neogotická kaple Panny Marie Lurdské nacházející se na kopci u obce **Chroboly** na Prachaticku. Původní malou kapličku nechala zhotovit místní rodina Walleschů, podle které byla kaplička nazývána. Po roce 1945 kaple zpusťla, ale v devadesátých letech ji obec zrekonstruovala.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 193.

¹⁰⁸ Kopii stožecké kaple, sloužící duchovním účelům, si za hraničním přechodem ve Philippsreutu postavili v roce 1985 němečtí katolíci, potomci odsunutých českých Němců. Viz BOHÁČ, Z., *Poutní místa v Čechách*, s. 188-189. Dále Viz ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech* a PODHOLA, R., *Ozvěny šumavských zvonů*, Český Krumlov 2006, s. 84.

¹⁰⁹ PODHOLA, R., *Ozvěny šumavských zvonů*, s. 49.

¹¹⁰ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 86.

Na Strakonicku se nachází celkem pět významnějších mariánských míst. Přímo ve **Strakonicích** stojí farní kostel sv. Prokopa s kopií slavného obrazu Panny Marie Vítězné z roku 1650.¹¹¹ V nedalekém **Podsrpu** byla původně vybudována v roce 1749 kaple Panny Marie Bolestné, která byla v letech 1766-1774 nejprve rozšířena a pak i přestavěna na poutní kostel Bolestné Panny Marie. K počátkům tohoto místa se váže příběh o soše Panny Marie Bolestné, která stávala v 16. století na mostě přes řeku Otavu. Most byl stržen povodní v roce 1718 a soška přenesena na pole do míst, kde dnes stojí.¹¹² Ve **Skočicích** byl postaven poutní raně barokní kostel obklopený osmibokým ambitem zasvěcený Navštívení Panny Marie. V kostele na hlavním oltáři se spolu se sochami světců nachází obraz Panny Marie Pomocné (Pasovské), jehož autorem je zřejmě stejný malíř, který namaloval obraz v Pasově podle innsbruckého originálu.¹¹³ Okouzlejícím poutním místem je **Lomec** u Vodňan s kostelem Jména Panny Marie. Na přelomu 17. a 18. století zde hrabě Filip Emanuel Buquoy nechal vystavět kostel, jehož centrální kaple a oltář připomíná Berniniho tabernákl v římské bazilice sv. Petra. Lomec patří v rámci českobudějovické diecéze k nejnavštěvovanějším poutním místům vůbec (podrobněji níže a foto v příloze). Poblíž Blatné v obci **Škvořetice** stávala kaplička Bolestné Panny Marie se sochou, kterou věnovala Škvořetickým baronesa Malovcová kolem roku 1675.

Rovněž území sušického vikariátu bylo protkáno sítí mariánských míst, z nichž zde připomínám pouze čtyři.¹¹⁴ Přímo v Sušici sice není žádné místo spjaté s mariánskou úctou, ale nedalekým **Nezamyslicím** dodnes dominuje kostel Nanebevzetí Panny Marie, ve kterém byla uctívána socha Madony stojící na třech pohanech (z druhé poloviny 15. století). V **Kašperských Horách** se nachází poutní kostel Panny Marie Sněžné. Nejdříve zde však byla postavena v letech

---

¹¹¹ K obrazu a jeho významu ve vztahu k bitvě na Bílé hoře a pobělohorské rekatolizaci srov. kapitolu 2, strana 15, pozn. č. 33.

¹¹² *Atlas Mariánská poutní místa* a ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 170-172. Dále WEIS, M., *Jihočeské Ave*, s. 49-53, a GAŽI, Martin, „*K lékařce nebeskej“ poutní Podsrp a vnímání nemoci na českém venkově 18. století*, Kuděj 2004, 1, s. 17-31.

¹¹³ Obraz do Čech přivezl ještě před začátkem stavovského povstání hrabě Jaroslav Bořita z Martinic (1582-1649).

¹¹⁴ Dalším místem jsou **Horažďovice**, kde v roce 1659 nechala Ludmila hraběnka ze Šternberka postavit na návrší Loretánskou kapli (dnes již zaniklou) a také kostel Panny Marie Pomocné v **Železném Rudě**. Viz ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 69-70 a 250-251.

1815-1816 z popudu děkana Mikuláše Töppera malá kaple s milostným obrazem Panny Marie Klatovské. Poutní místo bylo navštěvováno mnohými poutníky, a tak v letech 1850-1856 zásluhou děkana F. Grosera a purkmistra J. Rudolfa byl postaven nový poutní dvouvěžový kostel blízko původní kaple.¹¹⁵ K nejznámějším poutním místům na Šumavě patří románsko-gotický poutní kostel Narození Panny Marie ve **Strašíně** ležícím na půl cesty mezi Nezamyslicemi a Kašperskými Horami. Podle legendy se za kostelem nacházel kámen, do kterého Panna Maria ponořila svůj prst a vytryskl zde pramen. Pravděpodobně již ve středověku sem putovali četní věřící. V kostele je umístěna gotická socha Panny Marie Strašínské s Ježíškem na levé ruce, kterou podle legendy kostelu daroval roku 1443 Půta Švihovský z Rýznburka a na Rábí v souvislosti s tehdejší opravou kostela. K zaniklé kapli Panny Marie Lurdské v **Srní**, kam putovali poutníci až z Bavorska, se váže několik velmi zajímavých pověstí. Jedna z nich praví, kterak byly dvě ženy zachráněny před vyplašeným medvědem a z vděčnosti zavěsily na strom obrázek Panny Marie na skle. K obrázku se jednoho večera přišel modlit muž o berlích, přespal zde a ráno měl obě nohy zdravé. Od té doby sem začali lidé chodit a v roce 1820 zde byla postavena jednoduchá kaplička, která byla o čtyřicet let později rozšířena. V roce 1901 musela být stržena, neboť se objevily trhliny v jejích zdech. Brzy byla zahájena výstavba kaple nové; ta však byla 14. září 1957 vyhozena do povětří. Dodnes se zachovaly jen malé zbytky zdiva.¹¹⁶

Z nepomuckého vikariátu uvádím pouze dvě místa. Severně od Nepomuku se na **Zelené hoře** nachází poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie vystavěný v roce 1464. Šternberkové, majitelé panství, nechali na hlavní oltář umístit milostnou sochu Panny Marie (asi z druhé poloviny 15. století). Socha Madony s Ježíškem je nápadná tím, že je v ní zařata sekyra. Podle legendy se jí totiž pokusili nekatolictví synové Ladislava ze Šternberka rozštípat a spálit jako modlu. Socha Zelenohorské Madony se později dostala do františkánského kláštera sv. Jeronýma do Vídně a do Čech se už nikdy nevrátila. V obci **Hvožd'any** na

---

¹¹⁵ BOHÁČ, Z., *Poutní místa v Čechách*, s. 159-160.

¹¹⁶ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 196-197.

vrchu Javorý stávala kaple Navštívení Panny Marie. V kapli byla uctívána gotická socha Madony, podle legendy ji zde našel poustevník vladyka Beneš. Mnoho poutníků sem přicházelo v 17. a 18. století. Kostel byl zrušen v roce 1787 a na jeho místě byly postaveny dva domky.

V severní části diecéze se rozprostírá písecký vikariát, z jehož mariánských míst si pozornost bezpochyby zaslouží především **Sepekov** s barokním poutním kostelem Jména Panny Marie. Kořeny tohoto poutního místa lze hledat již v době předhusitské. První mariánský obraz a sošku podle legendy daroval Sepekovu opat nedalekého milevského kláštera Jarloch. Sošku zhotovil sázavský opat Božetěch koncem 11. století (podrobněji v následující kapitole a také foto v příloze). Druhým významným místem na Písecku je již zmiňovaný milevský klášter premonstrátů s kostelem Navštívení Panny Marie. Klášter i s kostelem, jehož prvním opatem se stal kronikář Jarloch, založil kolem roku 1187 zeman Jiří z Milevska. Klášter byl v 15. století poničen husity a později se stal majetkem Rožmberků, Švamberků a Hodějovských. Tradice zbožných poutí hojně navštěvovaných poutníky z blízkého okolí i zdaleka, se zde, stejně jako v Sepekově, udržela podnes. V samotném **Písku** v děkanském kostele Narození Panny Marie se nachází známý obraz Madony Písecké. Kostel byl postaven v raně gotickém slohu ve stejné době jako bylo založeno město.¹¹⁷ A konečně v **Kostelci nad Vltavou** se nachází raně gotický kostel Narození Panny Marie, kde byla uctívána gotická socha Madony s Ježíškem ve zlacené skříňce na baldachýnovém oltáři.¹¹⁸

Z tábořského regionu uvádím celkem čtyři mariánská místa. K nejvýznamnějším poutním místům jižních Čech bezesporu i dnes patří **klokotský areál** s kostelem Nanebevzetí Panny Marie ležící na severozápadním okraji Tábora. Původně zde stála malá kaplička, která se v průběhu 14. století proměnila na farní kostel; dnešní poutní kostel zde založil teprve roku 1701 benediktinský prelát P. Didacus z Convero (podrobněji viz níže a také foto

---

¹¹⁷ BOHÁČ, Z., *Poutní místa v Čechách*, s. 179-180.

¹¹⁸ BOHÁČ, Z., *Poutní místa v Čechách*, s. 164-165.

v příloze).¹¹⁹ Dalším z hojně navštěvovaných poutních míst byla **Bechyně**, kde se nachází františkánský kostel Nanebevzetí Panny Marie. Kostel byl založen již ve 13. století, ale v době husitské byl srovnán se zemí. Nová výstavba byla zahájena kolem roku 1490 Zdislavem ze Šternberka. Bechyně, stejně jako i jiná poutní místa, je spjata se zázračným zjevením Panny Marie a s pramenem léčivé vody.¹²⁰ Severovýchodně od Tábora leží **Mladá Vožice** s poutním kostelíkem Nanebevzetí Panny Marie. Ten byl postaven na zalesněném kopci na místě původní barokní kaple, kterou nechal postavit v roce 1646 majitel panství svobodný pán Kryštof Karel Přehořovský. V roce 1827 nechal nový majitel panství hrabě Karel Kuenburg kapli přestavět v empírovém stylu a také zde zřídil pohřební hrobku pro svůj rod. Poutní tradice se zde udržela i v dobách obou totalit. Posledním zajímavým místem připomínaným na Táborsku je soběslavský **Svákov**, kde se u studánky na zalesněném návrší nachází poutní kaple Bolestné Matky Boží. Počátky tohoto poutního místa spadají do doby barokní, ovšem dnešní vzhled kaple je až z 19. století. Podle legendy se zde u obrázku Panny Marie modlil slepý tesař a poté co se pomodlil, omyl si oči vodou a jako zázrakem opět viděl. Obrázek pak připevnil u studánky na strom. Později byla na tomto místě postavena kaplička.

Vznik kaple Bolestné Panny Marie v **Pelhřimově** spadá do období baroka. Původně tu stávala zděná Boží muka s malbou Piety na omítce. Později po roce 1710 zde začala vznikat centrální osmiboká kaple s kopulí a dvěma hranolovými věžemi, která není orientována k východu. I tomuto místu zasadily těžkou ránu josefínské reformy. Kaple byla zapečetěna, ale díky snaze představitelů města byla kaple znovu otevřena již v roce 1787 (viz foto v příloze). Z dalších míst na Pelhřimovsku stojí za povšimnutí kostel Nanebevzetí Panny Marie ve **Zhoři**, kde byla na hlavním oltáři v uctívána socha Madony s Ježíškem,¹²¹ dále v době josefínského reformy zaniklá kaple Bolestné Panny Marie, která stávala na návrší zvaném Kalvárie či Melíšek u **Kamenice nad Lipou**, a též již zaniklá kaple

---

¹¹⁹ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 104.

¹²⁰ BOHÁČ, Z., *Poutní místa v Čechách*, s. 136-138.

¹²¹ Madona i Ježíšek mají paruku (viz foto v příloze). ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 247-248.

Nanebevzetí Panny Marie v **Červené Řečici**. První zmínky o této kapli jsou z roku 1689; v roce 1787 byla kaple zavřena a později i zbořena. V 18. a 19. století byla mnohými poutníky z blízkého okolí rovněž vyhledávána kaple Bolestné Panny Marie, kterou nechal postavit v 1673 v obci **Kámen** poblíž hradu Jan Kryštof Malovec. Kolem kaple se nacházely ambity s kaplemi, z nichž jedna byla zasvěcena Panně Marii Pomocné.

Posledním regionem na jihu Čech, jehož mariánská místa si zde ve zkratce představujeme, je Jindřichohradecko.¹²² K nejvýznamnějším jihočeským poutním místům 18. a 19. století bezpochyby patřila „Malá Mariazell“, tj. kostel Nanebevzetí Panny Marie nacházející se v malebném **Chlumu u Třeboně**. Počátky kostela jsou spjaty s Janem Františkem z Fünfkirchenu, který zde v roce 1737 nechal postavit kostel jako výraz poděkování Panně Marii Mariazellské za záchranu života. Na hlavním oltáři je umístěna soška Madony (podrobněji níže a foto v příloze). Rovněž jako poděkování za záchranu života nechala v roce 1661 hraběnka Paradis de la Saga postavit v **Nové Včelnici** mariánskou kapli, tentokrát však dle vzoru kaple z bavorského Altöttingu. Novovčelnické kapli též darovala sošku Madony Altöttingské, která vznikla někdy před rokem 1662. Za vlády císaře Josefa II. byla kaple rozšířena na kostel s patrociniem Nanebevzetí Panny Marie a také tu vznikla farnost. I „jihočeský Altötting“ se těšil velkému zájmu poutníků a tato tradice přetrvala, byť v menší míře, dodnes (viz foto v příloze). V obci **Pluhův Žďár** stávala nad studánkou mariánská kaple z roku 1542. Kaple byla rozšířena v roce 1717 na kostel zasvěcený Narození Panny Marie. Nad kazatelnu kostela visel obrázek Panny Marie Mlácké (Budějovické), přenesený sem z původní kaple. Poslední mariánským místem uvedeným v tomto stručném přehledu je poutní kostel zasvěcený Zasnoubení Panny Marie nacházející se v obci **Mláka** mezi Třeboní a Stráží nad Nežárkou. Ke vzniku kostela se váže, nikoli legenda, ale skutečný příběh z roku 1710, kdy mladou

---

¹²² Nedaleko Chlumu u Třeboně, na návrší v obci **Lutová** se dochovaly zbytky poutního kostela Narození Panny Marie a křížové cesty. Kostel byl zničen, jako mnoho jiných míst, za josefínských reforem (viz foto v příloze). Podobně dopadlo i poutní místo v obci **Hůrky** na Novobystřicku, které bylo za komunismu srovnáno se zemí. Původně se zde nacházela kaplička Bolestné Panny Marie s Kalvárií a křížovou cestou na návrší.

dívku na cestě do Jihlavy zachránila před násilníky modlitba k Matce Boží. Dívka slíbila, že pokud jí Panna Marie zachrání, pověsí na strom obraz Panny Marie, který znala z dominikánského kostela v Českých Budějovicích jako zázračný. Tak se i stalo a dívka slib dodržela. Kanovník Norbert Mojha tu nechal postavit dřevěnou kapli, která byla v letech 1744-1769 přestavěna na poutní kostel, hojně vyhledávaný poutníky z okolí i ze Šumavy a z Bavorska.¹²³

---

¹²³ ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 135-136.

4 NEJVÝZNAMNĚJŠÍ MARIÁNSKÁ POUTNÍ MÍSTA V JIŽNÍCH ČECHÁCH

Jak již bylo řečeno v českobudějovické diecézi se nachází velké množství kostelů a kaplí, které jsou zasvěceny úctě k Panně Marii.¹²⁴ Jižní Čechy tedy můžeme nazvat krajem mariánským. V kostelech a kaplích se nacházelo a nachází mnoho obrazů a soch, od dob románských přes gotiku až do dnešních dnů. Bohužel mnoho z těchto krásných pokladů mariánské úcty zmizelo, ale jiné jsou naštěstí uloženy v depozitářích či vystaveny v muzeích.

Následující stránky budou věnovány podrobnějšímu popisu šesti v minulosti i dnes hojně navštěvovaných a bezpochyby velmi zajímavých mariánských míst českobudějovické diecéze, tj. Chlumu u Třeboně, Klokotům, Lomci u Vodňan, Římovu, Sepekovu a Svatému Kameni u Rychnov nad Malší. Jedná se o místa, která mají své zvláštní osobité kouzlo, které je umocněno i specifickými atributy. V současnosti je navštěvují kromě poutníků v hojném počtu i turisté.

4.1 CHLUM U TŘEBONĚ

Kostel nacházející se v městečku Chlum¹²⁵, vzdáleném asi 15 km od Třeboně, je zasvěcen Nanebevzetí Panny Marie. K založení tohoto kostela, lidově nazývaného malá (jihočeská) Maria Zell¹²⁶, se váže událost, která je zachycena na

---

¹²⁴ Nejvíce jich je zasvěceno tajemství Mariinu nanebevzetí (32) a jejímu narození (17). Srov. ROYT, J., *Zahrada mariánská*, s. 1.

¹²⁵ První zmínka o Chlumu pochází z konce 13. století, ovšem ověřená zpráva je až z roku 1399, kdy poplužní dvůr chlumský kupuje špitál na Svinenském předměstí v Třeboni. Na počátku 15. století Chlum vlastnili Rožmberkové; v roce 1520 je jako majitel panství uveden Volf Krajíř. Počátkem 17. století převzali chlumecké panství Slavatové a po nich Fünfkirchenové. V roce 1834 koupil panství Eduard hrabě Stadion-Thannhausen a v letech 1861-1875 držel panství František V., vévoda z Modeny-Este. Poté přešlo panství do rukou Františka Ferdinanda d'Este, který proměnil Chlum ve své letní sídlo. Po 1. světové válce převzalo celé panství ředitelství státních lesů a statků v Praze.

¹²⁶ Architektonicky se rozhodně nejedná o kopii štyrského poutního kostela, neboť ten je gotický, zatímco chlumský kostel je barokní.

fresce v chrámové kopuli a ve farní kronice je popsána takto: *Roku 1737 dal tehdejší majitel panství Jan František svobodný pán z Fünfkirchenu blízce zámku postavit střelnici. Dne 31. července téhož roku, na svátek sv. Ignáce z Loyoly, šel týž pán provázen zedníkem do této nové střelnice. Ale právě v tu chvíli spadlo klenutí, takže hrabě i zedník byli současně zasypáni. Zedník zůstal mrtev, ale hrabě v té chvíli vyzývá rodičku Boží Marii Zellskou byl zachráněn. A tu učinil slib, že na poděkování za šťastné zachránění od smrti vystavěti dá kostelík na vršíčku. Poté, co ho vytáhli z trosk střelnice, řekl: „Mihi nihil est, Maria Cellensis me hovit.“ („Mně se nic nestalo, mne zachránila Maria Celenská.“).¹²⁷ Krátce po svém uzdravení vykonal děkovnou pouť do Maria Zell a po návratu dal mezi léty 1737-1745 vystavět na skalnatém návrší nad zámek mariánský kostel, ke kterému vedla křížová cesta osázená lipovým stromořadím a také schodiště, na kterém se nacházejí sochy světců.¹²⁸*

Kostel je vystavěn v pozdně barokním slohu na půdorysu řeckého kříže. Hlavní věž a čtyři vedlejší věžičky údajně symbolizují jméno hrabat z Fünfkirchenu. Na hlavním bohatě zdobeném oltáři, který se podobá oltáři ve štýrském Maria Zell, je umístěna soška Madony. K bohaté obrazové výbavě kostela patří fresky archanděla Michaela a sv. Františka de Paula (v bočních oratořích) a též fresky Nejsvětější Trojice a sv. Ignáce z Loyoly (na stropě hlavní lodi). V chrámové kopuli se nachází asi největší freska zachycující Chlum a okolní krajinu.¹²⁹ Přímo nad oltářem je zobrazeno Nanebevzetí Panny Marie a další freska, tentokrát umístěná pod hlavní kopulí, zobrazuje postavy čtyř evangelistů - sv. Marka, sv. Matouše, sv. Lukáše a sv. Jana. Ve výklencích se nacházejí sochy čtyř církevních učitelů - sv. Jeronýma, sv. Lva, sv. Ambrože a sv. Augustina - v životní velikosti.

---

¹²⁷ Soukromý archiv rodiny Kalvasů, *Z historie chlumeckého kostela* (rkp. opis z kroniky kostela).

¹²⁸ Osm pískovcových soch zobrazuje sv. Jana Nepomuckého, sv. Annu, sv. Augustina, sv. Antonína Paduánského, sv. Ignáce z Loyoly, sv. Dominika, sv. Františka Xaverského a sv. Filipa Neri. Na severní straně kostela jsou pouze dvě sochy, tj. socha sv. Floriána a sv. Jakuba.

¹²⁹ Na níž se nachází také vyobrazení starého zámku a střelnice, při jejímž sesutí byl zasypán Jan František Fünfkirchen, dále je zde zobrazena budova chlumského kostela, na jejímž pozadí je zachycen i kostel v Lutové.

Kostel má pět zvonů, ale jen čtyři zvony. V hlavní věži byl původně zavěšen zvon s obrazem sv. Františka (z roku 1871), v západní věžce byl zvon s obrazem Panny Marie (z téhož roku), v jižní věžce vyzváněl zvon s obrazem sv. Josefa (z roku 1816). Nejstarší zvon (z roku 1799) s obrazem sv. Jana Nepomuckého byl zavěšen ve východní věžce, a v poslední severní věžce byla vyhrazena pro Umíráček, který byl zcela hladký a bez nápisu. Během obou světových válek byly zvony zrekvírovány, kromě jediného v západní zvonici, který vydržel až do roku 1964, kdy praskl.¹³⁰

Po čase kostel nestačil návalu poutníků a tak ho v roce 1804 nechal syn zakladatele prodloužit o západní část chrámové lodi, kde byl zřízen hudební kůr a dvě oratoře. Dne 25. prosince 1805 byl celý nově přestavěný kostel slavnostně vysvěcen. Významnou změnu přineslo převzetí celého panství a městyse do rukou následníka rakousko-uherského trůnu arcivévody Ferdinanda d'Este, který zde trávil se svou rodinou poslední dny před odjezdem do Sarajeva v roce 1914, kde byl zabit. Arcivévoda přistoupil k přestavbě chlumského zámku, jejíž součástí se stala rovněž velkoryse pojatá úprava zámeckého parku v anglickém stylu. Potřebné pozemky k rozšíření parku mu poskytla chlumská obec - arcivévoda jako protihodnotu přislíbil, že v městečku vybuduje v blízkosti kostela faru. To umožnilo vyřešit jeden velký problém, tj. vybudovat v Chlumu plnohodnotnou farnost, neboť chlumský kostel těšící se dlouhodobě velkému zájmu poutníků neměl svého faráře, ale pouze kaplana. Až v roce 1900 byla v Chlumu vytvořena nová farnost, budova nové fary byla kolaudována 13. ledna 1901 a jejím prvním obyvatelem se stal dosavadní kaplan v nedaleké Lutové P. Jan Kubiska, který tento úřad chlumského duchovního správce zastával v letech 1901-1948 (v roce 1929 byl jmenován biskupem Bártou vikářem).¹³¹ Během této dlouhé doby se

---

¹³⁰ Nový zvon byl pořízen a poté slavnostně vysvěcen dne 19. února 1967. Viz Soukromý archiv rodiny Kalvasů, *Z historie chlumeckého kostela*.

¹³¹ Jan Kubiska se narodil v roce 1869 v Markvarci u Pelhřimova v zemědělské rodině. Po střední škole odešel do českobudějovického biskupského semináře a po jeho absolvování v červenci 1894 byl vysvěcen biskupem Martinem Josefem Říhou na kněze. Jeho první působištěm se stala Lutová, odkud v roce 1901 přešel na nově založenou farnost do Chlumu u Třeboně (farnost vznikla vyčleněním Chlumu, Hamru a Staňkova ze stávající lutovské farnosti). Zemřel 22. 4. 1958 v kněžském domově v Senohrabech u Prahy a pohřben byl na chlumském hřbitově o tři dny

zasloužil o rozvoj poutního místa a kostela¹³², především nechal v letech 1941-1942 provést celkovou opravu interiéru kostela, během níž byly obnoveny téměř všechny fresky.¹³³ Další významnou osobou, která obohatila spolkový a kulturní život městečka, byl již v předchozí poznámce zmíněný varhaník a ředitel kůru Miroslav Stránský, který zde pořádal mnohé koncerty a působil především jako sbormistr chrámového pěveckého sboru a pěveckého sdružení nazvané Ozvěna.¹³⁴

P. Jan Kubiska, když odcházel v roce 1948 na zasloužený odpočinek, zanechal kostel ve velmi dobrém stavu. Kostel byl opraven a hojně navštěvován věřícími. Později se situace změnila, bohužel k horšímu. Pozdější Kubistův nástupce P. Antonín Mikolášek (farářem v letech 1953-1958) byl po vykonstruovaném obvinění uvězněn; v šedesátých letech pak byla zbořena fara a na jejím místě byla postavena přístavba chlumské školy pocházející již z roku 1901.

V době působení faráře Kubisky se Chlum stal významným duchovním a poutním místem. Bohoslužby se zde konaly jak ve všední dny, tak i každou neděli a svátek (ranní a tzv. velká mše) a navíc zde probíhaly i mše pro četné zástupy poutníků. V chlumském kostele se slavilo celkem pět poutních dnů, z toho byly čtyři mariánské. Jednalo se tedy o: 1. jarní pouť (25. 3. na svátek Zvěstování Panny Marie), 2. malá letní pouť (5. 7. na svátek Navštívení Panny Marie), 3. ignácká pouť (31. 7. na svátek sv. Ignáce; na paměť záchranění Jana

---

později. Soukromý archiv rodiny Kalvasů, *Vzpomínka na dobu působení Vldp. P. Jana Kubisky v Chlumu u Třeboně*.

¹³² Jan Kubiska nechal rovněž v roce 1933 instalovat do kostela nové varhany na místo původních z roku 1844.

¹³³ Výjimku tvoří freska v zadní části chrámu pod hudebním chórem, kterou zhotovil na přání faráře Kubisky jako díkůvzdání chlumecké farnosti za ochranu v době německé okupace akademický malíř J. V. Jelínek z Prahy v roce 1945. Na fresce je znázorněna Panna Maria spolu s českými patrony sv. Václavem a sv. Janem z Nepomuku, jak shlížejí na procesí chlumských občanů, kteří děkují za ukončení válečných útrap. Malíř Jelínek na důkaz toho, že se jedná o konec války, znázornil v pozadí sovětský tank. V jiném kostele se s vyobrazením tanku nesetkáme. Freska je také zajímavá tím, že osoby, které jsou na ní vyobrazeny, jsou autentické. V čele procesí vidíme samotného vikáře P. Jana Kubisku s ministranty, za nimi jde varhaník a ředitel kůru Miroslav Stránský, nechybí zde ani postava malíře Jelínka a jeho pomocníka. Dále jsou zde zachyceni i K. Kalvas, A. Lišková a také bývalý hajný arcivévodů Ferdinanda d'Este pan Matoušek (arcivévodova oratoř je v kostele zachována dodnes v původním stavu, dokonce i s emblémem a rakousko-uherskou císařskou korunou).

¹³⁴ *Chlumský zpravodaj*, s. 1-2.

Františka z Fünfkirchenu), 4. velká pouť (15. 8. na svátek Nanebevzetí Panny Marie) a 5. zimní pouť (8. 12. na svátek Neposkvrněného početí Panny Marie). Do Chlumu směřovali poutníci z blízkého i vzdálenějšího okolí, Češi i Němci - pro německé poutníky měl P. Kubiska připraveny promluvy i v němčině. Velké oblibě se těšily a hojnou účastí věřících se mohly honosit rovněž slavné průvody na Vzkříšení o velikonočních svátcích a také slavné průvody ke čtyřem oltářům na Boží Tělo. Po roce 1948 tradice chlumských poutí postupně upadala; od roku 1959 se v kostele konaly bohoslužby pouze jednou za 14 dnů a jejich návštěvnost, stejně jako konání poutí stále více upadala. Z původní pětice poutních dnů tak přečkala pouze hlavní letní pouť na slavnost Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna). A i ta se však postupně změnila především na světskou zábavu provázenou pouťovými atrakcemi (kolotoče, střelnice, houpačky a trhy s nejrůznějším zbožím), těšící se velké popularitě nejen mezi místními obyvateli, ale zejména mezi četnými turisty, kteří trávili své prázdniny a dovolené u nedalekého rybníka Hejtmanu. Tento stav trvá fakticky podnes.

4.2 KLOKOTY

Klokoty u Tábora patří mezi nejstarší poutní místa v českobudějovické diecézi a bývají nazývány „malá Svatá Hora.“¹³⁵ Úcta k Panně Marii v Klokotech sahá podle legendy až do doby předhusitské. Podle pověsti se pasáčkům z vesnice Klokoty zjevila u studánky Panna Maria a na památku tohoto zjevení vesničané postavili nad studánkou kapli, do které umístili obraz Panny Marie přenesený sem údajně z Příběnic.¹³⁶ Vítek z Klokot (1220-1265), jeden z příslušníků mocného rodu Vítkovců, kteří sídlili na Klokotech od 12. století, nechal vystavět kostel nedaleko kapličky, která již nestačila přílivu poutníků. Ovšem na počátku husitských válek (v letech 1420-1421) bylo místo zničeno. Zřejmě již roku 1440

---

¹³⁵ Ke Klokotům blíže srov. VLČEK, Pavel - SOMMER, Petr - FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 658-660.

¹³⁶ WEIS, M., *Jihočeské Ave*, s. 25.

a později i v roce 1520 byla kaple znovu vybudována na téže místě a přitom zde byl nalezen i původní zázračně zachráněný obraz Panny Marie.

Po roce 1620 stoupla obliba místa mezi věřícími, a proto byla kaple rozšířena. Do roku 1672 spravovali Klokoty premonstráti ze Želivi a poté je od roku 1679 vystřídali benediktini v čele s prelátem Didacem di Convero, který Klokoty pro sebe zakoupil. Během jeho působení byla zahájena přestavba, která probíhala v letech 1701-1746. Stavba barokního kostela byla realizována v několika etapách. Na hlavním oltáři z roku 1743, který je dílem pražského zlatníka Františka Seitze, se nachází milostný obraz Panny Marie ve zlaceném rámu.¹³⁷ Panna Maria je znázorněna stojící na půlměsíci, na hlavě má královskou korunu, dlouhé černé vlasy má rozpuštěné a je oblečena do tmavě modrého šatu s bílým krajkovým límcem. Na ostatních oltářích jsou zobrazeny sv. Barbora a sv. Dorota. V roce 1704 byla dokončena hlavní chrámová loď, presbytář pochází z let 1707-1708. Boční kostelní kaple sv. Václava a sv. Josefa jsou z let 1712-1714. Po roce 1720 byl kostel obehnan ambity s kaplemi Panny Marie Růžencové, sv. Anny, sv. Vavřince, sv. Jana Nepomuckého a sv. Vojtěcha. Z roku 1730 je kazatelna a také varhany s ornamentální a sochařskou výzdobou. A konečně někdy po roce 1740 (snad 1743-1746) byla přistavěna a rozšířena i budova řádové rezidence. V celém poutním areálu se nachází deset věží a také deset zvonů, nejstarší je z roku 1408 z původního kostela. Strop lodi zdobí freska od V. Bartůňka, znázorňující Zvěstování, Nanebevzetí a Navštívení Panny Marie.

V polovině 18. století získala patronátní právo ke kostelu opět tábořská obec, která v roce 1934 pověřila duchovní správou poutního areálu řeholníky z Kongregace těšitelů Božského srdce z Getseman, kteří zde provedli řadu úprav.¹³⁸ Těšitelé byli v roce 1950 nuceni Klokoty opustit, náboženský život se zde opět rozvinul až po roce 1989, zejména pak od roku 1994, kdy klokotský areál převzali členové Kongregace oblátů Neposkvrněného početí Panny Marie, kteří předtím působili v Kájově. Novým „otcem“ Klokot se stal P. Čížkovský, především díky jeho snaze se Klokoty opět probudily k plnému duchovnímu

¹³⁷ Nejedná se však o původní obraz (pravděpodobně z roku 1360), ale pouze o jeho „kopii“ z roku 1636. VLČEK, P. - SOMMER, P. - FOLTÝN, D., *Encyklopedie českých klášterů*, s. 658.

¹³⁸ Znovu zde působili od roku 1990-1993.

k životu. Od roku 1999 zde působí i tři sestry z kongregace Nejsvětějšího Spasitele.

Klokoty v minulosti patřily a i dnes opět patří k nejnavštěvovanějším poutním místům českobudějovické diecéze. Tradici novověkých zbožných poutí do Klokot zavedl tábořský děkan a premonstrát P. Dominik Urtika, který po roce 1652 pravidelně o mariánských svátcích vodil průvody věřících z Tábora do Klokot. Tato tradice přetrvala až poloviny 20. století. Poslední velká pouť - a zároveň i jedna z největších poutí na jihu Čech vůbec - se zde konala 15. srpna 1948 (tj. tradiční hlavní klokotská pouť), kdy se do Tábora sjely tisíce poutníků z Českých Budějovic, převážně ze Sdružení katolické mládeže.¹³⁹ V současnosti žijí Klokoty poutním ruchem především po celé letní období.

4.3 LOMEC

Severně od města Netolice na zalesněném kopci se nachází poutní místo Lomec s barokním poutním kostelem Jména Panny Marie. Podle tradice pochází pojmenování Lomec už ze 14. století a je odvozeno od nedalekého lomu, podle něhož byl nazván rulový vrch, na němž dnešní kostel stojí. Libějovicko, v němž se Lomec nachází, postupně patřilo Malovcům (1352-1557), Rožmberkům (1557-1610), Janu Hraběti Zrinskému (1610-1612), Švamberkům (1612-1621), Buquoyům (1621-1801) a Schwarzenberkům (1801-1924).

Vznik poutního kostela je spojen se šlechtickým rodem Buquoyů, především s Karlem Filipem Buquoyem, velkým cestovatelem.¹⁴⁰ Na své cesty bral sebou také kopii sošky Panny Marie Foyenské.¹⁴¹ Při jedné cestě ho na moři

---

¹³⁹ WEIS, M., *Jihočeské Ave*, s. 27.

¹⁴⁰ ŠIPANOVÁ, S. M. Mlada - HRDINA, Pavel, *Lomec. Poutní kostel Jména Panny Marie*, 2. upravené vydání, b. m. 2004, s. 8

¹⁴¹ O původu sošky vypráví starobylá pověst. Podle ní žil v Belgii nedaleko Bruselu rolník, který v dubu našel sošku Panny Marie. Jeho nemocná žena se k ní poté, co jí její muž opravil, modlila a byla zázračně uzdravena. Pověst se rozšířila a začaly se vyrábět kopie této sošky, jedna z nich patřila také rodu Buquoyům, kteří původně pocházeli z belgicko-francouzského pomezí. Srov. WEIS, M., *Jihočeské Ave*, s. 62. Přenesení úcty k P. Marii Foyenské do Čech je však spojeno především s jezuitským řádem a se jménem jezuitského novice Tomáše Luttringa, který vykonal

zastihla bouře a tak učinil slib, že na svém panství postaví kostel ke cti Panny Marie a na jeho oltář umístí milostnou mariánskou sošku. Kníže plavbu sice přežil ve zdraví, ale záhy na to zemřel, a tak stihl pouze vybrat místo pro stavbu kostela. Vlastní výstavbu započal tedy až jeho syn Filip Emanuel Buquoy, který jej nechal na přání svého otce „postavit na způsob španělských kaplí“.¹⁴² Dne 1. května 1695 položil základní kámen a požehnal jej novokněz P. Lukáš Pakosta.¹⁴³ Stavba byla dokončena a slavnostně vysvěcena 14. září 1704. Kníže Filip Emanuel Buquoy se svěcení nedožil, zemřel 4. května 1703. V roce 1720 byla na severní straně kostela přistavěna sakristie. O 15 let později byla přistavěna i rokoková kazatelna, a později - v roce 1747 - přibyla na jižní straně kostela malá věžička. Nejzajímavější z celého kostela je pravděpodobně hlavní oltář, neboť se jedná o zmenšenou napodobeninu Berniniho papežského oltáře v chrámu sv. Petra v Římě. Oltář je dílem řezbáře Jana Wauschera z Lince, baldachýn nese čtveřice sloupů zdobených korunami, révou a umělými hlavicemi. Nad sloupy jsou čtyři andělé, kteří drží věnce ze zlaceného akantu. Na jeho konci je zavěšen osmiboký svatostánek v podobě lucerny, do jehož horní zasklené části byla umístěna soška Panny Marie.¹⁴⁴ Později přibýly ještě dva postranní freskové oltáře - na levém jsou zobrazeny sv. Kateřina a sv. Barbora a před oltářem stojí sochy Cyrila a Metoděje; pravý oltář zachycuje sv. Vojtěcha a sv. Václava, na oltáři je zavěšen též obraz sv. Jana Nepomuckého a před oltářem stojí socha sv. Josefa s dítětem.

Nedaleko kostela se nachází budova bývalého loveckého zámku z let 1709-1710. Od roku 1712 zde působil P. Václav Mach, díky němuž se z loveckého zámečku stala fara (dnes slouží jako řeholní dům Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka, které na Lomci sídlí již od roku 1971).

---

pouť do belgického Foy k tamní milostné sošce P. Marie, aby si vyprosil uzdravení chromé ruky. Z úspěšné cesty si domů přinesl kus dřeva z dubu, v němž byla soška objevena, a nechal z něj vyřezat kopii, kterou v roce 1629 daroval malostranskému kostelu Tovaryšstva. Blíže ROYT, J., *Obraz a kult v Čechách*, zvl. s. 266

¹⁴² ŠTĚPÁNEK, Pavel, *Španělské základy Lomce*, in: STUHLÁ, P. (red.), *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu*. Městské muzeum a galerie ve Vodňanech, Vodňany 2005, s. 103.

¹⁴³ ŠIPANOVÁ, M. - HRDINA P., *Lomec*, s. 13., a také ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 122.

¹⁴⁴ Jedná se o asi 20 cm vysokou sošku, vyřezávanou z dubového dřeva. V pravé ruce drží žezlo a v levé Ježíška.

Moderní křížová cesta, vedoucí od kostela ke blízkému hřbitovu, vznikla až v roce 2005.¹⁴⁵ V červnu téhož roku jí posvětil jihočeský rodák Msgre. prof. Karel Skalický. Původní křížová cesta z roku 1933, kterou vytvořil Vojtěch Kafka, je dnes umístěna přímo v kostele, neboť před rokem 1989 si vládnoucí komunisté nepřáli, aby byla instalována mimo kostel.

Pravidelný duchovní život na Lomci se rozvinul zejména po roce 1709, kdy zde začal působit jako první stálý duchovní P. Václav Hohenberger. Barokní éra přála zbožným poutím i v případě lomeckého kostela, který se stal hojně vyhledávaným četnými poutníky, a to zejména o hlavní pouti, která připadala na 8. září, tj. na svátek Narození Panny Marie. Poutní ruch byl sice omezen po roce 1784 za panování Josefa II., ale přesto sem lidé přicházeli, často v malých skupinkách a někteří také v noci.¹⁴⁶ Poutní tradice znovu ožila v 19. století a udržela se až do poloviny století minulého. Mnoho poutníků přicházelo na Lomec zejména v čase obou světových válek, aby se zde prosili o brzký mír a modlili se za celou zemi a za své příbuzné.

Na Lomci duchovní život přetrvával i po roce 1948, byť ve velmi ztížených podmínkách (např. v letech 1970-1988 bylo zakázáno sloužit bohoslužby mimo prostor kostela, tedy ve venkovním areálu). Po roce 1989 se Lomec stal opět velmi vyhledávaným místem poutníků a kapacita kostela záhy tomuto přívalu nepostačovala. Proto se letní poutní bohoslužby začaly konat na volném prostranství před kostelem. Z popudu a iniciativy tehdejšího českobudějovického biskupa ThDr. Antonína Lišky, lomeckého faráře P. Františka Hobizala a kongregace šedých sester byl v roce 2000 vybudován jednoduchý, ale účelný a důstojný venkovní areál s oltářem pro letní bohoslužby. O šest let později vznikla vedle venkovního oltáře meditativní zahrada se sedmi zastaveními ze života Panny Marie.¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Na jejím grafickém ztvárnění se podílely Iva Vavrušková z Chelčic a Mgr. Eva Kavanová-Mušková. Cesta je rovněž vzpomínkou na P. Františka Hobizala, který velmi usiloval o to, aby se zde křížová cesta nacházela.

¹⁴⁶ Častokrát na Lomec chodíval básník Julius Zeyer. A právě zde vzniklo jeho dílo Mariánská zahrada. Viz ŠIPANOVÁ, M. - HRDINA P., *Lomec*, s. 65-66.

¹⁴⁷ ŠIPANOVÁ, M. - HRDINA P., *Lomec*, s. 38-40.

Hlavní pouť se v lomeckém areálu koná v neděli 8. září nebo v neděli následující po svátku Narození Panny Marie. Od roku 1988 se slaví rovněž mariánské soboty - tato slavnost vznikla z iniciativy Františka Hobizala; po roce 1992 se v Lomci konají rovněž vždy 13. den v každém měsíci tzv. Fatimské dny na paměť prvního zjevení Panny Marie v portugalské Fatimě. Vedle těchto pravidelných poutí se na Lomci pořádají rovněž individuální letní poutě, jichž se zúčastňují poutníci nejen z českých zemí, ale i z sousedního Rakouska.

4.4 ŘÍMOV

Poutní místo Římov patří k nejznámějším a nejkrásnějším místům jižních Čech. Jeho vznik úzce souvisí s barokní zbožností zaměřenou mj. na poutě k místům, kde se nějakým způsobem projevila Boží přítomnost nebo kde byl pohřben některý světec. Aby tato místa byla dostupná co největšímu počtu prostých věřících, kteří se nemohli vydat na dalekou cestu, byly v jednotlivých zemích zakládány kopie těchto svatých míst, zejména se jednalo o četné napodobeniny loretánských kaplí spjatých s mariánskou úctou. Jednou z nich byla i poutní loretánská kaple Navštívení Panny Marie v jihočeském Římově.

Římovský statek věnoval jezuitům v květnu roku 1626 majitel českokrumlovského panství kníže Jan Oldřich z Eggenberka. Vlastním původcem poutního areálu se však stal správce lékárny v českokrumlovské koleji Tovaryšstva Ježíšova, laický bratr Jan Gurre, kterého (podle legendy) vybudováním poutního areálu pověřil sám Kristus spolu s Pannou Marií, kteří se mu zjeví ve snu. Stavba kaple, která je kopií prostého domku v Nazaretu, v němž Panna Maria počala z Ducha svatého, a přilehlého ambitu probíhala v letech 1648-1658 a následně v letech 1672-1697 byl dokončen i kostel sv. Ducha u východní strany ambitu. Výstavba svého druhu výjimečné šest kilometrů dlouhé křížové cesty s 25 zastaveními, která tvoří jedinečnou součást celého areálu, se

však protáhla až do poloviny 18. století.¹⁴⁸ Jednotlivá zastavení římovské kalvárie představují stylově rozmanité kaple s nástěnnými malbami či plastikami, které byly velmi zdařile zakomponovány do členitého terénu v okolí Říмова. Kaple byly v minulosti několikrát opravovány, nejstarší z nich je kaple Božího hrobu z roku 1648.¹⁴⁹ Současně s výstavbou poutního komplexu si zde jezuité v letech 1671-1691 vystavěli též dvoukřídlou přízemní budovu řádové rezidence (později byla přestavěná na zámek), v níž jezuité trvale sídlili od roku 1694 a mohli se tak celoročně věnovat přicházejícím poutníkům.

Jádrem poutního areálu je prostá stavba loretánské kaple¹⁵⁰. Uvnitř kaple ve výklenku nad oltářem se nachází černá dřevěná milostná socha Panny Marie Římovské z roku 1679, pod níž jsou uloženy v mramorové schránce ostatky zakladatele poutního místa Jana Gurreho. Z vnějšku loretánské kaple se nacházejí dvě fresky Zvěstování Panny Marie a Loučení Panny Marie s Kristem z 18. století. Patrová chodba spojuje kapli s ambitem obklopujícím nádvoří, jehož klenbová pole zdobí fresky loretánské litanie a dvaatřicet zobrazení milostných soch a obrazů z mariánských poutních míst Čech, Moravy a Slezska. V nárožních kaplích se nacházejí oltáře sv. Kříže, sv. Václava, sv. Panny Marie Bolestné a sv. Linharta (ten je nejstarší, neboť pochází z roku 1657). A dále jsou zde výklenkové kaple zakladatelů jezuitských svatých - sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského, a také kaple Panny Marie Lurdské. Na jižní straně kostela sv. Ducha se nachází starobylá křtitelnice z roku 1672, na stropě kostela jsou fresky od Jiřího Jelínka z roku 1944, znázorňující založení poutního místa, a na hlavním oltáři je umístěn obraz Soslání Ducha svatého z roku 1840 od prachatického malíře Felixe

---

¹⁴⁸ „Kopie“ svatých míst měly být vyměřeny řeholníkem, jenž daná místa přímo navštívil; tato vyměření měla odpovídat originálním předlohám. V případě Říмова byla jednotlivá zastavení křížové cesty vyměřena kapucínem P. Alexem, který prý jejich přesnou polohu zaměřil podle jeruzalémské kalvárie.

¹⁴⁹ Srov. ROYT, J., – HYHLÍK, V., *Římov*, a dále WEIS, M., *Jihočeské Ave*, s. 101-107.

¹⁵⁰ Druhé nejstarší lorety v Čechách, hned po loretě v Horšovském Týně z roku 1584. Viz ČERNÝ, J., *Poutní místa v Čechách*, s. 184.

Fabera. Na severní straně kostela je sakristie, jejíž strop je zdoben nástrojnými malbami z konce 18. století.¹⁵¹

Poutní místo v Římově bylo v 17. a 18. století hojně vyhledáváno domácími i zahraničními poutníky, pro něž nechali jezuité postavit novou kamennou hospodu. Zejména v době konání hlavních poutí (neděle po 3. květnu, neděle po 2. červenci a neděle po 14. září) sem směřovala mnohatisícová procesí věřících, mezi nimiž nechyběli ani urození poutníci (například Bernard Ignác hrabě Bořita z Martinic, Jan Kristián a Jan Siegfried z Eggenberku).¹⁵² Ale po roce 1773, kdy byl zrušen řád jezuitů, byly poutě do Říмова zakázány, ovšem lidé jsem stále přicházeli a tradice římovských poutí tak přetrvala a od konce 18. století postupně ožila s novou intenzitou. Rozkvět v 19. století však vystřídala omezení poutního ruchu za druhé světové války a pak později během komunistické diktatury.¹⁵³

Přesto se i v této nelehké době uskutečnily dvě velké poutě věřících k římovské Panně Marii. V roce 1948 se do čela poutníků postavil českobudějovický biskup Josef Hlouch a pražský arcibiskup kardinál Josef Beran, kteří v Římově společně sloužili mši svatou za účasti asi 20.000 věřících. O dvacet let později, v době Pražského jara, se za účasti Josefa Hloucha konala v Římově další velká pouť, které se účastnilo na 10.000 poutníků. Na tuto tradici se podařilo navázat v roce 1990, kdy v Římově asi před 10.000 poutníky celebroidal mši nově ustavený českobudějovický biskup Miloslav Vlk.¹⁵⁴ Dodnes je tak Římov živým poutním místem, kdy se zde konají hlavní poutě: jarní pouť - v neděli po 3. květnu (tj. na svátek Nalezení sv. Kříže), letní pouť - v neděli po 2. červenci na svátek Navštívení Panny Marie a podzimní pouť - na svátek Povýšení sv. Kříže (tj. v neděli po 14. září).

---

¹⁵¹ Později byly přemalovány freskami Jana Nepomuckého, který je vyobrazen jako almužník a sv. Václava přicházející na mši. Srov. ROYT, Jan, - HYHLÍK, Vladimír, *Římov: poutní areál s loretou a kalvárií*, Církevní památky sv. 18., Velehrad 1995, neustránkováno.

¹⁵² Mnozí z nich se zapsali i do alba římovského *Bratrstva hořkého utrpení našeho Spasitele Ježíše Krista* založeného jezuitou v roce 1663, které mělo modlitbami vyprosít šťastnou smrt pro své členy - jako první se prý do alba zapsal král Leopold I. s královnou Eleonorou. Viz RYNEŠ, V., *Římov v době barokní. Listy ze římovské kroniky 1626-1773*, s. 141-161.

¹⁵³ Viz WEIS, M., *Mariánské Ave*, s. 102.

¹⁵⁴ Srov. ROYT, J. - HYHLÍK, V., *Římov*.

4.5 SEPEKOV

Obec Sepekov patří k nejstarším obcím na severu jižních Čech. Počátky poutního místa v Sepekově jsou spojeny s premonstrátským klášteřem v nedalekém Milevsku, který byl postaven v letech 1184-1187 Jiřím z Milevska a také se slavným jihočeským rodem Vítkovců.¹⁵⁵ První písemná zpráva o Sepekově je z roku 1243. Do roku 1484 byli držiteli panství Rožmberkové, poté ho prodali Zdeslavovi ze Šternberka a od roku 1530 patřil Sepekov k bechyňskému panství. V roce 1569 prodal Jindřich ze Švamberka panství Petru Vokovi z Rožmberka, a Sepekov zůstal při Milevsku. Spolu s Milevskem přešel majetek od Švamberků na pány z Hodějova a po konfiskaci majetku Hodějovských po bitvě na Bílé hoře se stal součástí panství strahovského premonstrátského klášteřa.

Ve 14. století zde byl postaven farní kostel sv. Mikuláše, který byl původní dominantou Sepekova.¹⁵⁶ Podle legendy měl milevský opat Jarloch, který se často chodíval modlit do míst, kde dnes stojí mariánský kostel, postavit na návrší kapli, jak mu ve snu přikázala Panna Maria. Jarloch kapli skutečně postavil a věnoval jí mariánskou sochu, která pocházela z klášteřa na Sázavě. Také namaloval obraz Panny Marie podle svého snu. Ke kapli měli údajně putovat věřící již ve 12. století. V době husitské reformace měli sošku zničit protestanti. Milevský administrátor Mikuláš Plucer nechal kapli v roce 1654 opravit a přistavět sakristii. Správce milevského statku Ondřej Keller zase nechal upravit nový oltář. Tábořský děkan, premonstrát Dominik Urtika slavnostně vysvětil kapli dne 8. září 1658.¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ Z dochovaných dokumentů se dozvídáme, že Sepekov dostal v roce 1194 syn Vítko z Prčice jako dědictví. Psal se jako Vítek ze Sepekova.

¹⁵⁶ Kostel byl zrušen v roce 1785 a přeměněn na byty a chlévy, které v roce 1902 vyhořely. Dochoval se obraz sv. Mikuláše, který se nachází v kostele Jména Panny Marie. Viz BŘICHÁČEK, Pavel - POLÁKOVÁ, Monika, *Sepekov. Mariánské poutní místo*, Písek 2006, s. 65.

¹⁵⁷ Ze záznamů Vincencia Makaria Francka jasně vyplývá, že v roce 1664 stál v kapli oltář s centrálním obrazem Panny Marie a na bočních křídlech byla vyobrazena sv. Barbora a sv. Máří Magdaléna. Obraz Panny Marie Sepekovské je dnes součástí hlavního oltáře poutního kostela. Srov. BŘICHÁČEK, P., - POLÁKOVÁ, M., *Sepekov. Mariánské poutní místo*, s. 66.

Tak jako i další místa, také Sepekov je spojen se zázračným uzdravením - v tomto případě se jednalo o uzdravení slepého chlapce.¹⁵⁸ Postupně ke kapli přicházelo stále více poutníků a tak strahovský opat Marian Herman nechal v letech 1730-1733 postavit nový mariánský chrám, dnešní dominantu a zároveň i nejvýznamnější církevní a architektonickou památku obce. Dne 26. září 1733 byl do něj slavnostně přenesen milostný obraz Panny Marie Sepekovské. O den později byl kostel vysvěcen ku cti Jména Panny Marie. Kostel je jednolodní a je zaklenut kopulí s lucernou. K lodi kostela přiléhá pravoúhlý presbytář se sakristií a v souměrně v ose je vysunuta chrámová předsíň s věží. Ve výklencích věže je umístěna socha Panny Marie - Immaculaty, sv. Jakuba a sv. Vavřince. Velkolepá fresková výzdoba s mariánskou tematikou je dílem strahovského premonstráta Siarda Noseckého.¹⁵⁹ Na hlavním oltáři je umístěn pozdně gotický milostný obraz Panny Marie Sepekovské (Assumpty).¹⁶⁰ Od samého počátku se poutní kostel Panny Marie stal vyhledávaným cílem mnohých procesí. Rostoucí zájem poutníků si vyžádal další stavební úpravy, v letech 1760-1767 byl kostel obehnán ambitem se čtyřmi kaplemi zaklenutými kopulemi s lucernami, které jsou zasvěceny sv. Linhartovi, sv. Augustinovi, sv. Norbertovi a sv. Janu Nepomuckému. Obrazy v ambitech pocházejí ze zrušeného kláštera benediktinek sv. Jiří v Praze. Koncem 19. století je poutnímu kostelu věnoval strahovský opat Václav Mayer. Od vzniku

---

¹⁵⁸ Rodiče slepého chlapce z Uher podle legendy putovali se synem od jednoho mariánského místa ke druhému, ale chlapci se zrak nevrátil. Až jednou měli sen, ve kterém spatřili obraz Panny Marie Sepekovské. Tak se se synem vypravili do vzdáleného Sepekova. Jen co byli na dohled poutního místa, jejich syn vyšplhal na strom a křičel: „*Již vidím ten kostelíček!*“ Rodiče poklekli a děkovali. Místo, kde rodiče poklekli, dnes označuje kaplička a je nazýváno „Na pokloništi.“ Srov. BŘICHÁČEK, P. - POLÁKOVÁ, M., *Sepekov. Mariánské poutní místo*, s. 66, a dále také WEIS, M., *Jihočeské Ave*, s. 39.

¹⁵⁹ Freska znázorňuje mocnou přímluvu Panny Marie, a je rozvržena do čtyř skupin. Na první je zobrazen zástup lidí, kteří pospíchají k bohatému sloupoví kolem brány, nad nímž se vznášejí andělé. Vpravo se nachází potápějící se loď s trosečníky obracející se o pomoc k nebesům. Na levé straně jsou vyobrazení vězni, kteří jsou naplněni radostí ze zbavení hříchů a pout. A na posledním vyobrazení je kněz, který spěchá se svátostí oltářní k smrtelně nemocnému.

¹⁶⁰ Obraz Panny Marie Sepekovské patří mezi tzv. devoční obrazy. Jedná se o zázračný obraz, skrze nějž Panna Maria na základě proseb věřících uskutečňuje zázraky. Panna Maria je vyobrazena ve zlaté aureole s Ježíškem v náručí, která je korunována anděly triumfální korunou s dvanácti hvězdami. Stojí na půlměsíci, který mívá tvář hada či ďábla, což značí triumf Panny Marie nad temnotami dědičného hříchu svým panenstvím. Panna Maria Assumpta může být zobrazena s dítětem i bez něj. Sepekovská Panna Maria drží v náručí Ježíška.

kostela v roce 1733 se po padesáti letech slaví jubilea (to poslední bylo v roce 2003).

Slavná éra velkých barokních poutí k Panně Marii Sepekovské přetrvala i nelehké časy josefinismu a nastupující modernizace 19. století; ani komunistická éra tuto tradici úplně nezlikvidovala, alespoň však oslabila jejich duchovní aspekt a naopak posílila charakter sekulární pouti se stánky a zábavnými atrakcemi. Po roce 1989 došlo k obnovení sepekovských poutí bez jakýchkoli omezení, ovšem řady přicházejících poutníků nejsou ani zdaleka tak početné jako v minulosti. Hlavní pouť k Sepekovské Panně Marii (vedle již uvedených jubilejních roků) se koná vždy v neděli před a po svátku Jména Panny Marie, tj. 12. září a tzv. malá pouť je druhou nedělí nejbližší k uvedenému svátku.

4.6 SVATÝ KÁMEN

Poutní místo Svatý Kámen s kostelem Panny Marie Sněžné se nachází na malé vyvýšenině obklopené hlubokým lesem nedaleko hraničního přechodu Dolní Dvořiště. Poblíž kostela můžeme vidět kapličku, ke které se váže pověst o vzniku poutního místa. Podle pověsti tu byla skála, na které se kolem roku 1500 zjevila pastýřům Panna Maria. Proto dostalo poutní místo název Svatý Kámen.¹⁶¹ Později se skála roztrhla na dva samostatné kameny, které se každý rok od sebe vzdalují. Až se k sobě kameny opět přiblíží nastane soudný den.¹⁶² Pověst se rychle šířila a místo začalo navštěvovat stále více věřících, kteří přicházeli s prosbou, především za ochranu úrody.¹⁶³ Nad balvanu nechala v roce 1655 klariska Anna Kristýna Pöperlová z kláštera v Českém Krumlově postavit kapličku a poblíž kostel. Kněžna Anna Marie Eggenbergová darovala kostelu obraz Panny Marie

---

¹⁶¹ Německý název Maria Schnee beim Stein odráží zasvěcení kostela Panně Marii Sněžné.

¹⁶² Srov. ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech*, s. 216. Podle jiných údajů nastane soudný den poté, co mezi kameny projede vůz se senem. Viz BOHÁČ, Z., *Poutní místa v Čechách*, s. 197-198.

¹⁶³ Jedna z pověstí vypráví, jak roku 1634 byla zázračně uzdravena dcera zedníka Šimona Stepingera z Rychnova nad Malší, která utrpěla těžké popáleniny, poté co její otec použil dřevo ze stromu na Svatém Kamene a oheň dívku velmi popálil. Otec potom prosil Pannu Marii u Svatého Kamene, aby jí zachránila. O tři dny později se děvčátko skutečně uzdravilo. Srov. ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradsko*, s. 146.

Sněžné. Svěcení kostela proběhlo na svátek „posvěcení papežské baziliky Santa Maria Maggiore v Římě“, a proto byl poutní kostel na Svatém Kameni zasvěcen Panně Marii Sněžné. Kostel byl svěřen do duchovní péče řádu cisterciáků. Místo začalo navštěvovat stále více poutníků a tak byly ke kostelu přistavěny ambity. Papež Alexandr II. schválil dne 19. května 1664 bratrstvo „Neposkvrněného početí Panny Marie u Svatého Kamene“. Abatyše Beatrice Vintřřová nechala v roce 1701 kostel rozšířit. Stavba kostela se protáhla až do poloviny 18. století, kdy bylo dokončeno západní průčelí s věží.¹⁶⁴ Současně s budováním kostela byla zahájena i výstavba malého kláštera, přiléhajícího k východní straně chrámu.

Barokní kostel Panny Marie Sněžné je jednolodní, s trojboce zakončeným presbytářem a hranolovitou věží nad západním průčelím. K východní straně presbytáře je přičleněna sakristie s čtvercovým půdorysem. K severní straně lodi přiléhá trojboká kaple, v níž se nachází posvátný kámen, na kterém je umístěna socha Madony s Ježíškem a kolem ní se nacházejí menší sochy andělů. Na druhém kameni se nacházela socha sv. Josefa. Klariska Pöperlová nechala také v roce 1709 vystavět nedaleko kostela nad pramenem šestibokou barokní studniční kapli. Roku 1778 se dostaly do chrámu také ostatky sv. panny a mučednice Konkordie, umístěné v ozdobné skleněné rakvi.¹⁶⁵

Za panování Josefa II. bylo poutní místo na devět let opuštěno a uzavřeno, i mariánské bratrstvo bylo rozpuštěno a v roce 1782 byl také zrušen klášter klarisek v Českém Krumlově, ke kterému Svatý Kámen patřil. Po roce 1797 sem opět začali putovat poutníci a dne 13. října téhož roku v kostele biřmoval první českobudějovický biskup Johann Prokop Schaaffgotsche. V roce 1868 bylo obnoveno mariánské bratrstvo.

Ve čtyřicátých letech 19. století byli duchovní správou poutního místa pověřeni redemptoristé, které roku 1895 vystřídala kongregace bratří Nejsvětější Svátosti z Českých Budějovic (tzv. petrini). Redemptoristé získali Svatý Kámen znovu v roce 1924 a spravovali jej až do roku 1949, kdy byl kostel uzavřen,

---

¹⁶⁴ Kostel byl vysvěcen až 5. srpna 1744.

¹⁶⁵ Později bylo tělo uloženo do českobudějovické katedrály sv. Mikuláše a v roce 1951 bylo odvezeno do farního kostela v Bavorově.

předán armádě a postupně zcela zdevastován, jeho mobiliář byl rozkraden.¹⁶⁶ Varhany byly převezeny do kostela v Rudolfově. Milostnou sochu Panny Marie hodili vojáci do křoví, kde byla nalezena a až do roku 1991 uschována v kostele sv. Jiljí v Dolním Dvořišti, poté se vrátila na své původní místo. Vlastní kostel sloužil jako skladiště, zatímco věž byla využívána jako strážní hláska.

Odsunutí rakouští a němečtí katolíci nesli těžce ztrátu poutního místa na Svatém Kameni a chtěli se podílet na opravě kostela, pokud by ho mohli dvakrát do roka navštívit, s čímž komunistický režim nesouhlasil. Tak si Rakušané alespoň postavili za hranicemi na Hiltchnerbergu v Horních Rakousích imitaci poutního kostela. Teprve po roce 1989 se překročilo za podpory rakouských a německých věřících k rozsáhlé rekonstrukci poutního kostela a kaplí. Na opravě se také podíleli zemský hejtman Horního Rakouska dr. Josef Ratzenböck, P. Jan Toupalík z Malont a generální vikář českobudějovické diecéze Mons. Václav Dvořák. Opravený kostel posvětil českobudějovický biskup Antonín Liška dne 15. srpna 1993. Kaple nad balvany byla opravena již v letech 1990-1991 a jejího vysvěcení se ujal 11. srpna 1991 linecký biskup Maxmilián Aichern spolu s českobudějovickým generálním vikářem Václavem Dvořákem. Z Rudolfova sem byly v roce 2000 navraceny i původní varhany a zároveň se v tomto roce slavilo 500. výročí uctívání Panny Marie Sněžné.¹⁶⁷ V kapli, která byla vystavěna nad kameny, dnes najdeme mnoho svatých obrázků, figurky, kříže, svíce, růžence a květiny. Také na stěnách můžeme vidět poděkování poutníků za vyslyšení proseb a přání i smuteční oznámení zemřelých ctitelů Panny Marie Sněžné. Na menším kameni je dnes místo sochy sv. Josefa socha sv. Judy Tadeáše.

Poutní ruch na Svatém Kameni trvá od května do října a každou neděli je zde sloužena také česko-německá mše svatá. Hlavní poutě se konají v neděli po 5. srpnu (svátek Panny Marie Sněžné) a 15. srpna (slavnost Nanebevzetí Panny Marie), 6. července se koná bohoslužba sloužící k usmíření obou národů.

---

¹⁶⁶ Podle svědectví pamětníků měl sloužit jako topivo pro vojáky. Srov. WEIS, M., *Mariánské Ave*, s. 118.

¹⁶⁷ „Svaz přátel Panny Marie Sněžné“ vydal k tomuto jubileu německy psanou monografii, o poutním místě Svatý Kámen.

ZÁVĚR

Mariánská úcta a s ní související zbožné putování mají i v českých zemích dlouhou tradici. Počátky mariánské úcty lze hledat již ve středověku, kdy vznikají první vyobrazení Panny Marie, stavějí se první mariánské kostely a také se začínají slavit mariánské svátky. S tím souvisel i vznik prvních mariánských poutních míst. K šíření mariánské úcty přispěly především nově zakládané mariánské družiny, a to jak ve světě, tak v českých zemích.

K rozkvětu mariánské úcty dochází zejména v době baroka, kdy se utváří specifické pojetí barokní poutě i poutního místa a taktéž vzniká mnoho publikací věnujících se milostným či zázračným mariánským vyobrazením, tzv. mariánské atlasy. K dalšímu rozmachu mariánské úcty dochází ve druhé polovině 19. století. Svě významné postavení v životě věřících si udržela i v dobách ne příliš příznivých, kdy bylo putování na poutní místa z různých důvodů zakázáno. Avšak ne na všech místech. Některá z těchto poutních míst, jak již bylo zmíněno, zanikla zcela, a proto nemohla být znovu obnovena (např. Hořice na Šumavě), jiná byla sice těžce poškozena, ale měla více štěstí a dočkala se znovuzrození (např. Svatý Kámen u Rychnova nad Malší) a dnes tak opět patří k hojně navštěvovaným poutním místům. Řada dalších míst byla v dobách josefinismu a pozdějšího komunismu pouze dočasně opuštěna, nebo byla jejich poutní tradice v různé míře oslabena, ale dnes znovu patří mezi oblíbená poutní místa - např. Lomec a Římov. Úplně jiným typem poutního místa je Chlum u Třeboně, kde se v dnešních dnech již nekonají tradiční poutě, tak jako v barokní době a v 19. století, ale jde spíše o zábavné světské slavnosti s kolotoči a množstvím stánků s dalšími atrakcemi.

Poutě na počátku 20. století se neliší od poutí v době baroka. Věřící lidé je pochopitelně stále považují za něco opravdového, jsou pro ně hlubokým vnitřním prožitkem. Naproti tomu lidé, kteří nejsou nábožensky založení, je chápou především jako přežitek, jako cosi nemoderního, nepokrokového, poštilého, lidového až sentimentálního. Je nutno poznamenat, že se pojetí

a vnímání zbožných poutí u nás liší také podle prostředí - v lidovém venkovském prostředí, kde je (zejména na jihu Čech či na jižní Moravě) výrazně silnější religiózní cítění, se tradice poutnictví drží spíše než ve velkých městech.

Pro věřícího člověka 21. století jsou poutě v duchovním smyslu jistě stejné jako pro člověka v 19. století. Pout' je příležitostí k pokání, posílení duše, zesílení prosbami a děkováním Bohu a Panně Marii, ale také k setkání s příbuznými či známými. Ovšem daleko více lidí, a nejenom mladá generace, dnes již zcela nechápe putování a modlení v procesích, nevidí hlubší smysl v tomto typu náboženské úcty a poutě pojímá spíše v rovině pout'ové atrakce a možnosti „výhodného“ nákupu čehokoli u stánkařů, kteří se na poutě sjíždějí ze širokého okolí.

Důvodů malého zájmu o poutní místa a zbožné putování je samozřejmě více - pominout nelze modernizaci, čtyřicetiletou systematickou komunistickou ateizaci společnosti a převratné změny po roce 1989 přinášejí zrychlený rytmus života celé společnosti atd. V dnešní uspěchané moderní době je tak jen málokdo ochoten se na chvíli zastavit, zamyslet se či se dokonce pomodlit. A mnohým rovněž chybí víra v to, že u Matičky Boží mohou nalézt pomoc a útěchu či uzdravení a záchránění.

Poutní místa, chrámy či kapličky však nabízejí i dnešnímu tzv. modernímu nenáboženskému člověku prostor a klid k zastavení a k rozjímání o sobě, o svém životě atd. Mnohým dalším lidem tato místa nabízejí možnost pokochat se krásou sakrální architektury citlivě zasazené do kouzelné jihočeské krajiny, lidé zde mohou obdivovat i zdařilou malířskou či sochařskou výzdobu atd. - tento zájem dokládají především početní turisté, kteří tato místa každoročně navštěvují. Mariánská místa tak i dnes představují důležitou součást života daného místa i celého regionu, jsou pevným a neodmyslitelným rysem jihočeské „země zamyšlené“.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

LITERATURA

Atlas Mariánská poutní místa, 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2007, ISBN 978-80-86999-01-2.

AUSINA, G. - PRODOMI, L., *Lourdes: The Life of Bernadette - The Apparitions - The Shrines*, Lourdes: André Doucet Publication 2003. ISBN 2-9517848-1-3.

BOHÁČ, Z., *Poutní místa v Čechách*. Vydání 1. Praha: Debora 1995. ISBN 80-85923-07-6.

BŘICHÁČEK, P. - POLÁKOVÁ, M., *Sepekov: Mariánské poutní místo*, 1. vydání, Písek: Milevský kraj o.p.s. 2006, ISBN 80-86566-38-2.

BUKOVSKÝ, J., *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha: Libri 2000.

ČERNÝ, J., *Poutní místa jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, vydání první, České Budějovice: VEDUTA, 2006. ISBN 80-86829-19-7.

ČERNÝ, J., *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, vydání první, České Budějovice: VEDUTA, 2004. ISBN 80-86829-03-0.

Encyklopedie Českých Budějovic, 2. rozšířené vydání, České Budějovice: Statutární město České Budějovice 2006. ISBN 80-239-6706-1.

500 Jahre Wallfahrt Maria Schnee beim Heiligen Stein (1500-2000). Festschrift, b.m., b. r.

GAŽI, M., „K lékařce nebeskej“ *Poutní Podsrp a vnímání nemoci na českém venkově 18. století*, Kuděj 2004, 1, s. 17-31.

HANZAL, J., *Mariánský kult v barokních Čechách*, in: Rekatolizace v českých zemích, Jičín: Městský úřad 1995, s. 17-27.

HEJTAMNOVÁ, M. (ed.), *Itinerarium Egeriae – Putování Egeriino*. vydání 1, České Budějovice: Pedagogická fakulta 1999. ISBN 80-7040-338-1.

HRONKOVÁ-OURODOVÁ, L., *Proměna mariánských poutních míst v jižních Čechách ve 20. století*, in: STUHLÁ, P. (red.), 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu. Vodňany: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech 2005, s. 65-79.

CHARVÁT, P., *Pouti ke svatým místům ve středověké Evropě*, Dějiny a současnost 4, 1996, s. 5-8.

JAKŠIČOVÁ, D., „Vezmi dítě a vychovej mi je!“ *Učitelská a výchovná činnost Kongregace Školských sester de Notre Dame v Českých Budějovicích v letech 1871-1950*. České Budějovice 2003. Diplomová práce. Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta. Historický ústav. Vedoucí práce M. Novotný.

JIRÁNEK, T. - KUBEŠ, J. (edd.), *Bratrstva. Světská a církevní sdružení a jejich role v kulturních a společenských strukturách od středověku do moderní doby* (= III. pardubické bienále, 29.-30. dubna 2004), Pardubice: Universita Pardubice 2005. ISBN 80-7194-772-5.

KADLEC, J., *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna 1995. ISBN 80-901602-3-9.

KALISTA, Z., *Česká barokní pout': k religiozitě lidu v době barokní*. 1. vydání, Žďár nad Sázavou: Cisterciána Sarensis 2001. ISBN 80-238-6883-7.

Kaple a kapličky regionu jižních Čech – Architektura a mobiliář, in: Výroční zpráva státního památkového ústavu v Českých Budějovicích, České Budějovice: Státní památkový ústav 2002. ISBN neuvedeno.

Katalog diecéze českobudějovické L.P. 1996. Neměnná část. 1. vydání, *České Budějovice: Biskupství českobudějovické 1996.*

KOVÁŘ, D. - ODLOŽIL, P., *Římov. Historie obce a poutního místa*. České Budějovice: Obecní úřad Římov 1998. ISBN 80-238-2330-2.

MARŠÁKOVÁ, M., *Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti v Českých Budějovicích*, České Budějovice 2002. Diplomová práce. Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta. Historický ústav. Vedoucí práce M. Novotný.

MIKULEC, J., *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha: Lidové noviny 2000. ISBN 80-7106-422-X.

MINAŘÍK M., *Mariánská dogmata*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1991. ISBN 80-85527-00-6.

NEŠPOR, Z. R., *Náboženství na prahu nové doby: Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. 1. vydání, Ústí nad Labem: Albis international 2006. ISBN 80-86971-06-6.

NOVOTNÝ, M., *Mariánské družiny na jihu Čech od konce 16. do počátku 20. století*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 5- 43. ISBN 80-86260-18-6.

OHLER, N., *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha: Vyšehrad 2000. ISBN 80-7021-510-0.

PODHOLA, R., *Ozvěny šumavských zvonů*, 1. vydání, Český Krumlov: Roman Podhola – TAM-TAM 2006. ISBN neuvedeno.

PODLAHA, A., *Almanach mariánský*. Praha: Nakladatelství V. Kotrba 1905. ISBN neuvedeno.

PROKOPOVÁ, Z., *Každodenní život mariánského poutního místa Kájov v letech 1656-1725*, Jihočeský sborník historický, 1997-1998, s. 51-63.

ROYT, J., *Křesťanská pouť po barokních Čechách*, Český lid 79, 1992, s. 323-337.

ROYT, J., *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-662-7.

ROYT, J., *Poutě a poutní místa v Čechách*, in: BOBKOVÁ, Lenka - NEUDERTOVÁ, Michela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkinianae, Philosophica et historica 3, Studia historica II, Ústí nad Labem 1995, s. 309-314.

ROYT, J., *Zahrada mariánská: mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*. Sušice: Muzeum Šumavy v Sušici 2000. ISBN neuvedeno.

ROYT, J., - HYHLÍK, V., *Římov: poutní areál s loretou a kalvárií*, Církevní památky sv. 18., Velehrad: Historická společnost Starý Velehrad 1995.

RYNEŠ, V., *Římov v době barokní. Listy ze římovské kroniky 1626-1773*, Acta regionalia 1970-1971, s. 141-161.

STUHLÁ, P. (red.), *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu*. Vodňany: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech 2005. ISBN 80-239-5085-1.

ŠIPANOVÁ M. - HRDINA P., *Lomec: Poutní kostel Jména Panny Marie*. 2. upravené vydání, Lomec: Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka 2004. ISBN 80-238-5561.

ŠTĚPÁNEK, P., *Španělské základy Lomce*, in: STUHLÁ, P. (red.), 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu. Vodňany: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech 2005, s. 103-115. ISBN 80-239-5085-1.

VÁVRA, J., *Vývoj kultu mariánského v koruně České*, in: PODLAHA A. (usp.), *Almanach mariánský*, Praha: Nakladatelství V. Kotrba 1905, s. 149-160.

VLČEK, P. - SOMMER, P. - FOLTÝN, D., *Encyklopedie českých klášterů*, Praha: Libri 1997. ISBN 80-85983-17-6.

WEIS, M., *Historie poutí a jejich duchovní rozměr*, in: STUHLÁ, P. (red.), 300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci. Sborník příspěvků z odborného semináře, konaného dne 14. září 2004 v Městské galerii ve Vodňanech u příležitosti kulatého výročí vysvěcení chrámu. Vodňany: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech 2005, s. 3-7. ISBN 80-239-5085-1.

WEIS, M., *Jihočeské Ave*. 1. vydání, Praha: ARISTA, 2001, ISBN 80-86410-14-5.

WEIS, M., *Mariánské zrcadlo*, Katolický týdeník s.r.o., 2002. ISBN 80-902708-8-3.

ZUBER, R., *Osudy moravské církve v 18. století II.*, Olomouc: Matice cyrilometodějská 2003. ISBN 80-7266-156-6.

PERIODIKA

Hejtman - Chlumský zpravodaj 2000-2007.

Věstník poutního kostela v Lomečku 1929-1933.

PRAMENY

Soukromý archiv rodiny Kalvasů, *Z historie chlumeckého kostela.*

Soukromý archiv rodiny Kalvasů, *Vzpomínka na dobu působení Vldp. P. Jana Kubisky v Chlumu u Třeboně.*

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY

Pašije v Hořicích [online]. 2006, [cit. 2008-04-16].

Dostupné na WWW: <http://www.horicenasumave.cz/main.php?show=historie-pasijeVHoricich>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. I. Mapa českobudějovické diecéze po změnách v roce 1993

Mapa zachycuje stav českobudějovické diecéze po úpravě jejích hranic v roce 1993.

Zdroj: Katalog diecéze českobudějovické L.P. 1996. Neměnná část. 1. vydání, České Budějovice: Biskupství českobudějovické 1996 - vložená mapa.

Příloha č. II. Mapa severozápadní části českobudějovické diecéze

Mapa zobrazuje jednotlivá mariánská poutní místa, která jsou popisována v práci.

Zdroj: ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, 1. vydání, České Budějovice, 2006, s. 266 - upraveno autorkou.

Příloha č. III. Mapa severovýchodní části českobudějovické diecéze

Mapa zachycuje jednotlivá mariánská poutní místa, která jsou popisována v práci.

Zdroj: ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, 1. vydání, České Budějovice, 2006, s. 269 - upraveno autorkou.

Příloha č. IV. Mapa jihozápadní části českobudějovické diecéze

Mapa zachycuje jednotlivá mariánská poutní místa, která jsou popisována v práci.

Zdroj: ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, 1. vydání, České Budějovice, 2006, s. 267 - upraveno autorkou.

Příloha č. V. Mapa jihovýchodní části českobudějovické diecéze

Mapa zobrazuje jednotlivá mariánská poutní místa, která jsou popisována v práci.

Zdroj: ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, 1. vydání, České Budějovice, 2006, s. 268 - upraveno autorkou.

Příloha č. VI. Panna Maria Budějovická

Gotický deskový obraz Panny Marie Budějovické.

Zdroj: *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 2006², s. 386.

Příloha č. VII. Poutní a farní kostel Panny Marie Bolestné na Dobré Vodě u Českých Budějovic

- a) Celkový pohled na kostel od jihozápadu.
- b) Pohled na hlavní oltář kostela Panny Marie Bolestné

Foto archiv autorky.

Příloha č. VIII. Poutní a farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Chlumu u Třeboně

- a) Pohledy na kostel Nanebevzetí Panny Marie od jihozápadu.
- b) Pohled na kostel Nanebevzetí Panny Marie od křížové cesty.
- c) Soška Madony z hlavního oltáře kostela.

Foto archiv autorky.

Příloha č. IX. Poutní a farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Chlumu u Třeboně

- a) Chlumský kostel na fresce kopule kostela Nanebevzetí Panny Marie.
- b) Zobrazení Chlumské Madony na fresce kopule kostela Nanebevzetí Panny Marie.
- c) Sovětský tank na fresce na západní stěně kostela Nanebevzetí Panny Marie.
- d) Děkovné procesí z roku 1945 na fresce na západní stěně kostela Nanebevzetí Panny Marie.

Foto archiv autorky.

Příloha č. X. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech u Tábora

- a) Celkový pohled na poutní kostel v Klokotech.
- b) Ambity poutního kostela v Klokotech - severozápadní část.
- c) Ambity poutního kostela v Klokotech - severovýchodní část.

Zdroj: [www. sweb.cz /klokoty](http://www.sweb.cz/klokoty) (a) a také archiv autorky (b, c).

Příloha č. XI. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech u Tábora

- a) Hlavní oltář s milostným obrazem Panny Marie.
- b) Obraz Panny Marie na hlavním oltáři kostela – detail.

Zdroj: archiv autorky (a) a [www. sweb. cz/klokoty](http://www.sweb.cz/klokoty) (b).

Příloha č. XII. Barokní poutní a farní kostel Jména Panny Marie na Lomci

- a) Pohled na kostel od východu (vlevo hlavní vchod, vpravo věžička se šnekovým schodištěm na kazatelnu).
- b) Pohled na hlavní vchod kostela ze severu.
- c) Venkovní areál pro bohoslužby vedle kostela (pohled ze severozápadu).

Foto archiv autorky.

Příloha č. XIII. Barokní poutní a farní kostel Jména Panny Marie na Lomci

- a) Milostná soška Panny Marie Lomecké.
- b) Hlavní oltář kostela Jména Panny Marie.
- c) XIII. zastavení z křížové cesty z kostela na lomecký hřbitov.

Zdroj: ŠIPANOVÁ, M. - HRDINA P., *Lomec Poutní kostel Jména Panny Marie*. 2. upravené vydání, Lomec: Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka 2004, s. 9 (a); foto b) a c) - archiv autorky.

Příloha č. XIV. Zřícenina poutního kostela Narození Panny Marie v Lutové

- a) Dochované zbytky kostelní zdi.
- b) Památný křížek v kameni poblíž zbytků kostela.

Foto archiv autorky.

Příloha č. XV. Farní a poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Nové Včelnici

- a) Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Nové Včelnici - pohled od severu.
- b) Mariánský sloup v nedalekém parčíku.

Foto autorky.

Příloha č. XVI. Kaple Bolestné Panny Marie v Pelhřimově

Celkový pohled na pelhřimovskou kapli Bolestné Panny Marie.

Foto archiv autorky.

Příloha č. XVII. Kostel sv. Ducha v Římově s kaplí Panny Marie Loretánské

- a) Vstupní brána do poutního areálu.
- b) Letecký pohled na poutní areál v Římově.
- c) Pohled do ambitu na západní straně poutního areálu.
- d) Milostná socha černé Panny Marie Loretánské.

Zdroj: KOVÁŘ, D. - ODLOŽIL, P., *Římov. Historie obce a poutního místa*. České Budějovice: Obecní úřad Římov 1998, s. 15, 19, 71 (a, b, d) a archiv autorky (c).

Příloha č. XVIII. Barokní poutní a farní kostel Jména Panny Marie v Sepekově

- a) Pohled ze severovýchodu na poutní areál a kapli sv. Linharta.
- b) Ambity poutního areálu s kaplí sv. Augustina.
- c) Hlavní oltář v kostele Jména Panny Marie v Sepekově.
- d) Detail oltářního obrazu Panny Marie Sepekovské.

Zdroj: BŘICHÁČEK, P., - POLÁKOVÁ, M., *Sepekov. Mariánské poutní místo*, 1. vydání, Písek: Milevský kraj o.p.s. 2006 (d – nestránkováno) a archiv autorky (a, b, c).

Příloha č. XIX. Barokní poutní a farní kostel Jména Panny Marie v Sepekově
Fresková výzdoba kopule kostela Jména Panny Marie v Sepekově.

Zdroj: BŘICHÁČEK, P., - POLÁKOVÁ, M., *Sepekov. Mariánské poutní místo*,
1. vydání, Písek: Milevský kraj o.p.s. 2006 (nestránkováno).

Příloha č. XX. Kostel Panny Marie Sněžné ve Svatém Kameni

- a) Pohled na poutní kostel Panny Marie Sněžné od jihozápadu.
- b) Pohled na poutní kostel Panny Marie Sněžné od jihovýchodu.
- c) Pohled do interiéru presbytáře.
- d) Původní varhany z roku 1777.

Foto archiv autorky.

Příloha č. XXI. Kostel Panny Marie Sněžné ve Svatém Kameni

- a) Barokní studniční kaple s pramenem léčivé vody na západ od kostela.
- b) Boční východní kaple kostela Panny Marie Sněžné s posvátnými kameny.

Foto archiv autorky.

Příloha č. XXII. Poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Zhoři

- a) Pohled na poutní kostel ve Zhoři od příjezdové cesty.
- b) Hlavní oltář kostela Nanebevzetí Panny Marie se soškou Panny Marie.

Foto archiv autorky.

Příloha č. XXIII. Přehled všech mariánských poutních míst v jižních Čechách

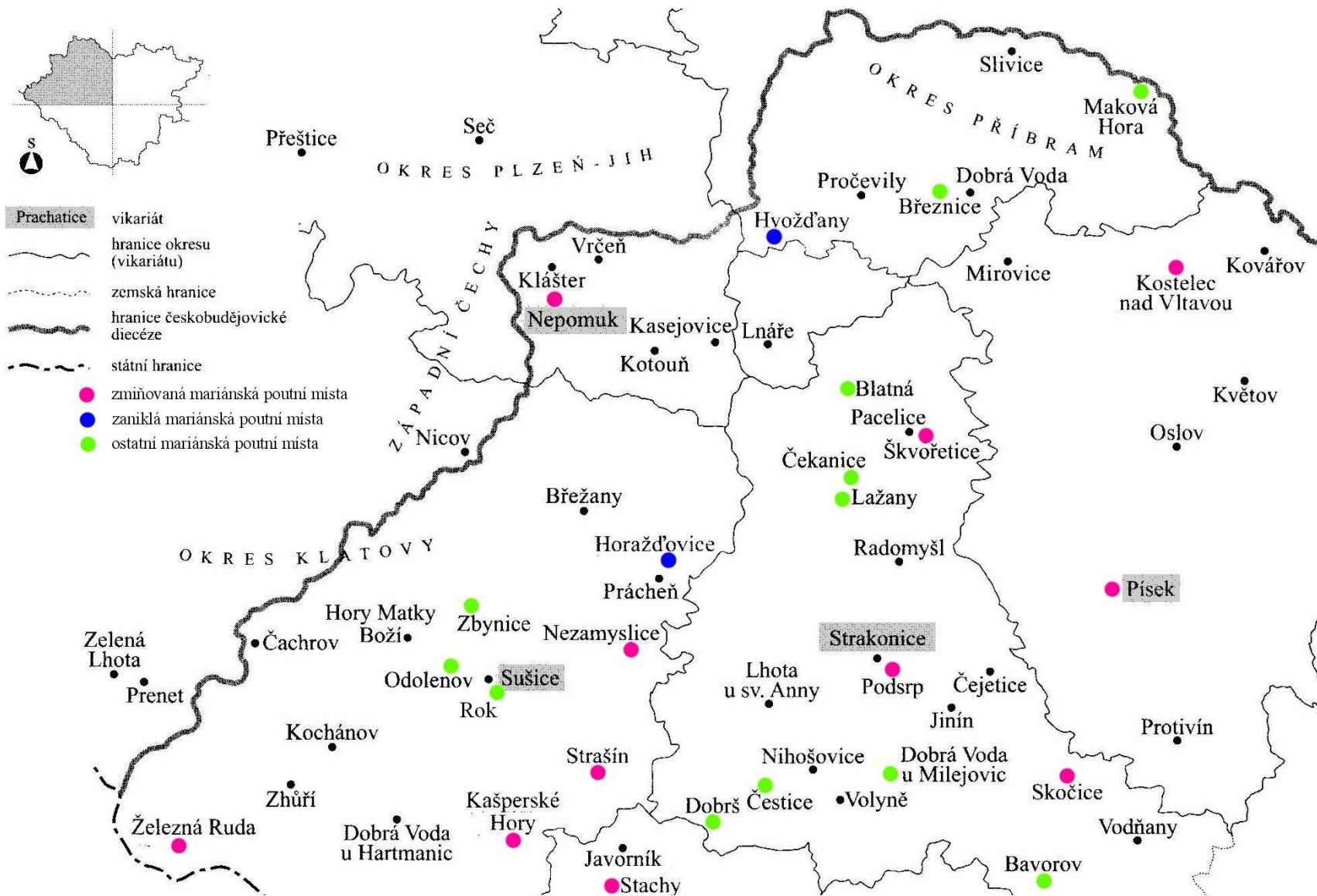
Tabulka zachycuje jednotlivá mariánská poutní místa na jihu Čech, přibližuje jejich lokaci dle vikariátů, dále jejich podobu (kostel, kaple) a patrocinium. V poznámce je pak poukázáno především na místa v dnešní době již zaniklá.

Zdroj: ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa jižních Čech: Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, 1. vydání, České Budějovice, 2006.

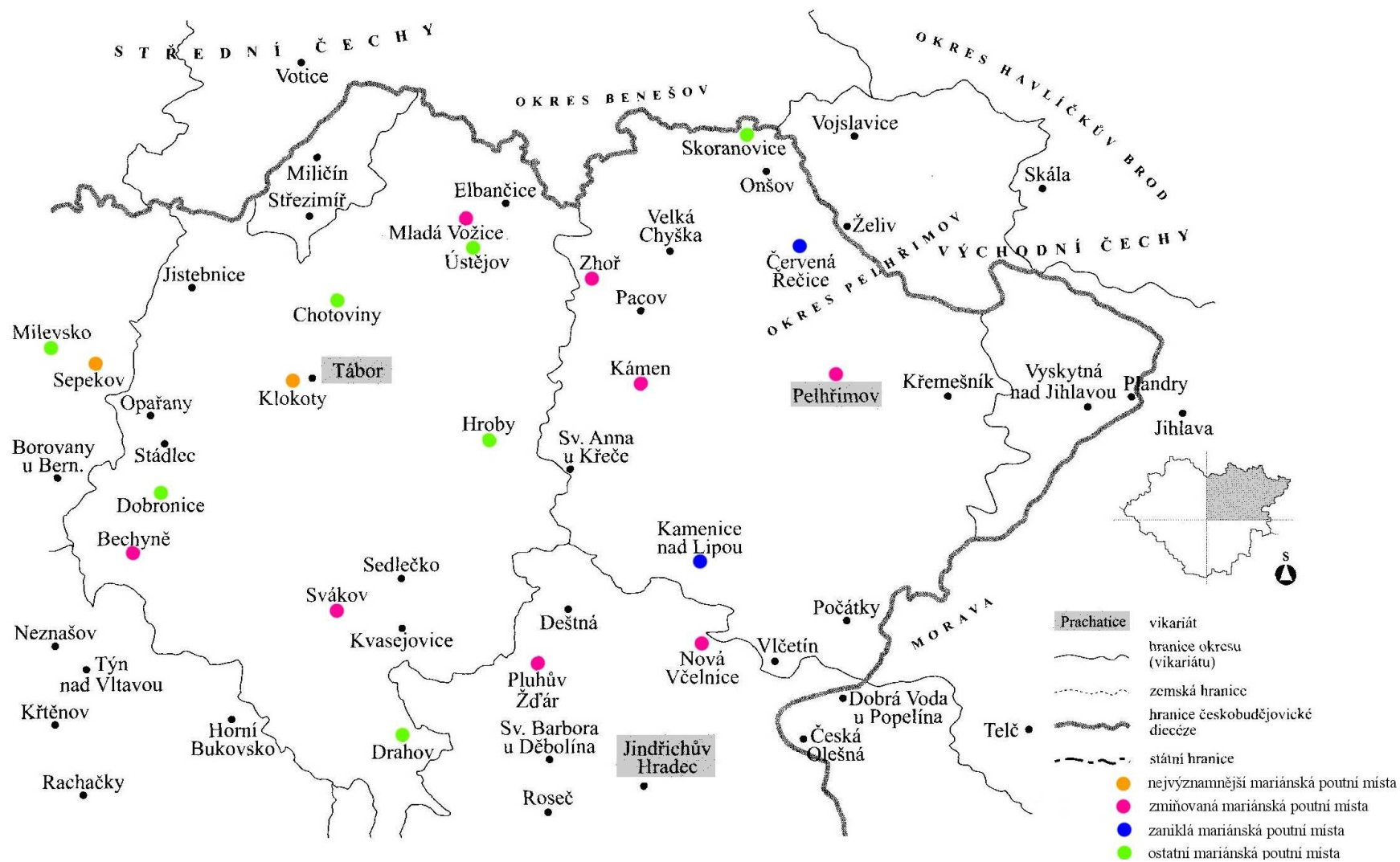
Príloha č. I. Mapa českobudějovické diecéze po změnách v roce 1993

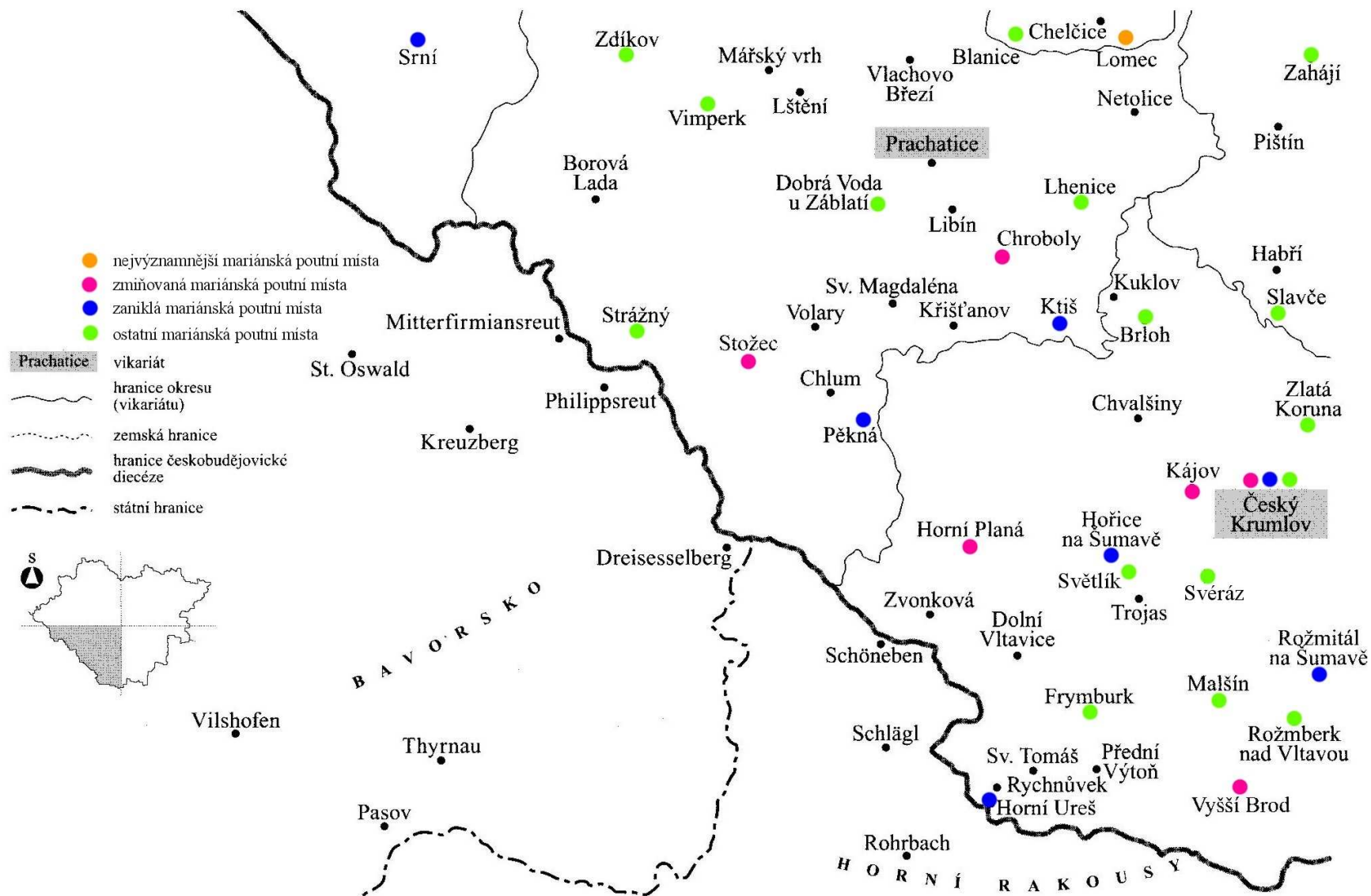
Příloha č. II. Mapa severozápadní části českobudějovické diecéze

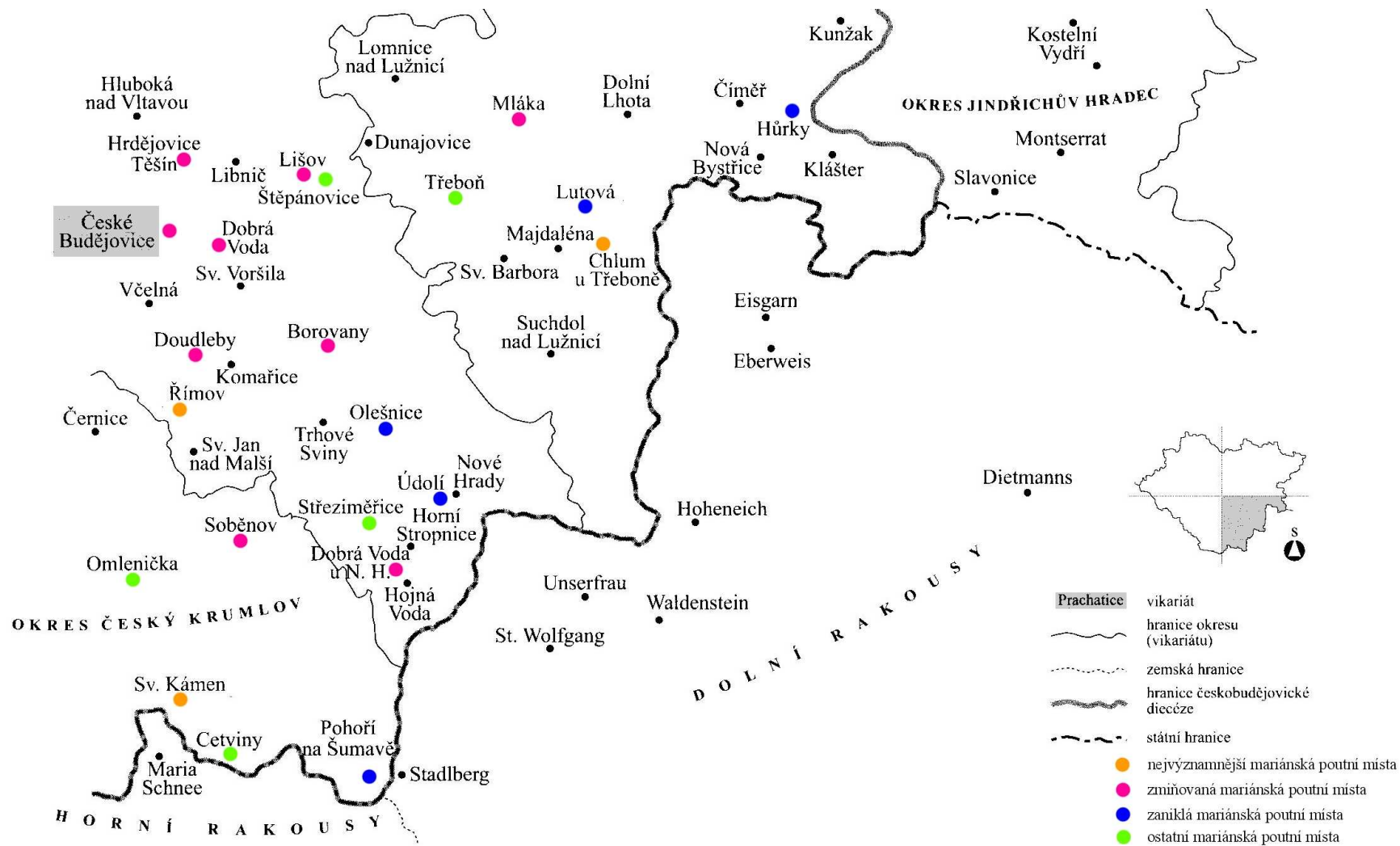
Příloha č. III. Mapa severovýchodní části českobudějovické diecéze

Příloha č. IV. Mapa jihozápadní části českobudějovické diecéze

Příloha č. V. Mapa jihovýchodní části českobudějovické diecéze

Příloha č. VI. Panna Maria Budějovická

Deskový obraz Panny Marie v českobudějovickém kostele Obětování Panny Marie

Příloha č. VII. Poutní a farní kostel Panny Marie Bolestné na Dobré Vodě u Českých Budějovic

Barokní kostel na Dobré Vodě byl postaven podle plánů architekta Kiliána Ignáce Dientzenhofera v letech 1733-1735

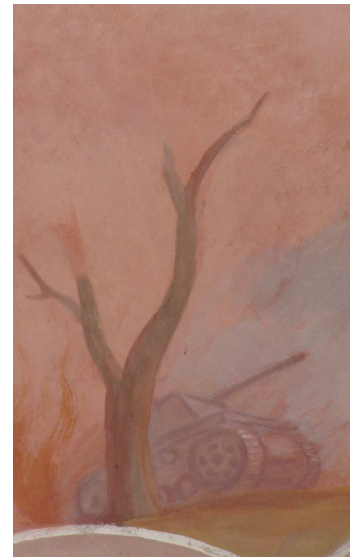
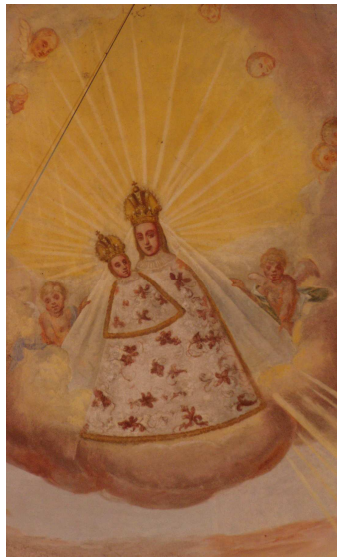

Příloha č. VIII. Poutní a farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Chlumu u Třeboně

Barokní kostel Panny Marie v Chlumu u Třeboně nechal vystavět baron Jan František z Fünfkirchenu mezi léty 1737-1745

Příloha č. IX . Poutní a farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Chlumu u Třeboně

Fresková výzdoba kopule - detail kostela a chlumské Panny Marie.
Freska na zadní stěně kostela pod hudebním chórem od akademického malíře Jelínka z Prahy z roku 1945 - výřez sovětského tanku a děkovného procesí.

Příloha č. X. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech u Tábora

Kostel Nanebevzetí Panny Marie s okolními ambity postavenými v letech 1701-1730.

Příloha č. XI. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Klokotech u Tábora

Hlavní oltář klokotského kostela z roku 1743 je dílem pražského zlatníka Františka Seitze. Na oltáři se nachází ve zlaceném rámu milostný obraz Panny Marie.

Příloha č. XII. Barokní poutní a farní kostel Jména Panny Marie na Lomci

Barokní kostel z roku 1695 s venkovním areálem pro letní bohoslužby z roku 2000.

Příloha č. XIII. Barokní poutní a farní kostel Jména Panny Marie na Lomci

Milostná soška Panny Marie Lomecké, hlavní oltář, který je kopií Berniniho papežského oltáře u sv. Petra v Římě a moderní zastavení z křížové cesty.

Příloha č. XIV. Zřícenina poutního kostela Narození Panny Marie v Lutové

Zbytky kostelní zdi lutovského kostela s památným křížem.

Příloha č. XV. Farní a poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Nové Včelnici

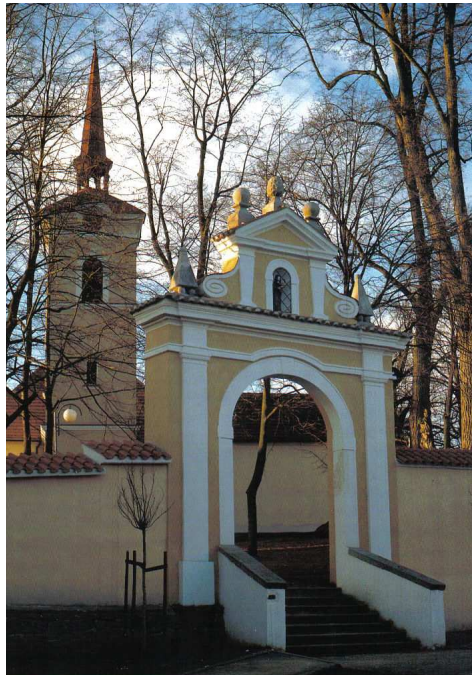
Příloha č. XVI. Kaple Bolestné Panny Marie v Pelhřimově

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Nové Včelnici pochází z roku 1662.
V nedalekém parku se nachází sloup Panny Marie Altöttingské.
Kaple Bolestné Panny Marie v Pelhřimově byla postavena v roce 1710.

Příloha č. XVII. Kostel sv. Ducha v Římově s kaplí Panny Marie Loretánské

Římovský poutní areál s loretánskou kaplí z roku 1650, kostelem sv. Ducha z roku 1677 a okolními ambity. Uvnitř kaple se ve výklenku nad oltářem nachází černá dřevěná milostná socha Panny Marie Římovské z roku 1679.

Příloha č. XVIII. Kostel Jména Panny Marie v Sepekově

Kostel Panny Marie byl postaven v letech 1730-1733, okolní ambit pochází z let 1760-1768. Milostný obraz Panny Marie Sepekovské se nachází na hlavním oltáři.

Příloha č. XIX. Kostel Jména Panny Marie v Sepekově

Fresková výzdoba znázorňující mocnou přímluvu Panny Marie je dílem strahovského premonstráta Siarda Noseckého.

Příloha č. XX. Kostel Panny Marie Sněžné ve Svatém Kameni

Poutní místo Svatý Kámen s kostelem Panny Marie Sněžné z roku 1701;
vnitřní výzdoba presbytáře a původní varhany z roku 1777.

Příloha č. XXI. Kostel Panny Marie Sněžné ve Svatém Kameni

Studniční kaplička (nahore) a kaple s balvany ve Svatém Kameni. Na kamenech je umístěna socha Madony s Ježíškem a sv. Judy Tadeáše. Kapli nechala postavit v roce 1655 klariska Anna Kristýna Pöperlová z kláštera v Českém Krumlově.

Příloha č. XXII. Poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Zhoří

Kostel Nanebevzetí Panny Marie pochází z roku 1782.
Na hlavním oltáři je socha Madony s Ježíškem.

Příloha č. XXIII. Přehled všech mariánských poutních míst v jižních Čechách

Název místa (obec)	Vikariát	Podoba místa	Zasvěcení místa	Poznámka
Bavorov	Strakonický	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Bechyně	Táborský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Blanice	Strakonický	kaple	Panny Marie	
Blatná	Strakonický	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Borovany	Českobudějovický	kaple	Panny Marie Karmelské	
Břloh	Českokrumlovský	kaple	Nanebevzetí Panny Marie	
Březnice	Nepomucký	kaple	Panny Marie	zámecká kaple
Cetviny	Českokrumlovský	kaple	Panny Marie Lurdské	
Čekanice	Strakonický	kaple	Panny Marie	
Červená Řečice	Pelhřimovský	kaple	Nanebevzetí Panny Marie	zaniklá
České Budějovice	Českobudějovický	kostel	Obětování Panny Marie	
Český Krumlov	Českokrumlovský	kaple	Panny Marie Einsiedelnské	v minoritském kláštře
Český Krumlov	Českokrumlovský	kaple	Panny Marie Loretské	zaniklá
Český Krumlov - Křížová Hora	Českokrumlovský	kaple	Bolestné Panny Marie	
Čestice	Strakonický	kaple	Bolestné Panny Marie	
Dobrá Voda	Českobudějovický	kostel	Bolestné Panny Marie	
Dobrá Voda u Milejovic	Strakonický	kaple	Neposkvrněného početí Panny Marie	
Dobrá Voda u Nových Hradů	Českobudějovický	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Dobrá Voda u Záblatí	Prachatický	kaple	Panny Marie Karmelské	
Dobronice	Táborský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Dobrš	Strakonický	kostel	Zvěstování Panny Marie	
Doudleby	Českobudějovický	kostel	Sv. Vincence	v baroku poutě k Matce Boží Doudlebské
Drahov	Táborský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	

Frymburk	Českokrumlovský	kaple	Bolestné Panny Marie	
Horažďovice	Sušický	kaple	Panny Marie Loretánské	zaniklá
Horní Planá	Českokrumlovský	kostel	Bolestné Panny Marie	
Horní Ureš	Českokrumlovský	kaple	Panny Marie Lurdské	zaniklá
Hořice na Šumavě	Českokrumlovský	kaple	Bolestné Panny Marie	zaniklá
Hrdějovice - Těšín	Českobudějovický	kaple	Panny Marie Lurdské	
Hroby	Táborský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Hůrky	Jindřichohradecký	kaple	Bolestné Panny Marie	zaniklá
Hvoždany	Nepomucký	kostel	Navštívení Panny Marie	zaniklý
Chlum u Třeboně	Jindřichohradecký	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Chotoviny	Táborský	kaple	Panny Marie	
Chroboly	Prachatický	kaple	Panny Marie Lurdské	
Kájov	Českokrumlovský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Kámen	Pelhřimovský	kaple	Bolestné Panny Marie	
Kamenice nad Lipou	Pelhřimovský	kaple	Bolestné Panny Marie	zaniklá
Kašperské Hory	Sušický	kostel	Panny Marie Sněžné	
Klokoty	Táborský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Kostelec nad Vltavou	Písecký	kostel	Narození Panny Marie	
Ktiš	Prachatický	kaple	Pomocné Panny Marie	zaniklá
Lažany	Strakonický	kaple	Jména Panny Marie	zámecká kaple
Lhenice	Prachatický	kaple	Zvěstování Panny Marie	
Lišov	Českobudějovický	kaple	Panny Marie Lurdské	
Lomec	Strakonický	kostel	Jména Panny Marie	
Lutová	Jindřichohradecký	kostel	Narození Panny Marie	zaniklý
Maková Hora	Nepomucký	kostel	Panny Marie Karmelské a sv. Jana Křtitele	
Malšín	Českokrumlovský	kaple	Panny Marie Pomocné	
Milevsko	Písecký	kostel	Navštívení Panny Marie	

Mladá Vožice	Táborský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Mláka	Jindřichohradecký	kostel	Zasnoubení Panny Marie	
Nepomuk – Zelená Hora	Nepomucký	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Nezamyslice	Sušický	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Nová Včelnice	Jindřichohradecký	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Odolenov	Sušický	kaple	Panny Marie Pomocné	
Olešnice	Českobudějovický	kostel	Panny Marie Sněžné	zaniklý
Omlenička	Českokrumlovský	kostel	Bolestné Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého	
Pěkná	Prachatický	kaple	Panny Marie	zaniklá
Pelhřimov	Pelhřimovský	kaple	Bolestné Panny Marie	
Písek	Písecký	kostel	Narození Panny Marie	
Pluhův Žďár	Jindřichohradecký	kostel	Narození Panny Marie	
Podsrp	Strakonický	kostel	Bolestné Panny Marie	
Pohoří na Šumavě	Českokrumlovský	kostel	Panny Marie Dobré rady	zaniklý
Rok	Sušický	kaple	Panny Marie Mariazellské	
Rožmberk nad Vltavou	Českokrumlovský	kaple	Bolestné Panny Marie a sv. Anny	
Rožmitál na Šumavě	Českokrumlovský	kaple	Panny Marie Pomocné	zaniklá
Římov	Českobudějovický	kaple	Panny Marie Loretánské	v poutním areálu při kostele sv. Ducha
Sepekov	Písecký	kostel	Jména Panny Marie	
Skočice	Strakonický	kostel	Navštívení Panny Marie	
Skoranovice	Pelhřimovský	kaple	Navštívení Panny Marie	
Slavče	Českobudějovický	kaple	Narození Panny Marie	
Soběnov	Českokrumlovský	kaple	Panny Marie	
Srní	Sušický	kaple	Panny Marie Lurdské	zaniklá
Stachy	Prachatický	kaple	Bolestné Panny Marie	
Stožec	Prachatický	kaple	Navštívení Panny Marie	

Strašín	Sušický	kostel	Narození Panny Marie	
Strážný	Prachatický	kaple	Panny Marie Pomocné	
Střeziměřice	Českobudějovický	kaple	Panny Marie	
Svákov	Táborský	kaple	Bolestné Panny Marie	
Svatý Kámen	Českokrumlovský	kostel	Panny Marie Sněžné	
Svéráz	Českokrumlovský	kaple	Narození Panny Marie	
Světlík	Českokrumlovský	kostel	Bolestné Panny Marie a Spasitele	
Škvořetice	Strakonický	kaple	Bolestné Panny Marie	
Štěpánovice	Českobudějovický	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Třeboň	Jindřichohradecký	kostel	Panny Marie Královny a sv. Jiljí	
Údolí	Českobudějovický	kaple	Panny Marie	zaniklá
Ústějov	Táborský	kaple	Panny Marie	
Vimperk	Prachatický	kostel	Navštívení Panny Marie	
Vyšší Brod	Českokrumlovský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Zahájí	Českobudějovický	kostel	Zvěstování Panny Marie	
Zbynice	Sušický	kostel	Zvěstování Panny Marie	
Zdíkov	Prachatický	kaple	Panny Marie	
Zhoř	Pelhřimovský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Zlatá Koruna	Českokrumlovský	kostel	Nanebevzetí Panny Marie	
Železná Ruda	Sušický	kostel	Panny Marie Pomocné	

ABSTRAKT

NOVOTNÁ, L. *Mariánská zbožnost a poutní místa jižních Čech*. České Budějovice 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce M. Klapetek.

Klíčová slova: Panna Maria, mariánská úcta, mariánské poutě, české země, jižní Čechy, mariánská poutní místa: Chlum u Třeboně, Klokoty, Lomec, Římov, Sepekov, Svatý Kámen u Rychnova nad Malší.

Práce pojednává o mariánské úctě v oblasti jižních Čech. Nejprve předkládá celkový přehled vzniku a vývoje mariánské úcty v Evropě a zejména v českých zemích od 9. století až do současnosti. K velkému rozkvětu kultu Panny Marie došlo v Čechách a na Moravě rovněž v barokní době. Velkou úctou Panně Marii prokazovali především příslušníci některých řeholních řádů, pro něž byla Panna Maria zakladatelkou, ochránkyní či patronkou. Významnou dobou rozvoje mariánské úcty, mariánských poutních míst i mariánských laických družin se stalo rovněž tzv. „mariánské století“ (1854-1950).

Předposlední kapitola podává stručný přehled mariánských poutních míst (kostely, kaple, studánky) v jižních Čechách včetně legend, příběhů a zázraků. Poslední kapitola podrobně přibližuje šest nejznámějších mariánských poutních míst v českobudějovické diecézi (Chlum u Třeboně, Klokoty, Lomec, Římov, Sepekov a Svatý Kámen u Rychnova nad Malší).

ABSTRACT

NOVOTNÁ, L. **The cult of the Virgin Mary and places of pilgrimage in South Bohemia.** České Budějovice 2008. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Philosophy and Religious Sciences.

Key words: Virgin Mary, cult of Virgin Mary, Marian pilgrimages, Czech Lands, South Bohemia, important places of Marian pilgrimage: Chlum u Třeboně, Klokoty, Lomec, Římov, Sepekov, Svatý Kámen u Rychnova nad Malší.

The thesis deals with Marian cult in South Bohemia. First the thesis provides an overview of the origins and development of Pietas Mariana in Europe and especially in the Czech Lands from the 9th century to the present time. A rise of the Marian cult could be observed in Bohemia and Moravia even in the Baroque period and among those members of the orders who considered the Virgin Mary to be their founder, protector or patron. Marian piety, Marian places of pilgrimage and Marian lay communities played also an important role in the so-called “Marian century” (1854-1950).

The last but one chapter provides a brief summary of Marian places of pilgrimage in South Bohemia (churches, chapels, wells) including their legends, stories and miracles. The last chapter describes six best known Marian places of pilgrimage in the diocese of České Budějovice in detail (e.g. Chlum u Třeboně, Klokoty, Lomec, Římov, Sepekov and Svatý Kámen u Rychnova nad Malší).